

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA**

LINA URBUTYTĖ
Magistro studijų programa *Istorija ir politika*
II kurso studentė

**CIVILINĖS METRIKACIJOS PROBLEMA PIRMOJOJE
LIETUVOS RESPUBLIKOJE**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas doc. dr. Simonas Strelcovas

Darbas originalus – Lina Urbutytė (.....)

2015,
Šiauliai

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. CIVILINĖS METRIKACIJOS TYRIMAI	14
1.1. Sąvokos santuoka ir civilinė metrikacija istorijos bėgyje	17
1.2. Santuokos, civilinės metrikacijos tyrinėjimai	19
2. SANTUOKOS SAMPRATA XIX A. PAB. – XX A. PIRMOJE PUSĖJE VAKARŲ EUROPOJE IR LIETUVOJE BEI POŽIŪRIS Į CIVILINĘ METRIKACIJĄ	26
2.1. Santuoka, santuokinis amžius, skyrybos: XIX a. pab. – XX a. pirmosios pusės pokyčiai Vakarų Europoje ir Lietuvoje	26
2.2. Katalikų Bažnyčios atstovai apie civilinę metrikaciją	30
2.3. Gyvenimo realijos – civilinės metrikacijos poreikis.....	34
3. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖKŪROJE	37
4. CIVILINĖS JUNGTVUVĖS PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS KATALIKIŠKOS PAKRAIPOS LEIDINIUOSE.....	47
4.1. Civilinių jungtuvių apibrėžimas ir rūšys	48
4.2. Civilinių jungtuvių įteisinimas Europoje	52
4.3. Teisės aktai ir civilinių jungtuvių vertinimas	55
5. CIVILINĖ METRIKACIJA VISUOMENĖS GYVENIMO ATSPINDŽIUOSE	61
5.1. Lietuvos visuomenės veikėjo dr. J. Šliūpo indėlis kovoje už civilinę metrikaciją	61
5.2. „Lietuvos žinios“ apie civilinę metrikaciją	66
IŠVADOS	74
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	76
SANTRAUKA.....	83
SUMMARY	85
PRIEDAI.....	87

ĮVADAS

Temos aptarimas. Jau nuo seno žmonės siekė svarbaus gyvenimo elemento – savitarpio santykių įteisinimo. Santykių įteisinimas – santuoka – ilgą laiką buvo Bažnyčios privilegija. Modernėjant visuomenėms tokia padėtis pradėjo kelti nemalonią situaciją, nes atsirado tokių žmonių, kurių netenkino Bažnyčios kaip vienvaldės institucijos, pirminių dokumentų – metrikų išdavimo srityje, statusas. Pirmojoje Lietuvos Respublikoje didelę įtaką visuomenės gyvenime turinti Katalikų Bažnyčia, nuolat kaišiojo pagalius į ratus civilinės metrikacijos įstatymo rengėjams. Todėl neatsitiktinai šis įstatymo projektas buvo vis vilkinamas. Tuo tarpu laisvamaniai nenuleido rankų ir stengėsi paspartinti civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Kita vertus, reikia pasakyti, jog civilinės metrikacijos įstatymo projektą jie rengė remdamiesi užsienio valstybių pavyzdžiu. Įstatymo parengimui reikėjo patirties, kurios jauna Lietuvos valstybė neturėjo.

Noras įteisinti civilinę metrikaciją skatino laisvamančius veikti, nes be šio įstatymo buvo pažeidinėjamos laisvamanių pilietinės teisės. Jie, neturėdami dokumentų, negalėjo būti pilnateisiais valstybės piliečiais, pavyzdžiui, neturintys metrikų laisvamaniai negalėjo tarnauti kariuomenėje. Tai tik vienas nepatogumas iš daugelio, kurie varžė laisvamančius. Dar blogiau buvo taip vadinamiems „panelių vaikams“ – jie iš vis neturėjo jokių teisių. Be to, į laisvamančius buvo žiūrima kreivokai, jie buvo nuolat užgauliojami.

Dar viena sritis, kurioje laisvamaniai jautiesi nepavydėtinais buvo švietimas. Tuo metu Bažnyčia, per katalikus mokytojus, darė švietimui didelę įtaką. Laisvamanių vaikai buvo užgauliojami, iš jų buvo tyčiojamasi. Tokia situacija piktino jų tėvus, kurie nelabai kuo pagelbėti galėjo, nes laisvamaniškų mokyklų nebuvo. Kita vertus, laisvamaniams tikra atgaiva buvo dr. J. Šliūpo asmenybė. Jis, kaip gerai Lietuvoje žinomas asmuo, laisvamanis, siekė įvairiausiais būdais civilinės metrikacijos įvedimo.

Civilinės metrikacijos svarba matoma išlikusiuose visuomenės veikėjų darbuose, spaudoje. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu atsirado juristų, visuomenės veikėjų, kunigų parašytų knygų, kuriuose buvo siekiama nušviesti civilinę metrikaciją, parodant jos naudą ar žalą, pateikiant šio įstatymo patvirtinimo istoriją Vakarų Europos šalyse. Kita vertus, civilinės metrikacijos tema spaudoje spausdinti straipsniai pasižymi įvairove. Knygos, spaudoje publikuoti straipsniai leidžia parodyti civilinės metrikacijos refleksijas viešojoje erdvėje.

Istoriografija ir šaltiniai.

Šaltiniai

Rašant šį darbą naudotasi pirminiais šaltiniais, t.y. dr. Jono Šliūpo dar niekur nepublikuotais laiškais, esančiais Šiaulių universiteto bibliotekoje, dr. J. Šliūpo archyve. Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvą sudaro J. Šliūpo parašytos, redaguotos, verstos knygos, straipsnių kopijų, nuotraukų, dokumentų bei laiškų rinkiniai, jo šeimos narių dokumentų ir laiškų rinkiniai, knygos iš asmeninės dr. J. Šliūpo bibliotekos, knygų ir straipsnių apie dr. J. Šliūpą originalai ir kopijos¹. Pasinaudota ir literatūra, kurioje atsispindi vienokių ar kitokių autorių pozicijas.

Darbe naudotasi dr. J. Šliūpo korespondencija. Dr. J. Šliūpas politinių instrukcijų įžvalgose apie civilinę metrikaciją rašė: A. Smetonai², St. Šilingui³. Tai buvo patys svarbiausi valdžios vyrai 4-ame dešimtmetyje, vienas iš jų prezidentas, kitas Valstybės Tarybos pirmininkas. Šitie laišakai man padėjo suvokti ir išsiaiškinti kokios politinės priemonės, nurodytos dr. J. Šliūpo laiškuose, lėmė civilinės metrikacijos įvedimo klausimo svarstymą. Rašant apie pačio dr. J. Šliūpo veiklą dėl civilinės metrikacijos buvo remtasi: J. Barkauskui⁴, dr. A. Petrauskui⁵, Laisvamųjų Etninės Kultūros draugijai⁶, V. K. Račkauskui⁷, V. Vaitiekūnui⁸. Apie metrikacijos temą dr. J. Šliūpo laiškuose teko spręsti iš laiškų siųstų: dr. A. Petrauskui⁹, dr. A. Petrikai¹⁰, Raudoniui¹¹.

Kitą nepublikuotų šaltinių bazę sudaro šaltiniai saugomi LCVA (Lietuvos Centrinis valstybės archyvas). Toliau pateikti fondai, kuriose saugomi dokumentai galintys parodyti požiūrį į civilinę metrikaciją, t. y. 923 (Aukščiausia valdžia), 377 (Vidaus Reikalų Ministerija), 378 (Vidaus Reikalų Ministerijos Saugumo departamentas). Tarp šiuose fonduose saugomų dokumentų pavyko aptikti bylų, kurios leido susidaryti bendrą nuomonę, kaip buvo žiūrima į civilinę metrikaciją.

Magistro darbe buvo naudotasi ir dar viena nepublikuotų šaltinių grupe – Šiaulių vyskupijos, Šiaulių dekanato Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo

¹ Dr. Jono Šliūpo archyvas [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. birželio 6 d.] <<http://biblioteka.su.lt/index.php?m=54>>.

² 1936 03 16 laiškas Jo Excellencijai Respublikos prezidentui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

³ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

⁴ 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-1.

⁵ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1

⁶ Laiškas Laisvamųjų Etninės Kultūros draugijai. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

⁷ 1935 05 18 laiškas V. K. Račkauskui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

⁸ 1938 12 01 laiškas V. Vaitiekūnui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

⁹ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁰ 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹¹ Laiškas J. Raudoniui. ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

dokumentais, kurie yra saugomi Šiaulių dekanato kurijoje. Tai būtų šie dokumentai: 1924 m. birželio 11 d. Kairių klebono kun. Augulio laiškas Kauno vyskupijos vyskupui¹², 1920 m. Kairių kurato kunigo Augulio laiškas Žemaičių vyskupui¹³, 1927 m. vasario 12 d. Šilėnų kaimo gyventojų laiškas Žemaičių vyskupui¹⁴, 1927 m. lapkričio 3 d. Šilėnų kaim gyventojų laiškas Kauno vyskupijos metropolitui¹⁵. Pastarieji leido šiame darbe pateikti iliustratyvinių duomenų, leidžiančių patvirtinti tam tikras išsakytas mintis.

Publikuotų šaltinių bazę sudaro Pirmosios Respublikos laikotarpyje leisto dienraščio „Lietuvos žinios“ numeriai bei Pirmosios Respublikos nuolatinės konstitucijos. Apibūdinti valstiečių liaudininkų dienraštį pasinaudota V. Urbono knygos „Lietuvos žurnalistikos istorija“¹⁶ antrąja dalimi.

Dienraštis „Lietuvos žinios“ atstovavo valstiečius liaudininkus. 1922 m. vasario 16 d. Kaune pasirodė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos leidinys – dienraštis „Lietuvos žinios“. Dienraštyje atsispindėjo visos Lietuvos politinis, visuomeninis, ekonominis, kultūrinis gyvenimas, operatyviai buvo nušviečiami visi svarbiausi šalies ir užsienio įvykiai¹⁷. Šiame dienraštyje rasta informacija gana plataus spektro, tad bus siekiama dienraščių straipsnių turinį nagrinėti remiantis kokybiniu turinio analizės metodu, sugrupuoti turimą informaciją kategorijomis. Tokiomis kaip, užsienio valstybės, konkretūs pavyzdžiai, prašymai ir kt.

Dar vieną publikuotų šaltinių bazę sudaro nuolatinės Pirmosios Respublikos konstitucijos bei 1919 m. Laikinoji Konstitucija. Šiame bakalauro darbe remtasi 1922, 1928 ir 1938 metų Konstitucijomis¹⁸ bei įvairiais įstatymais. Konstitucijos panaudotos, kaip priemonė pateikti bendrą teisinę bazę Pirmosios Respublikos laikotarpiu. Taip pat dėmesys buvo atkreiptas į tuos straipsnius, kurie galėjo turėti kokios nors įtakos civilinės metrikacijos įvedimui. Tiesa, rasta ir daugiau įvairių,

¹² 1924 m. birželio 11 d. Kairių klebono kun. Augulio laiškas Kauno vyskupijos vyskupui. *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai.*

¹³ 1920 m. Kairių kurato kunigo Augulio laiškas Žemaičių vyskupui. *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai.*

¹⁴ 1927 m. vasario 12 d. Šilėnų kaimo gyventojų laiškas Žemaičių vyskupui. *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai.*

¹⁵ 1927 m. lapkričio 3 d. Šilėnų kaim gyventojų laiškas Kauno vyskupijos metropolitui. *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai.*

¹⁶ V. Urbonas. *Lietuvos žurnalistikos istorija*. II dalis. Klaipėda. 2004.

¹⁷ Ten pat. p. 46.

¹⁸ *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

kaip antai Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę¹⁹, Pilietybės²⁰, Pavardžių²¹, Pavardžių keitimo²². Pastarieji padėjo nusakyti netikinčiųjų padėties reglamentavimą.

Istoriografija

Pirmiausia reikėtų aptarti Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidinius, kuriuose buvo kalbama civilinių jungtelių, civilinės metrikacijos temomis. Liuda Purėnienė savo knygoje *Jungtuvės ir išsiskyrimai*²³ kalba apie civilines jungtuves, pažymi civilinių jungtelių formas, teisinius dokumentus. Taip pat L. Purėnienė dėmesį sutelkia ir aprašo civilinių jungtelių Vakarų Europoje patvirtinimo istoriją.

Kunigas dr. Vincentas Brizgys knygoje *Vadinamosios civilinės jungtuvės*²⁴ kalba ir apie bažnytines, ir apie civilines jungtuves. Savo knygoje jis aiškina kas yra moterystė, jos prigimtį, pateikia požiūrį į ją bei moterystės tikslus. Antrą savo knygos dalį jis skiria apibūdinti civilines jungtuves. Kalbėdamas apie jas, aiškina, pirmiausia civilinių jungtelių sampratą, pažymi jų rūšis.

Prof. dr. Janas Vislickis savo knygoje *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*²⁵ daugiau dėmesio skiria bažnytinėms jungtuvėms aprašyti. Kita vertus, pateikia ir civilinių jungtelių patvirtinimo Vakarų Europoje istoriją bei gana plačius argumentus prieš civilines jungtuves.

Petras Malakauskis civilinių jungtelių tema išleido *Civilinės jungtuvės*²⁶, o bažnytinių jungtelių tema *Moterystė*²⁷. Pirmiausia dėmesį reikėtų sutelkti į *Civilines jungtuves*. Šioje knygoje P. Malakauskis aiškina civilines jungtuves, t. y. pateikia civilinių jungtelių sąvoką, kurią plačiai paaiškina, taip pat jungtelių formas. Kita P. Malakausko knyga *Moterystė* skirta apibūdinti tik bažnytines jungtuves, kurios jo knygoje vadinamos moteryste. P. Malakauskis nurodo moterystės tikslus, kuriuos plačiai komentuoja ištraukomis iš popiežių išleistų įvairaus pobūdžio dokumentų.

¹⁹ Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 153.

²⁰ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

²¹ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

²² Pavardžių keitimo įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 160.

²³ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932.

²⁴ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939.

²⁵ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939.

²⁶ Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926.

²⁷ Malakauskis, P., *Moterystė*, Kaunas, 1933.

Mykolas Krupavičius knygoje *Civilinės sutuoktuvės*²⁸ skaitytojus supažindina su civilinių jungtusių sąvoka, kuri yra perteikiama objektyvia ir subjektyvia prasmėmis. Jis taip pat kalba apie civilinių jungtusių atsiradimo priežastis bei kaip ir daugelis kitų pateikia civilinių jungtusių Vakarų Europoje patvirtinimo istoriją, išsamų civilinių jungtusių vertinimą.

Martynas Kavolis savo knygoje *Bažnytinės tikišios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj*²⁹ kalba ne tik apie civilines jungtuves, bet ir apie skirtingoms konfesijoms priklausančių žmonių jungtuves, nurodo tokių jungtusių sudarymo sąlygas. Kita vertus, autorius gana išsamiai aprašo teisinius dokumentus, kurie vienaip ar kitaip buvo susijusius su jungtuvėmis.

Toliau reikia aptarti literatūrą leidusią aprašyti teisėkūrą. Rašant apie konstitucijas nebuvo apsieita be V. Andriulio, M. Maksimaičio ir kt. *Lietuvos teisės istorija*³⁰. Ši monografija gelbėjo kas kart kai kildavo neaiškumų. Tyrime dėmesys buvo skirtas pagrindiniams valstybės įstatymams – Konstitucijoms, todėl ši monografija leido pastarąsias apibūdinti.

Neliko nepanaudoti ir nagrinėjamai temai svarbūs Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato straipsniai. Jie iliustravo kai kuriuos tekste minimus teiginius. Naudotasi Bačkio A. St. disertacijos *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*³¹. Nusakant Katalikų Bažnyčios statistinius duomenis, remtasi A. Grickevičiaus *Bažnyčios istorija*³².

Rašant magistro darbo dalį apie laisvamanių judėjimą, kurio vienas iš tikslų buvo civilinės metrikacijos įvedimas, negalima nepaminėti ir dr. J.Šliūpo asmenybės. Su dr. J. Šliūpo asmeniu, iš arčiau padėjo susipažinti internetinėje erdvėje esanti informacija. Šiuo atveju mane gelbėjo Lietuvos nacionalinio muziejaus svetainėje esantis straipsnis *Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944)*³³. Juozo Jakšto monografija *Dr. Jonas Šliūpas*³⁴ padėjo trumpai nusakyti laisvamanių tikslus.

Gilintis į patį konkordatą padėjo A. Gaigalaitės, J. Skirius, A. Kasparavičiaus, A. Veilentienės, monografija *Lietuvos užsienio reikalų ministrai*³⁵. Be abejonės, norint praplėsti žinių

²⁸ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933.

²⁹ Kavolis, M., *Bažnytinės tikišios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj*, Kaunas, 1930.

³⁰ Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

³¹ Bačkis, St, A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007.

³² Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003.

³³ Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. kovo 26 d.] <<http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>>.

³⁴ Jakštas J., *Dr. Jonas Šliūpas*, Šiauliai, 1996.

³⁵ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999.

ratą apie konkordatą buvo panaudota Adomavičiūtės, I., Daugirdo, D., Stonkaus, St., ir kitų knyga *Tarpukario Lietuva*³⁶.

Aptariant apie teisinę padėtį Respublikoje buvo naudotasi Gintaro Žilinsko straipsniu *Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai*³⁷. Juo, kaip buvo sakyta, remtasi trumpai apsaityti teisinę padėtį, valstybės požiūrį į teisėtumą.

Dar vienas straipsnis gelbėjęs rašant šio darbo skyriuje apie teisinę padėtį Lietuvoje yra Andriejaus Stoliarovo straipsnis *Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija*³⁸.

Nagrinėjant santuokos sudarymo problemą (liečiamas ir paveldėjimo, laisvamanių kapinių klausimai). Rašant apie santuoką neapsieita be Kudavinačiūtės-Michailovienės Ingos straipsnio *Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga*³⁹, kuris padėjo trumpai nusakyti santuokinį amžių.

Papildant kai kurias spragas apie santuokos įteisinimą bus pasinaudota Irmos Šidiškienės *Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis*⁴⁰ bei Inetos Lipšos straipsniu *Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928)*⁴¹, kuris padės trumpai iliustruoti civilinės metrikacijos padėtį Latvijoje.

Santuokos, kaip civilinės metrikacijos komponento, tyrimai Lietuvoje neatsiejami nuo Dalios Marcinkevičienės tyrimų. Jos knyga *Vedusių visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX a. pab. – XX a. pradžioje*⁴² darbe naudota, kaip priemonė aptarti XIX a. pab. santuokos sudarymo pokyčius

³⁶ Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et.al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007.

³⁷ Žilinskas, Gintaras, *Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai, Acta Humanitaria universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.

³⁸ Stoliarovas Andriejus, *Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. gegužės 20 d.]. <http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66>.

³⁹ Kudavinačiūtė-Michailovienė, Inga, *Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga, Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. vasario 21 d.] <<http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>>.

⁴⁰ Šidiškienė, Irma, *Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, Academic Search Complete*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 02 d.] <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f-4e45-9439-e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdata=JnNpdGU9ZWZwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=58599308>

⁴¹ Lipša Ineta, *Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928)*, *Istorija*, t. 54.

⁴² Marcinkevičienė, Dalia, *Vedusių visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999.

ne tik Lietuvoje, bet ir apskritai Vakarų Europoje. Tai pat kai kuriom spragom užpildyti, remiamasi ir autorės išleistas paskaitų konspektais⁴³.

Siekis parodyti modernėjančius šeimos politikos įstatymus suteikė galimybę naudoti užsienio kalba pasirodžiusius straipsnius, kuriuose buvo pateikiamos atsiradusios naujovės. Jungtinėje Karalystėje pokyčius nurodė internetiniai straipsniai *Marriage and Sexuality*⁴⁴, *Marriage in the 19th Century*⁴⁵, *1882 Married Women's Property Act*⁴⁶, *Married Women's Property and Divorce in the 19th Century*⁴⁷, *Marriage and Divorce*⁴⁸. Pokyčiams Prancūzijoje išryškinti naudotasi Martine Segalen *The Historical Sociology of Marriage*⁴⁹ ir Antano Šenavičiaus straipsniu *Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje*⁵⁰.

Teorinės dalies pagrindimui naudota internete esantys straipsniai, kurie atspindi demografų suformuluotas įvairias teorijas: John Hajnal *European Marriage Patterns in Perspective*⁵¹, James Muldoon *European Family Law and the People of the Frontier*⁵², Durrell Mast *How the Three Major Sociological Theories Correspond with Marriage*⁵³ ir А. У. Коул *Снижение рождаемости в Европе со времен французской революции до второй мировой войны*⁵⁴.

⁴³ Marcinkevičienė, Dalia, *Šeimyninių santykių raida Vakarų Europos visuomenėse XVII – XX a. pradžioje. Paskaitų konspektas*, Vilnius, 2002, p. 71.

⁴⁴ Marriage and sexuality, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century>>.

⁴⁵ Marriage in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://spartacus-educational.com/Wmarriage.htm>>.

⁴⁶ 1882 Married Women's Property Act, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://spartacus-educational.com/Wproperty.htm>>.

⁴⁷ Married Women's Property and Divorce in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 14 d.] <<http://womenshistorynetwork.org/blog/?p=353>>.

⁴⁸ Marriage and Divorce, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.] <<http://www.20thcenturylondon.org.uk/marriage-and-divorce>>.

⁴⁹ Segalen, Martine, *Historical Anthropology of the Family*, (4 Chapter) *The Historical Sociology of Marriage*, *Cambridge Books Online*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 8 d.] <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511621864>>.

⁵⁰ Šenavičius, Antanas, *Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje, Viešojo politika ir administravimas*, T. 13, Nr. 3, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 1d.] <<http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.13.3.8387>>.

⁵¹ John Hajnal, *European Marriage Patterns in Perspective*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://www.scribd.com/doc/115001673/John-Hajnal-1965-European-Marriage-Patterns-in-Perspective#scribd>>.

⁵² Muldoon, James, *European Family Law and the People of the Frontier, Religion, gender, and culture In the pre modernworld*, edited by Alexandra Cuffel and Brian Britt, New York, 2007.

⁵³ Mast, Durrell, *How the Three Major Sociological Theories Correspond with Marriage*. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <https://www.rcampus.com/users/durrell/upload/File/Soc_essay.doc>.

⁵⁴ А. У. Коул. *Снижение рождаемости в Европе со времен французской революции до второй мировой войны. Брачность, рождаемость, семья за три века*. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://demoscope.ru/weekly/knigi/volkov/pdf/demogr015.pdf>>.

Sąvokos santuoka, civilinė metrikacija, jų sampratos aptartos remiantis *Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba Civilinė Metrikacija*⁵⁵, internetiniais duomenimis *Civilinė metrikacija*⁵⁶, *Moterystė Katalikų Bažnyčios moksle*⁵⁷, *Santuoka sinonimai*⁵⁸ ir kitais aukščiau aptartais Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidiniais.

Žinoma, rašant darbą reikia apžvelgti ir pasirinktos metodologijai skirtas pozicijas. Tam tikslui bus pasitelktos tiek anglų, tiek lietuvių kalbomis publikuoti leidiniai. Pirmiausiai bus remiamasi angliška John W. Creswell knyga *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*⁵⁹. Jos padedama pristatysiu kokybinius tyrimus, kurie atsispindės mano darbe. Papildymui bus pasinaudota B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*⁶⁰. Pateikiant informaciją apie lyginamąjį metodą bus remiamasi dr. Kristinos Juraitės straipsniu *Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo*.⁶¹ Na, o istorinį metodą padės aprašyti Birutės Kazmieros Salatkienės, Jono Sireikos, Gabrielės Jasiūnienės knyga *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*⁶².

Tyrimo problemos formulavimas. Tarpusavio santykių įteisinimas visuomet išliko aktualiu. Tokį santykių įteisinimą ir anksčiau atliko Bažnyčia. Modernėjant visuomenei ir išnykus luomų apraiškoms pradėta registruoti tokius santykius. Iš istorijos žinome, kad civilinė metrikacija Pirmoje Lietuvos Respublikoje taip ir neįvesta. Tam nuolat būdavo randamos įvairios priežastys ir trukdžiai. Tad reikia išsiaiškinti, kas trukdė civilinės metrikacijos įvedimui Lietuvoje. Kita vertus, reikia išsiaiškinti kokių priemonių buvo imtasi, kad civilinė metrikacija būtų įteisinta bei kaip į civilinę metrikaciją buvo žiūrima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Temos aktualumas ir naujumas. Civilinės metrikacijos klausimo kėlimas aukščiausiu lygmeniu rodo, jog šeima valstybės politikoje buvo svarbi valstybės socialinės politikos dalis. Kita vertus, civilinės metrikacijos klausimas istoriografijoje plačiau nėra tirtas. Užuominų apie civilinę

⁵⁵ *Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba Civilinė Metrikacija*, Telšiai, 1937.

⁵⁶ Civilinė metrikacija, [interaktyvus], [žiūrėta, 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://www.alytus.lt/civiline-metrikacija>>.

⁵⁷ Moterystė Katalikų Bažnyčios moksle, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://laiskailietuviams.lt/index.php/1955m-6-birzelis/777-moteryste-kataliku-baznycios-moksle>>.

⁵⁸ Santuoka sinonimai, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://sinonimas.lt/lt/sinonimai/s/santuoka>>.

⁵⁹ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State.

⁶⁰ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008.

⁶¹ K. Juraitė, *Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo*, http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 26].

⁶² B. K. Salatkienė, J. Sireika, G. Jasiūnienė, *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2015.

metrikaciją randama straipsniuose, kuriuose nagrinėjamos konstitucijos, santuokos istorijos tyrimai. Tai palyginti labai siaura terpė, iš kurios neišeitų susidaryti vaizdo apie civilinę metrikaciją Pirmojoje Respublikoje. Tad lieka šaltiniai – archyviniai dokumentai, laiškai, laikraščiai, kurių pagalba būtų galima atlikti tyrimus, kaip civilinės metrikacijos klausimas buvo sprendžiamas Pirmojoje Respublikoje. Taip būtų galima išsiaiškinti pačios civilinės metrikacijos svarbą visuomenėje. Tai būtų aktualu, juo labiau, kad ir šiomis dienomis vis dažniau pasigirsta kalbų apie santuoką, jos reikšmę.

Temos chronologinės ribos. Nagrinėjamos temos chronologinės ribos 1918 – 1940 m. Pirmosios Lietuvos Respublikos egzistavimo laikotarpis.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas yra civilinė metrikacija Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas yra išsiaiškinti civilinės metrikacijos problemą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Uždaviniai:

- 1) Nustatyti XIX a. pab. – XX a. pirmosios pusės Vakarų Europos bei Lietuvos visuomenėse gyvavusios santuokos sampratą bei požiūrį į civilinę metrikaciją.
- 2) Išsiaiškinti civilinės metrikacijos vietą Pirmosios Lietuvos Respublikos teisėkūroje.
- 3) Ištirti Bažnyčios ir civilinės metrikacijos atspindžius dr. J. Šliūpo laiškuose bei nusakyti politines dr. J. Šliūpo instrukcijas ir jo indėlį dėl civilinės metrikacijos legitimizavimo.
- 4) Ištirti civilinės metrikacijos atspindžius Pirmosios Lietuvos Respublikos valstiečių liaudininkų oficioze „Lietuvos žinios“ bei katalikiškos pakraipos leidiniuose.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą buvo remtasi lyginamuoju, istoriniu ir kokybinės turinio analizės metodu. Kokybinės turinio analizės tikslas tvirtinti svarbius kokybinio tyrinėjimo elementus, panaudoti tyrinėjimo žodžius, esančius tekste⁶³. Kokybinio turinio analizė pradėta taikyti įvairių duomenų gilumo interpretacijai⁶⁴. Kokybinė turinio analizė palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per išskylančias temas, o kodavimo procedūrų (kategorijų/ subkategorijų) kartojimas

---

⁶³ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State, p.100.

⁶⁴ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008, p. 77.

produkuoja atskiras temas⁶⁵. Kokybinis tyrinėjimas naudoja daugialypius metodus, kurie yra interaktyvūs. Kokybinis tyrinėjimas yra iš esmės interpretavimas. Tai reiškia, kad atliekant šį tyrimą yra daroma duomenų interpretacija⁶⁶. Kategorijų ir subkategorijų išskyrimas nėra automatiška, mechaninė technika, bet kūrybiškas mąstymo procesas, siekiant išskoduoti tekste esančias prasmes. Kategorija – teiginys, apimantis grupę subkategorijų (trumpų teiginių), kurias sieja bendras turinys, teksto prasmė⁶⁷.

Lyginamojo tyrimo metodologinė esmė – tai metodas, grindžiantis teiginius apie objektų, reiškinių etc. panašumus ir skirtumus. Lyginimo metu sugretinami mažiausiai du objektai jų tarpusavio santykio apibrėžimo tikslu. Lyginant nustatomos reiškinių kiekybinės ir kokybinės charakteristikos, konstruojamos analogijos ir klasifikacijos, įvertinamas būties ir pažinimo turinys⁶⁸.

Istorinio metodo esmė yra platus visos prieinamos istoriografinės medžiagos nagrinėjimas ir esant galimybei – pirminių šaltinių naudojimas. Naudojantis šiuo metodu turi būti nagrinėjama naujausia ir visomis prieinamomis kalbomis išleista literatūra⁶⁹.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dėstymo, išvadų, literatūros sąrašo, santraukų – lietuvių ir anglų kalba, priedų. Dėstymą sudaro penki pagrindiniai skyriai, kuriuose nagrinėjama civilinės metrikacijos problema Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Pirmajame skyriuje „Civilinės metrikacijos tyrimai“ bandoma ieškoti teorinės prieigos prie civilinės metrikacijos problemos Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Šiame skyriuje pateikiama medžiaga, kurioje galima rasti sąvokų civilinė metrikacija, civilinės jungtuvės suvokimą, teorinę bazę bei tyrinėjimų apžvalgą.

Antrajame skyriuje „Santuokos samprata XIX a., pab. – XX a. pirmoje pusėje Vakarų Europoje ir Lietuvoje bei požiūris į civilinę metrikaciją“ aiškinamasi Vakarų Europoje vyravusį požiūrį į santuoką, gvildinama šio laikotarpio santuokos istorija. Taip pat atkreipiamas dėmesys į civilinę metrikaciją Lietuvoje (remiamasi LCVA medžiaga).

---

⁶⁵ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008, p. 77.

⁶⁶ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State, p. 208.

⁶⁷ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008, p. 82.

⁶⁸ K. Juraitė, Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 04 26] <[http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraitė_paskaita%20ISM%202.pdf] >.

⁶⁹ B. K. Salatkienė, J. Sireika, G. Jasiūnienė, *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2015.

Trečiasis skyrius „Civilinė metrikacija Pirmosios Lietuvos Respublikos teisėkūroje“ skirtas teisės aktams, galėjusių įtakoti laisvamanių padėtį, aprašyti. Tai yra šiame skyriuje nagrinėjamos nuolatinės Pirmosios Lietuvos Konstitucijos, įvairūs įstatymai. Taip pat skyriuje kalbama ir apie konkordatą su Šv. Sostu.

Ketvirtasis skyrius „Civilinės jungtuvės Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidiniuose“. Šiame darbo skyriuje yra apdorojama knygoje rasta informacija, pateikiama sąvokų interpretacija, civilinių jungtuvių Vakarų Europoje patvirtinimo istorija bei knygoje atsispindėjęs teisinis civilinių jungtuvių traktavimas.

Penktajame skyriuje „Civilinė metrikacija visuomenės gyvenimo atspindžiuose“ kalbama apie dr. J. Šliūpo indėlį kovojant už civilinės metrikacijos legalizavimą, pateikiamas „Lietuvos žiniose“, t.y. valstiečių liaudininkų officiozo pozicija civilinės metrikacijos klausimu. Tam tikslui naudojama kokybinė turinio analizė, lentelės pateikiamos prieduose.

1. CIVILINĖS METRIKACIJOS TYRIMAI

Civilinės metrikacijos tema tyrimai nėra gausūs, galima rasti vos vieną kitą apžvalginį tyrimą, kuris dar ir neatsiejamas nuo santuokos temos. Tai labai apsunkina galimybę pasirinkti teorinį tyrimo pagrindimą. Vis dėlto disponuojant turima istoriografijos baze bei surinktais šaltiniais, manyčiau, geriausia teorinė prieiga būtų per santuoką, t. y. būtent per vieną iš civilinės metrikacijos komponentų. Santuoka labiausiai nagrinėta iš visų civilinės metrikacijos komponentų. Todėl toliau norima parodyti, kokios teorinės prieigos yra naudojamos tyrinėjant santuoką.

Džonas Hajnalas (John Hajnal) vengrų-britų mokslininkas savo tyrimus vystė demografijos srityje. Garsiausiame savo darbe „Europietišku vedybų modelių retrospektyva“ išskyrė du santuokų tipus – vakarietišką ir rytietišką. Mokslininko teigimu, vakarietiškas tipas egzistavo Šiaurės-Vakarų Europos visuomenėse. Jo teigimu, vakarietiškos santuokos buvo vėlyvos (nuo 25 iki 27 metų) ir nemažai žmonių niekada nesukurdavo šeimos (15-20%), o Rytų Europoje ir Rusijoje santuokos buvo gana ankstyvos ir tai bylojo apie čia paplitusį priešingą – rytietišką santuokos tipą⁷⁰. Jo surinkti duomenys liudija, jog merginos iki 20 metų Rytų Europoje jau gyveno santuokoje. Vaikinių santuokinis amžius daug nesiskyrė nuo merginų ir buvo gana panašus⁷¹. Tame pačiame darbe J. Hajnalas išskyrė Europos šeimos du šeimos modelius – europietišką ir neeuropietišką. Jo teigimu europietiškas modelis pasireiškia: nedideliu amžiaus skirtumu tarp sutuoktinių, vėlyvomis santuokomis bei gana nemažu, kaip aukščiau minėtu, apie 15-20 % nesusituokusių skaičiumi⁷².

Santuokos tyrimai yra neatsiejami nuo santuokinio amžiaus nustatymo. Pabrėžtina, jog šiame darbe nesiekama nagrinėti šeimos modelių Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Magistro darbe šia J. Hajnalo teorija, stengiamasi naudotis tam, kad būtų galima parodyti, kad tuo metu Lietuvoje vyravęs santuokinis amžius, remiantis J. Hajnalu, atitiko jo suformuluotą Vakarų modelį. Toks teiginys galėtų būti patvirtintas, remiantis Dalios Marcinkevičienės pateiktais duomenimis iš kelių Kauno gubernijos parapijų. Kita vertus, taip pat darbe, remiantis J. Hajnalo teiginiais, nurodomas santuokinis amžius Jungtinėje Karalystėje bei Prancūzijoje.

Amerikietis A. J. Coulas (Coul), kaip ir J. Hajnalas, dirbo demografijos srityje. A. J. Coulas savo straipsnyje „Gimimų skaičiaus mažėjimas Europoje nuo Prancūzijos revoliucijos iki Antrojo Pasaulinio karo“ teigia, kad gimstamumo kaitą Vakarų Europoje reguliavo naujas modernus vėlyvųjų

⁷⁰John Hajnal, *European Marriage Patterns in Perspective*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://www.scribd.com/doc/115001673/John-Hajnal-1965-European-Marriage-Patterns-in-Perspective#scribd>>.

⁷¹Ten pat.

⁷²Ten pat.

santuokų tipas bei vyraujanti krašto konfesija. Mokslininko nuomone, kraštuose, kur privatų gyvenimą reglamentavo katalikybė, gimstamumas išliko labai didelis iki pat XX a. pradžios, o tuo tarpu valstybes palietusi sekuliarizacija, pavyzdžiui Prancūzijoje, gimstamumą stabdė⁷³.

Ši teorija darbe svarbi tuo, kad ja norima parodyti katalikybės svarbą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Surinkti duomenys leidžia teigti, jog Katalikų Bažnyčios atstovai dažniausiai, savaip klaidingai suvokdami civilinę metrikaciją, kaip civilinę santuoką, visomis jėgomis stengėsi trukdyti pirmosios įvedimui. Katalikų Bažnyčios atstovai nevengė grieščiau pasisakyti prieš civilinę metrikaciją bažnyčiose pamokslų metu, skunduose savo vyresnybei ir pan. Beje, nemažai kunigijos Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, pvz., Mykolas Krupavičius, Vincentas Brizgys ir kt., rašė įvairios apimties leidinius, kuriuose aiškino civilinės santuokos (civilinės metrikacijos) teikiamas blygybes.

Kita A. J. Coulo teorijos dalis kalbanti apie didelį gimstamumo skaičius išlikimą katalikiškuose kraštuose plačiau darbe nėra aptariama, nes jau kaip minėta, nesiekiami aiškintis šeimos modelių. Tad ir gimstamumas nėra plačiau aptariamas. Tiesa platesnį komentarą apie gimstamumą tuo metinėje Lietuvoje vis dėl to reikėtų pateikti. Remiantis 1933 m. sausio 24 d. „Lietuvos žiniose“ pateiktais duomenimis 1931 m. Lietuvoje gyventojų priaugis 1000 gyventojų siekė 26,8, o t. y. tuo metu Europoje trečias rodiklis po Lenkijos ir Ispanijos⁷⁴. Vadinasi A. J. Coulo suformuluota mintis, jog katalikiškose kraštuose gimstamumas išliko didelis gali būti patvirtintas aukščiau pateiktais duomenimis.

Amerikiečių mokslininkas Džeimsas Muldūnas (James Muldoon) dirba teisės srityje. Jis atkreipė dėmesį į šeimos teisės svarbą visuomenėje. J. Muldūno teigimu, šeimos teisė yra viena liberali, progresyvi jėga, gerinanti engtos visuomenės gyvenimus. Kita vertus, jis taip pat pažymi krikščioniškos teisės svarbą. Jo teigimu krikščioniški kraštai uoliau gyvena pagal Bažnyčios nustatytas taisykles⁷⁵.

Šeimos teisės svarba atsispindi ir šiame magistro darbe. Modernėjantis visuomenės mąstymas net tik Vakarų Europoje, bet ir Lietuvoje sudarė sąlygas liberalesniems šeimos įstatymams priimti. Tai rodo žmonių laisvėjimą santuokoje. Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje XIX a. pab. – XX a. pr. priimti įstatymai, keitę turtinius santykius šeimoje, suteikė galimybę vis dažniau (kaip rodo

⁷³ А. У. Коул. Снижение рождаемости в Европе со времен французской революции до второй мировой войны. Брачность, рождаемость, семья за три века. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://demoscope.ru/weekly/knigi/volkov/pdf/demogr015.pdf>>.

⁷⁴ Lietuvoj gimimų daugiau, kaip Italijoje, *Lietuvos žinios*, 1933 01 24, p. 1.

⁷⁵ Muldoon, James, *European Family Law and the People of the Frontier, Religion, gender, and culture In the pre modernworld*, edited by Alexandra Cuffel and Brian Britt, New York, 2007.

tolimesniame darbe pateikti duomenys) išsiskirti. Kita vertus, buvo priimtas Jungtinėje Karalystėje ir specialus skyrybų įstatymas – „Skyrybų aktas“, suteikęs teisę išsiskirti vyrams dėl nesantuokinės žmonių neištikimybės. Savo reikšme taip pat svarbus Napoleono civilinis kodeksas, galiojęs ne tik Prancūzijoje, bet ir daugelyje Europos valstybių.

J. Muldūno teorijos dalis apie šeimos teisės svarbą atsispindi ir Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomenės gyvenime. XIX a. pab. caro įsakas uždraudė nurodinėti dvarininkams savo baudžiauninkams su kuo jie privalo sudaryti santuoką. Tai turbūt vienas svarbiausių XIX a. pab. Lietuvoje šeimos politikos pakeitimų. XX a. pirmoje pusėje politikų priimti nauji įvairaus pobūdžio įstatymai, konstitucijos taip pat keitė Lietuvos valstybės požiūrį į šeimą.

Kita vertus, reikia pažymėti, jog J. Muldūnas taip pat pažymi katalikiškos teisės svarbą, kuri atsispindi Lietuvoje. Lietuvos Katalikų Bažnyčios atstovai ypatingą dėmesį skyrė popiežių išleistoms enciklikoms, stengėsi jomis vadovautis, ieškoti jose argumentų. Tai ypatingai pastebima skaitant Pirmojoje Lietuvos Respublikoje išleistus katalikiškos pakraipos leidinius, kai kurią spaudą.

Didelį įdirbį turi struktūrinės-funkcinės teorijos šaltininkai. Tyrėjai remdamiesi šia teorija studijuoja žmonių grupes arba organizacijas visuomenėje, ieško įvykių ar kitų dalykų, kurie sutelkia tą grupę. Pagrindinis klausimas šiai teorijai – „Kokios yra santuokos pasekmės visuomenei?“. Pasiremdamas šia teorija tyrėjas žiūri į reikšmingiausias funkcijas, kurios sutelkia santuoką tiek makro, tiek mikro perspektyvoje⁷⁶.

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, kaip jau yra žinoma buvo laisvamanių. Būtent jų susitelkimas ir bendri siekiai yra šiame darbe aiškinami remiantis šia teorija. Kita vertus, magistro darbe daugiau dėmesys yra sutelktas ties vienu žymiausių laisvamanių atstovų dr. Jonu Šliūpu, t. y. jo asmeninėmis pastangomis, siekiant laisvamanių kultūrinei grupei, taip pat kaip ir jam svarbių tikslų – civilinės metrikacijos, laisvamaniškų mokyklų, leidimo vaikams nesimokyti tikybės, laisvamanių kapinių ir pan.

Socialinio konflikto teorijos šalininkai studijuoja žmonių skirtumus, problemas, kurios yra sukeltos kilusio socialinio konflikto. Teoretikai taip pat tiria nuo makro perspektyvos, žiūrinčios į skirtingų tautinių pagrindines tendencijas, grupių vaidmenų, pritarimą visuomenėje. Šios teorijos taikytojams – vyrai yra geresni už moteris⁷⁷.

⁷⁶ Mast, Durrell, How the Three Major Sociological Theories Correspond with Marriage. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <https://www.rcampus.com/users/durrell/upload/File/Soc_essay.doc>.

⁷⁷Ten pat.

Šiame magistro darbe atsispindi du pagrindiniai požiūriai į civilinės metrikacijos reikalingumą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Vienas jų Katalikų bažnyčios, kuris reiškiasi ypatingu nusistatymu prieš, kitas laisvamanių, kuriems civilinė metrikacija – siekiamybė. Kita vertus, atsiranda žmonių manančių, jog pastaroji sustiprina demokratiją, kuomet atsiranda galimybė žmonėms pasirinkti, kur jie nori sudaryti santuoką – bažnyčioje ar civilinėje įstaigoje. Šiame darbe nesiekama aiškinti vaidmenų šeimoje. Ši teorija darbe rūpi tiek, kiek ja būtų galima parodyti galimybę pasirinkti santuokos sudarymo vietą. Kita vertus, remiantis šia teorija leidžia parodyti tarp Katalikų Bažnyčios atstovų ir laisvamanių kilusius konfliktus.

Aukščiau aptartos dažniausiai demografų, teisininkų ir kitų tyrėjų naudojamos teorijos. Kaip matyti visos teorijos turi skirtingas prieigas ir jų taikymas priklauso nuo to, kokia kryptimi savo tyrimą vysto tyrėjas. Kita vertus visų šių teorijų taikymas, leistų susidaryti įvairiapusiškesnį vaizdą.

1.1. Sąvokos santuoka ir civilinė metrikacija istorijos bėgyje

Šio magistro darbo tema reikalauja pirmiausia aptarti civilinės metrikacijos sąvoką, išsiaiškinti šios sąvokos sampratą bei skirtingas arba panašias traktuotes istorijos laikotarpiuose. Pirmiausia reikėtų pradėti nuo Pirmosios Lietuvos Respublikos laikų ir parodyti, kaip civilinė metrikacija, kaip sąvoka, buvo suprantama šiuo laikotarpiu.

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje sąvoka civilinė metrikacija buvo suprantama dvejopai. Rasti duomenys liudija, jog katalikiškoje raštijoje daugeliu atvejų civilinė metrikacija buvo civilinių jungtusių sinonimas, pvz.: „Kalbėdamas apie civ. metrikaciją turiu galvoje civ. jungtuves“⁷⁸. Žinoma, tai tik iliustracinis pavyzdys, rodantis klaidingą civilinės metrikacijos suvokimą.

Kita vertus, rasti duomenys liudija, jog, kad ir nedaug, bet buvo suvokiančių, jog civilinė metrikacija nėra civilinių jungtusių sinonimas. Geriausias toks pavyzdys galėtų būti kunigas prof. dr. V. Brizgys, kuris savo knygelėje „Civilinės metrikacijos klausimu“⁷⁹ aiškino, kaip reikėtų iš tikrųjų šią sąvoką suprasti: „Metrikacija tai yra įvykusių gimimo ir krikšto, jungtusių, mirimo užregistravimas“⁸⁰. Tai tiksliai ir aiškiai suformuluotas civilinės metrikacijos apibūdinimas.

O kaip dabar yra suprantama civilinė metrikacija? Štai koks apibūdinimas yra pateikiamas viename interneto puslapyje: „Civilinės metrikacijos skyrius registruoja gimimą, tėvystės

⁷⁸ Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba Civilinė Metrikacija, Telšiai, 1937, p. 2.

⁷⁹ Brizgys, Vincentas, *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939.

⁸⁰ Ten pat, p. 3.

pripažinimą, tėvystės (motinystės) nustatymą ir nuginčijimą, įvaikinimą, santuokos sudarymą, santuokos nutraukimą, vardo, pavardės, tautybės pakeitimą ir mirtį, įtraukia į apskaitą užsienio valstybėse įregistruotus gimimus, santuokas, santuokos nutraukimus ir mirtis, papildo, ištaiso, atkuria ir anuliuoja civilinės būklės aktų įrašus, išduoda pakartotinius liudijimus, civilinės būklės akto įrašo kopijas, nuorašus, išrašus ir pažymas apie šeiminę padėtį asmenims, ketinantiems registruoti santuoką užsienio valstybėje⁸¹.

Abu sąvokos – civilinė metrikacija, pateikti pavyzdžiai rodo, kad civilinė metrikacija yra suprantama vienodai. Tai yra civilinė metrikacija – įvykusių gimimo, santuokos, mirties ir kt. užregistravimas valstybės įstaigoje. Tik šiuolaikinis apibrėžimas yra ganėtinai praplėstas. Vis dėlto abi sąvokos rodo, jog metrikacija yra aktų registravimas.

Toliau bus aptariama sąvokos santuoka samprata. Pirmiausia reikėtų šioje vietoje įsivesti šiek tiek aiškumo, t. y. pateikti santuokos sinonimus, nes ypatingai Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais vartota nemažai santuokos sinonimų. Štai tokius santuokos sinonimus pateikia internetinis sinonimų žodynas: sąjunga, moterystė, vedybos, unija, susivienijimas, vestuvės, jungtuvės, sutuoktuvės, sanglauda ir kt.⁸²

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu labiausiai vartojami santuokos sinonimai buvo jungtuvės ir moterystė. Sąvoka moterystė plačiai buvo naudota kunigijos, kuriai moterystė yra Dievo sukurtas sakramentas: „Moterystė yra Kristaus įkurtas sakramentas, teikias malonę teisėtoms vyro ir moters jungtuvėms pašvęsti ir vaikams gimdyti bei auklėti“⁸³. Moteryste daugiausia buvo įvardijama bažnytinė santuoka.

Aukščiau jau buvo minėta, kad dažnai civilinė metrikacija buvo civilinių jungtuvių sinonimu. Todėl šiame tyrime didesnis dėmesys sutelkiamas ties civilinių jungtuvių/santuokos sąvoka.

Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidiniuose civilinės jungtuvės buvo apibūdinamos štai kaip:

1. Petras Malakauskis civilines jungtuves apibrėžia taip: „Civilinės jungtuvės [...], kai tuokiamasi civiliniu būdu, arba prie valstijos atstovo ar valdininko, pav., viršaičio, burmistro ir t. t.“⁸⁴.

⁸¹ Civilinė metrikacija, [interaktyvus], [žiūrėta, 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://www.alytus.lt/civiline-metrikacija>>.

⁸² Santuoka sinonimai, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://sinonimas.lt/lt/sinonimai/s/santuoka>>.

⁸³ Moterystė Katalikų Bažnyčios moksle, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://laiskailietuviams.lt/index.php/1955m-6-birzelis/777-moteryste-kataliku-baznycios-moksle>>.

⁸⁴ Malakauskis, Petras, *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926, p. 3.

2. Mykolas Krupavičius pateikia tokį apibrėžimą: „Civilinės sutuoktuvės yra valstybės įkurta institucija, kurios esmė yra tokia, kad du skirtinos lyties asmens įstatymo nurodytu būdu pareiškia valstybės specialiai tam reikalui deleguotam valdininkui savo griežtą ir nepalaužiamą valią gyventi tarpusavy moterystės santykiuose“⁸⁵.
3. Prof. Dr. Janas Vislickis teigia: „Tai yra naujoviškos valstybinės teisės institucija, paremta moterystės, kaip grynios sutarties teorija, kurios sutarties pasigaudama valstybė vykdo moterystės įstatymdavystę ir teismą, taip pat apibrėžia ir nustato jungtuvių formą“⁸⁶.
4. Dr. V. Brizgys nurodo tokį apibūdinimą: „Kesinimasis sudaryti moterystės sutartį ne sulig Bažnyčios, o sulig valstybės išleistų civilinių įstatymų“⁸⁷.

Pirmi du apibrėžimai tiksliai ir nešališkai apibūdina civilinių jungtuvių esmę, t. y. civilinių įstatymų viršenybę, valstybės atstovus – pagrindinius, be sutuoktinių, civilinės santuokos elementus. Trečioji sąvoka labai artima pirmoms dvioms, taip pat kalba apie valstybės vaidmenį santuokos sudarymo klausimu. Na, o ketvirtosios sąvokos formuluotėje yra jaučiama priešprieša civilinėms jungtuvėms, kuri neturėtų stebinti, žinant, jog autorius yra kunigas. Kita vertus, sąvokos yra konkrečios ir suprantamos, t. y. aiškiai parodoma, kad civilinė metrikacija yra ne tas pats, kas yra civilinės jungtuvės. Reiškia, Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu buvo skiriamas civilinių jungtuvių apibrėžimas. Tačiau dažnas civilinių jungtuvių ir civilinės metrikacijos suplakimas vienu aspektu sąlygojo dviprasmiškumą, neaiškumą, pasipiktinimą ir kt.

Šiuo laiku civilinės santuokos supratimas nieko nesiskiria nuo Pirmosios Lietuvos Respublikos laikų pateikiamų civilinės santuokos apibrėžimų.

1.2. Santuokos, civilinės metrikacijos tyrinėjimai

Pastaraisiais metais vis didesnis istorikų dėmesys tenka socialinei istorijai. Istorikai aiškinasi žmonių organizacinių bendruomenių atsiradimą ir vystymąsi, socialinių reformų priežastingumą įtakojušias reformas, socialinių garantijų atsiradimą nuo seniausiųjų laikų iki šių dienų. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu viena dažniausiai minimų ir siekiamų reformų buvo civilinė

⁸⁵ Krupavičius, Mykolas, *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 7.

⁸⁶ Vislickis, Janas, *Civilinė jungtuvės. Jų esmė, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 3-4.

⁸⁷ Brizgys, Vincentas, *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939, p. 40.

metrikacija, kuri turėjo būti garantas laisvų pažiūrų žmonėms siekti šeimos santykių įteisinimo be Bažnyčios, kaip institucijos pagalbos.

Lietuvoje su santuokos įforminimu susiję tyrimai prasidėjo dar **Pirmojoje Lietuvos Respublikoje**. Ypač tai pastebėtina katalikiškos pakraipos leidiniuose. Šiam tyrimui svarbu atkreipti dėmesį į civilinės metrikacijos problemą, tad tarpukario laikotarpio leidiniai bus aparti siekiant parodyti kaip buvo nušviečiamos civilinės jungtuvės. Nors teisybės labai, pažymėtina, jog kai kuriuose leidiniuose yra rašoma ir apie bažnytinę santuoką.

P. Malakauskis civilinių jungtuvių tema išleido „Civilinės jungtuvės“⁸⁸. Šioje knygoje P. Malakauskis aiškina civilines jungtuves, t. y. pateikia civilinių jungtuvių sąvoką, kurią plačiai paaiškina, taip pat jungtuvių formas. Tačiau jis neišvengia šališkumo ir civilines jungtuves pradeda aiškinti pagal bažnytinius patvarkymus.

Ketvirto dešimtmečio pradžioje pasirodžiusi L. Purėnienės „Jungtuvės ir išsiskyrimai“⁸⁹ savo knygoje kalba apie civilines jungtuves, pažymi civilinių jungtuvių formas, teisinius dokumentus – 1924 m. Vidaus Reikalų ministro aplinkraštį, 1926 m. civilinės metrikacijos įstatymo projektą bei pateikia suprantamus komentarus. Taip pat L. Purėnienė dėmesį sutelkia aprašyti civilinių jungtuvių Vakarų Europoje patvirtinimo istoriją Olandijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Skandinavijos šalyse, Latvijoje, Estijoje ir kt. Tiesa, reikia pažymėti, jog L. Purėnienė trumpai aprašo ir Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatą.

M. Krupavičius knygoje „Civilinės sutuoktuvės“⁹⁰ skaitytojus supažindina su civilinių jungtuvių sąvoka, kuri yra perteikiama objektyvia ir subjektyvia prasmėmis. Jis taip pat kalba apie civilinių jungtuvių atsiradimo priežastis bei kaip ir daugelis kitų pateikia civilinių jungtuvių Vakarų Europoje patvirtinimo istoriją. M. Krupavičius taip pat pateikia išsamų civilinių jungtuvių vertinimą, kuriame gausu įvairių argumentų, pasitelkdamas bažnytinius dokumentus, dogmas prieš civilines jungtuves.

P. Malakauskio knyga „Moterystė“⁹¹ skirta apibūdinti tik bažnytines jungtuves, kurios jo knygoje vadinamos moteryste. Šioje knygoje jis įrodinėja, jog santuoką „išleido Dievas“, tad Bažnyčios pareiga yra saugoti ir globoti šeimą. P. Malakauskis nurodo moterystės tikslus, kuriuos

⁸⁸ Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926.

⁸⁹ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932.

⁹⁰ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933.

⁹¹ Malakauskis, P., *Moterystė*, Kaunas, 1933.

plačiai komentuoja ištraukomis iš popiežių išleistų įvairaus pobūdžio dokumentų. Taip pat nurodo, panašiai kaip tikslus ir moterystės kliūtis.

Kunigas dr. V. Brizgys knygoje „Vadinamosios civilinės jungtuvės“⁹² kalba ir apie bažnytines, ir apie civilines jungtuves. Visų pirma reiktų pasakyti, jog bažnytines jungtuves jis išskiria ir vadina moteryste. Savo knygoje jis aiškina kas yra moterystė, jos prigimtį, pateikia požiūrį į ją bei moterystės tikslus. Taip pat trumpai apibūdina bažnyčios kanonus, kurie yra skirti tvarkyti bažnytines jungtuves. Antrą savo knygos dalį jis skiria apibūdinti civilines jungtuves. Kalbėdamas apie jas, aiškina, pirmiausia, kas jos tokios yra, kaip ir L. Purėnienė pažymi civilinių jungtuvių rūšis. Kita vertus, jo knygoje taip pat kalbama ir apie civilinių jungtuvių patvirtinimo istoriją.

Prof. dr. J. Vislickis savo knygoje „Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu“⁹³ labai panašiai, kaip V. Brizgys pateikia žinias apie jungtuves. Kita vertus, autorius tiek bažnytines, tiek civilines jungtuves vadina vienodai – jungtuvėmis. Tiesa, J. Vislickis daugiau dėmesio skiria bažnytinėms jungtuvėms aprašyti ir pateikia gana išsamų bažnytinių jungtuvių paveikslą. Kita vertus, pateikia ir civilinių jungtuvių patvirtinimo Vakarų Europoje istoriją bei gana plačius argumentus prieš civilines jungtuves pasitelkdamas klausimų/atsakymų formą.

M. Kavolis savo knygoje „Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje“⁹⁴ kalba ne tik apie civilines jungtuves, bet ir apie skirtingoms konfesijoms priklausančių žmonių jungtuves, nurodo tokių jungtuvių sudarymo sąlygas. Tiesa, M. Kavolis pirmiausia stengiasi aptarti moterystę bei skirtingų konfesijų požiūrį į pačias jungtuves. Kita vertus, autorius gana išsamiai aprašo teisinius dokumentus, kurie vienaip ar kitaip buvo susiję su jungtuvėmis. Pastarieji dokumentai pateikiami su komentarais bei, tiesa, nedažnomis citatomis.

Šioje vietoje aptarta ta nedidelė išlikusių Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu išleistų knygų civilinių jungtuvių tema. Kaip matyti iš pateiktos ir aptartos literatūros matyti, kad absoliuti dauguma jų parašytos 4 dešimtmetyje.

Sovietinė istoriografija taip pat atkreipė dėmesį į santuoką. Tiesa, pažymėtina, jog šiame darbe norėta tik parodyti, jog šiuo laikotarpiu buvo atkreiptas dėmesys į santuoką, bandyta nusakyti santuokos istoriją ir pan. Tačiau rasti darbai čia pateikiami kaip iliustracija, jie darbe nenaudojami.

⁹² Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939.

⁹³ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939.

⁹⁴ Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje*, Kaunas, 1930.

Rasti darbai persmelkti komunistų partijos skleista propaganda. Žemiau apibūdinamos šia tema rastos monografijos.

N. Solovjovas knygoje „Meilė, santuoka ir šeima“⁹⁵ aiškina viename skyrių santuokos svarbą, skyrybų, nesantuokinių vaikų vietą visuomenėje. Jis taip pat pažymi teisinius dokumentus reglamentavusius santuoką Sovietų Sąjungoje. Reikia pasakyti, jog jis tam tikslui pasitelkia K. Markso raštus, kuriuose randa argumentus pagrindžiančius jo išsakytas mintis.

A. G. Charčevas išleido knygą „Santuoka ir šeima SSRS“⁹⁶, kurioje aiškinosi santuokos ir šeimos vietą, santuokos esmę. Taip pat jis nemažą dėmesį įvykusių santuokų statiniams įvairių metų duomenims, kuriuos pateikė su komentarais. Taip pat atkreipė dėmesį į santuokinį amžių. Tiesa, reikia, paminėti jog santuokas jis nagrinėja atskirai kiekvienoje Sovietų Sąjungos respublikoje.

Pranas Dičius savo knygoje „Santuoka ir šeima Tarybų Lietuvoje“⁹⁷ viename iš knygos skyrių nagrinėja santuokos formas, pažymi sovietinės Lietuvos valdžios priimtus dokumentus, aiškina santuokos sudarymo sąlygas, santuokos nutraukimą.

Tyrimai santuokos tema **po 1990 metų Lietuvoje** yra gana įvairiapusiški ir palyginti negausūs. Santuoka nagrinėjama per teisinę, religinę prieigas. Tuo tarpu apie civilinę metrikaciją Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, išsamių tyrimų nėra publikuota. Toliau yra pateikiamos rastos publikacijos santuokos tema nepriklausomoje Lietuvoje.

Vienas išsamiausių nepriklausomos Lietuvos istoriografijoje santuokos tema tyrinėjimų yra Dalios Marcinkevičienės monografija „Vedusių visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje“⁹⁸. Šioje monografijoje autorė pateikia išsamų tyrimą apie santuokos svarbą XIX a. pab. – XX a. pr. Pastebėtina, jog savo tyrime D. Marcinkevičienė naudoja lyginimo metodą t. y. kalbėdama apie Lietuvos situaciją, autorė iškart pateikia ir Vakarų Europos situacijos apibūdinimą. Autorė atkreipia dėmesį į atstumtuosius (vaikus gimusius ne santuokoje), pateikdama konkrečius tokių atstumtųjų pavyzdžius, nagrinėja Katalikų Bažnyčios pastoracinę veiklą. Apibūdindama pastarąją autorė pažymi XIX a. pab. popiežių išleistas enciklikas, pažymi vyskupo Motiejaus Valančiaus pastoracinę veiklą. D. Marcinkevičienė savo knygoje taip pat atkreipia dėmesį moterystės administravimą. Autorė gilinasi ir į jausmus šeimoje, nagrinėdama meilės, laimės sampratą. Atkreipia dėmesį vedybinį amžių, kurį nagrinėja pasiremmdama J. Hajnalo

⁹⁵ Solovjovas, N., *Meilė, santuoka ir šeima*, Vilnius, 1958.

⁹⁶ Харчев, А. Г., *Брак и семья в СССР*, Москва, 1964.

⁹⁷ Dičius, Pranas, *Santuoka ir šeima Tarybų Lietuvoje*, Vilnius, 1974.

⁹⁸ Marcinkevičienė, Dalia, *Vedusių visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999.

tyrimo „Europietiško vedybų modelio retrospektyva“ duomenimis. Taip pat autorė nagrinėja tautinės šeimos projektus bei teisinį katalikų skyrybų reguliavimą.

Rusnė Juozapaitienė publikavo straipsnį „Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis“⁹⁹, kuriame apžvelgė tiek bažnytinės, tiek civilinės santuokos koegzistavimą bei istoriją Lietuvoje. Pirmiausia autorė savo straipsnyje nagrinėja lietuvių istoriografiją apimdama Pirmosios Respublikos, sovietinius ir šiuolaikinius laikus. Šiame straipsnyje nemažai vietos yra skiriama aptarti bažnytinės santuokos istorijai. Kita vertus, kalbėdama apie civilinę santuoką autorė nagrinėja dabartinius laikus ir neatkreipia dėmesio į istorinę perspektyvą.

Kitokia prieigą santuokos tyrimuose naudoja Kazimieras Meilius savo straipsnį „Bažnytinė santuoka civilinių ir bažnytinių teismų praktikoje“¹⁰⁰ skiria nepriklausomos Lietuvos teisiniams dokumentams išryškinti. Autorius savo straipsnyje pateikia Civilinio kodekso straipsnius su išsamiais komentarais, kalbančius apie santuoką. Kita vertus, tekste pateikiami ir šiuolaikinių kanonų vertinimai.

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė publikavo straipsnį „Santuokinis amžius – santuokos sudarymo sąlyga“¹⁰¹, kuriame nagrinėja teisės aktus, kurie žymėjo santuokos sudarymo tvarką. Reikia pažymėti, jog autorė nagrinėja teisės aktus nuo Pirmosios Respublikos iki šių laikų.

Irma Šidiškienė pateikia straipsnį „Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje“¹⁰², kuriame kalba apie apeigų svarbą socialiniame gyvenime. Būtina pabrėžti, jog straipsnio autorė trumpai perteikia ir civilinės santuokos istoriją.

Dar vienas I. Šidiškinienės tyrimas „Santuoka ir vestuviniai simboliai Merkinės apylinkėse XX a. antrojoje pusėje“¹⁰³, kuriame autorė pateikia ne tik su santuoka susijusius simbolius, tačiau taip pat nurodo susituokusių porų Merkinės bažnyčioje skaičių, kurį analizuoja įvairiais aspektais. Autorė taip pat nurodo ir nagrinėjamo laikotarpio įregistruotų civilinių santuokų skaičių.

⁹⁹ Juozapaitienė, Rusnė, Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis, *Kultūra ir visuomenė*, Nr. 2(3), 2011.

¹⁰⁰ Kazimieras Meilius, Bažnytinė santuoka civilinių ir bažnytinių teismų praktikoje, *SOTER-Religijos mokslo žurnalas*, nr. 11, 2003.

¹⁰¹ Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, Santuokinis amžius – santuokos sudarymo sąlyga, *Jurisprudencija*, t. 55 (47), 2004, p. 78-89.

¹⁰² Šidiškienė, Irma, Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje, *Lituanistica*, t. 68, nr. 4, 2006.

¹⁰³ Šidiškienė, Irma, Santuoka ir vestuviniai simboliai Merkinės apylinkėse XX a. antrojoje pusėje, *Lietuvių Katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 21, Vilnius, 2002.

Santuokos tyrimuose Lietuvoje yra naginėjami tam tikri aspektai. Vienas tokių tyrimų tai Kristinos Romanovskajos magistro darbas „Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinė prigimtis ir teisinės pasekmės: lyginamasis tyrimas“¹⁰⁴. Šiame magistro darbe, nagrinėjama bažnytinės santuokos sąvoka, jos reikšmė, statusas skirtingais istorijos laikotarpiais. Tiesa, šio darbo didesnioji dalis yra labiau orientuota į dabartinės Lietuvos padėtį.

Savo turiniu labai įdomus atitinkantis darbo tematiką rastas internete – „Civilinė, bažnytinė santuoka ir jos ypatumai“¹⁰⁵. Šiame internetiniame straipsnyje yra nagrinėjama santuokos samprata, nagrinėjama santuokos istorija, atskirai aiškinamos bažnytinė ir civilinė santuokos. Pažymėtina, jog straipsnyje didesnis dėmesys skiriamas civilinės teisės istorijai sovietiniais ir nepriklausomybės laikotarpiais atskleisti. Kita vertus, pažymėtina, jog šiame straipsnyje nemažai dėmesio skiriama 1917 m. Kanonų teisės kodeksui ir jo aiškinimui.

Lietuvoje santuokos istorijos tyrimai sulaukia atskirų negausių publikacijų įvairiuose mokslo žurnaluose. Tačiau civilinės metrikacijos tyrinėjimų Lietuvoje nedaug. Vienas iš daugelio santuokos tema publikuotų straipsnių, kuris kalba apie civilinę metrikaciją yra D. Marcinkevičienės – „Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m.“¹⁰⁶. Autorė šiame straipsnyje atkreipia dėmesį į teisinės santuokos ir civilinės metrikacijos normas bei jų raidą Lietuvoje, D. Marcinkevičienė pateikia 1940 m. rugpjūčio 12 d. Lietuvos SSR Santuokos įstatymo vertinimus, apibūdina sovietinės valdžios darbus siekiant sureguliuoti padėtį. Pažymėtina, jog autorė taip pat nagrinėja to laikotarpio spaudą, pabrėždama gyventojų nuostatas į santuoką.

Šiek tiek reikėtų pažvelgti į **užsienio istorikų** publikuotus straipsnius santuokos, civilinės metrikacijos tema. Reikia pažymėti, jog šia tema užsienio istorikų darbų yra gana gausu, todėl šioje vietoje plačiau atskleisti straipsniai rasti civilinės metrikacijos tema.

Džian Karlo Blandžiardo (Gian Carlo Blangiardo) ir Stefanija Rimoldi (Stefania Rimoldi) publikavo straipsnį „Italijos šeimos portretai: praeitis, dabartis, ateitis“¹⁰⁷, kuriame nagrinėja 1950 – 2011 metų laikotarpio italų šeimų požiūrį į santuokos svarbą tiek bažnytinę, tiek civilinę, pateikia

¹⁰⁴ Romanovskaja, Kristina, *Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinė prigimtis ir teisinės pasekmės: lyginamasis tyrimas, Magistro darbas*, Vilnius, 2010.

¹⁰⁵ Civilinė, bažnytinė santuoka ir jos ypatumai [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 05 d.] <<https://m-d.lt/straipsniai/civiline-baznytine-santuoka-ir-jos-ypatumai/>>.

¹⁰⁶ Marcinkevičienė, Dalia, Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m., *Istorija*, t. 73, 2008.

¹⁰⁷ Blangiardo, Gian Carlo, Rimoldi Stefania, Portraits of the Italian Family: Past, Present and Future, *Journal of Comparative Family Studies*, March/April (2014), *Academic Search Complete*. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 11 d.] <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=2132492d-677e-421c-a3eb-47e4275ca442%40sessionmgr113&hid=128&bdata=JnNpdGU9ZWVhc3QtbG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=97213430>>.

surinktus duomenis lentelėse su komentarais. Taip pat autoriai atkreipia dėmesį į tai, kokio amžiaus italai sudarydavo pirmąsias savo santuokas, nesantuokinių vaikų skaičių.

Ineta Lipša savo straipsnyje „Sąmonės laisvės suvaržymas demokratijoje: katalikų protestai prieš Civilinės būklės aktų registravimo įstatymą Latvijoje (1921–1928)“¹⁰⁸ analizuoja Latvijos gyventojų požiūrį į civilinę santuoką XX a. 3 deš. Autorė taip pat pažymi politinių partijų, religinių bendruomenių požiūrius į civilinę metrikaciją. Taip pat I. Lipša nusako ir vyravusį požiūrį į bažnytinę santuoką bei konstatuoja Latvijos aukščiausios valdžios priimtą 1928 m. laisvo pasirinkimo principą registruojant civilinės būklės aktus.

Vienas išsamiausių straipsnių civilinės metrikacijos tema „Civilinės metrikacijos istorija Airijoje“¹⁰⁹, kuriame yra apžvelgiama civilinės metrikacijos istorija nuo pat įvedimo šalyje iki šių dienų. Straipsnyje pateikiamos, detalios aprašomos, kiekvieno atskiro laikotarpio civilinės metrikacijos įvedimo aplinkybės.

Stefanas Ridgenas (Stephen Ridgen) internete paskelbė trumpą straipsnelį „Civilinė metrikacija Vengrijoje“¹¹⁰, kuriame trumpai nusakė civilinės metrikacijos įvedimo Vengrijoje motyvus, istoriją.

Kiek kitokia prieiga atsispindi Kristerio Lundo (Christer Lundh) straipsnyje „Santuokų geografija. Regioniniai santuokos pakitimai Švedijoje 1870-1900“¹¹¹. Šiame straipsnyje autorius remiasi J. Hajnalo teorija, kuria aiškina vyrų ir moterų migraciją iš vieno Švedijos regiono į kitą, santuokų sudarymo aplinkybes (ekonomines) bei vėlyvą santuokos sudarymo amžių.

¹⁰⁸ Aneta, Lipša, Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protest on Registry of Civil Status in Latvia (1921 – 1928), *Istorija*, t. 84.

¹⁰⁹ History of Registration in Ireland, [interaktyvus], [žiūrėta, 2015 m. gegužės 5 d.] <<https://www.welfare.ie/en/downloads/GRO-History.pdf>>.

¹¹⁰ Stephen Ridgen, Civil Registration in Hungary, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 5 d.] <<http://www.researcheasterneurope.org.uk/genealogy-research/civil-registration-in-hungary>>.

¹¹¹ Lundh, Christer, The geography of marriage. Regional variations in age at first marriage In sweden, 1870–1900, *Scandinavian Journal of History, Academic Search Complete*, Nr. 3, 201. [Interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 11 d.] <<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=eab19fc5-3eae-42ab-980d-26a4932ee54f%40sessionmgr198&hid=124&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=88428992>>.

2. SANTUOKOS SAMPRATA XIX A. PAB. – XX A. PIRMOJE PUSĖJE VAKARŲ EUROPOJE IR LIETUVOJE BEI POŽIŪRIS Į CIVILINĘ METRIKACIJĄ

Santuoka – dviejų žmonių santykių įteisinimas buvo žinoma nuo seniausių laikų. Ilgą laiką santuokos įteisinimas buvo Bažnyčios rankose. Modernėjanti visuomenė siekė permainų, kurios leistų liberalėti šeimos politikai. Kita vertus, pirmiausia imta suprasti, jog reikia priimti tam tikrus šeimos politikos įstatymus, kurie mažiau varžytų sutuoktinius.

Vakarų Europoje, ypač Jungtinėje Karalystėje, pradėta leisti įstatymus, keičiančius turtinius santykius šeimoje t. y., suteikiančius teisę moterims valdyti savo asmeninį turtą (kraitį). Kita vertus, imta suvokti, jog skyrybos neretai nėra neišvengiamos. Tai parodo liberalėjanti skyrybų teisė, kuomet buvo priimami skyrybas reglamentuojantys teisės aktai. Tam tikri pokyčiai XIX a. pab. – XX a. pr. pasiekė ir Lietuvą. Caro įsaku uždrausta dvarininkams nurodinėti ir kištis į savo baudžiauninkų santuokas.

Civilinė metrikacija daugelyje Vakarų Europos valstybių nekėlė didelės pasipriešinimo bangos. Priešprieša daugeliu atveju buvo jaučiama iš tų valstybių, kuriuose visuomenei didelę įtaką darė Katalikų Bažnyčia. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais Bažnyčia neretai per savo atstovus skleidė savo įtaką. Geriausiai tai pastebėtina jų požiūryje į civilinę metrikaciją. Kita vertus, tuo metu tam tikra gyventojų dalis siekė paspartinti centrinę valdžią įvesti civilinės metrikacijos įstatymą Lietuvoje.

2.1. Santuoka, santuokinis amžius, skyrybos: XIX a. pab. – XX a. pirmosios pusės pokyčiai Vakarų Europoje ir Lietuvoje

XIX a. pab. – XX a. pirmoji pusė neatsiejami šiandienine samprata nuo naujo, modernaus požiūrio į visuomenės gyvenimą. XIX a. pab. formuojasi naujas požiūris į visuomenės gyvenimo normas, vis daugiau valstybių vyriausybių patvirtina civilinę santuoką (Vokietija, Austrija, Šveicarija), o XX a. pirmoje pusėje – Skandinavijos šalys, Latvija, Estija, Sovietų Rusija (plačiau apie civilinių jungtvių patvirtinimo istoriją žr. skyriuje *Civilinės jungtvių Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidiniuose*). Civilinė santuoka nebuvo vienintelė naujovė. Surinkti duomenys leidžia nurodyti Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje priimtus įstatymus, kurie

vienaip ar kitaip apsprendė moters padėtį šeimoje, skyrybas ir kt. klausimus susijusius su santuoka, sudarė sąlygas atsirasti pokyčiams.

Keletą žodžių apie tai, kodėl pasirinktos būtent šios valstybės. Visų pirma jų pasirinkimą nulėmė rasti tyrinėjimai, kuriuose atsispindėjo informacija, leidusi pateikti valstybėse formuotą politiką santuokos atžvilgiu. Kita vertus, Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais būta straipsnių periodikos leidiniuose, kuriuose kalbėta apie šiuose valstybėse įvestą civilinę metrikaciją, kuri kaip aukščiau minėta, dažniausiai buvo klaidingai suprantama. Neretai paaštrinti priešpriešą civilinei metrikacijai buvo naudojamos kitų, tarp jų ir Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos, valstybių patirtimi.

Jungtinė Karalystė. XIX a. santuokinis amžius, kurį nustatė mokslininkai, rodo, kad merginos paprastai tuokdavosi anksti, dažniausiai iki 20 metų dauguma jau būdavo ištekėjusios. Vaikinai paprastai tuokdavosi 25 metų. Tam įtakos turėjo tai, jog vaikinai turėjo sugebėti užtikrinti stabilias pajamas šeimai, iki tol, kol gaus nuotakos tėvo leidimą naudoti kraičio pinigus¹¹². Tiesa, reikia pažymėti, jog J. Hajnal nurodo kiek kitokį santuokinį amžių. Jo teigimu XIX a. pab. – XX a. pr. santuokinis moterų amžiaus vidurkis buvo 25 metai, vyrų – 27 metai¹¹³.

Toliau reiktų trumpai pristatyti XIX a. pab. Jungtinėje Karalystėje priimtus teisės aktus, žymėjusius tam tikrus pokyčius. 1857 m. buvo priimtas santuokos anuliavimo įstatymas „Skyrybų aktas“, kuris suteikė vyrams teisę išsiskirti su savo žmonomis dėl svetimavimo. Įstatymas numatė, kad po skyrybų vaikai likdavo vyrui ir pastarasis turėjo teisę motinai neleisti matytis su savo vaikais¹¹⁴. Kiti priimti įstatymai buvo susiję su turto valdymo šeimoje problematika. Pirmasis įstatymas, kuris nustatė turto šeimoje klausimą buvo priimtas 1882 m. Šis įstatymas vadinosi „Ištekėjusių moterų turto įstatymas“, pagal jį ištekėjusios moterys turėjo tas pačias teises į savo turtą kaip ir netekėjusios moterys. Šis įstatymas leido ištekėjusiai moteriai išsaugoti turto nuosavybę, kuri ji gavo kaip kraitį. Iki 1882 m. įstatymo šis turtas automatiškai tapdavo vyro nuosavybe. 1893 m. ištekėjusios moterys galutinai įgijo visišką turto kontrolę, kuri ji valdė santuokoje arba įsigijo po santuokos ar gavo palikimą¹¹⁵.

¹¹² Marriage and sexuality, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century>>.

¹¹³ John Hajnal, 1965, European Marriage Patterns in Perspective, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://www.scribd.com/doc/115001673/John-Hajnal-1965-European-Marriage-Patterns-in-Perspective#scribd>>.

¹¹⁴ Marriage in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://spartacus-educational.com/Wmarriage.htm>>.

¹¹⁵ 1882 Married Women's Property Act, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://spartacus-educational.com/Wproperty.htm>>.

Pokyčiai atsispindėjo ir skyrybų klausimu. Remiantis atliktais tyrimais galima teigti, kad 1882 m. skyrybų skaičius siekė 300, o iki Pirmojo Pasaulinio karo skyrybų padaugėjo iki 1000 kiekvienais metais¹¹⁶. Tuo tarpu Škotijoje skyrybų buvo žymiai mažiau. To pačio šaltinio duomenimis 1878 m. – 66, 1880 m. – 80, o XX a. pradžioje siek tiek daugiau nei 200¹¹⁷. Skyrybų skaičiaus padidėjimui galėjo įtakos turėti liberalesni turto valdymo įstatymai. Taip pat skyrybų galėjo padaugėti ir dėl „Skyrybų akto“, kuris buvo itin palankus vyrams.

XX a. pradžia Jungtinėje Karalystėje atnešė tam tikrų naujovių, tiesa vėl kalbant apie turta šeimoje. Po Pirmojo Pasaulinio karo, 1920 m. priimtas įstatymas, kuris suteikė moterims paveldėjimo teisės viršenybę, t. y. nuo šio įstatymo įvedimo moterys įgijo visišką laisvę į paveldimą turta¹¹⁸.

Prancūzija. Santuokinis amžius XIX a. pab. – XX a. pr. atitiko J. Hajnal nustatytą vakarietiška modelį. Šiuo laikotarpiu Prancūzijoje vyrai dažniausiai vesdavo 30 metų, o merginos buvo ištekimos 25 metų. Vedyboms sutikimą turėjo duoti tėvai¹¹⁹. Kita vertus, toks santykinai aukštas vidutinis santuokinis amžius sudarė sąlygas, jog tame pačiame laikotarpyje buvo nemažas, t. y. 10 % šeimos nesukūrusių asmenų skaičius. Ši procentinė išraiška išliko su nedideliais svyravimais iki pat II Pasaulinio karo pradžios¹²⁰.

Prancūzijoje priėmus 1804 m. Napoleono civilinį kodeksą požiūris į moteris, kaip partneres santuokoje liko nepakitęs. Kodeksas įtvirtino vyro valdžios žmonai ir turtui principą. Ištekėjusi moteris buvo nelygiateisė. Moteris, esant civiliniams teisiniams santykiams, buvo laikoma tarsi mažametė¹²¹. Kodeksas numatė, kad abipusis sutuoktinių sutikimas buvo būtina santuokos sudarymo sąlyga. Kita vertus kodekse numatyta, jog norėdami sudaryti santuoka, bet esantys jauno amžiaus turėjo gauti tėvų sutikimą, o jei nuomonės išsiskirdavo, pakakdavo tėvo sutikimo¹²².

Kodekse patvirtintos skyrybos. Ištuoka buvo leidžiama: esant abipusiam nesutikimui tęsti santuokinį gyvenimą, dėl vieno iš sutuoktinių piktnaudžiavimo, grubaus elgesio, įžeidinėjimų. Kita vertus reikia pažymėti, jog kodeksas vyrui ir žmonai kėlė skirtingus reikalavimus ištuokai dėl vieno

¹¹⁶ Married Women's Property and Divorce in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 14 d.] <<http://womenshistorynetwork.org/blog/?p=353>>.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Marriage and Divorce, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.] <<http://www.20thcenturylondon.org.uk/marriage-and-divorce>>.

¹¹⁹ Segalen, Martine, Historical Anthropology of the Family, The Historical Sociology of Marriage, *Cambridge Books Online*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 8 d.] <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511621864>>.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Šenavičius, Antanas, Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje, Viešoji politika ir administravimas, T. 13, Nr. 3, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 1d.] <<http://dx.doi.org/10.5755/j01.pmaa.13.3.8387>>.

¹²² Ten pat.

iš sutuoktinių svetimavimo: vyras ištuokos galėjo reikalauti visais žmonos santuokinės neištikimybės atvejais, o žmona – tik vyrui bendrame name laikant sugyventinę¹²³.

Lietuva. XIX – XX a. pr. lietuvių šeimos gyvenimas glaudžiai siejosi su Katalikų Bažnyčia. Tą patvirtina ir bažnyčios kanonų veikimo įtaka. Katalikų Bažnyčios kanonuose buvo nurodomas toks minimalus amžius vestuvėms: vyrams – 18 metų, moterims – 16 metų¹²⁴. Kita vertus, D. Marcinkevičienės surinkti duomenys iš trijų Kauno gubernijos parapijų leidžia teigti, jog vidutinis lietuvių katalikų santuokinis amžius – vyrų apie 30 metų, moterų apie – 25 metus¹²⁵, t. y. atitinkantis J. Hajnal nusakytą Vakarų Europos santuokos tipą, kuriam būdingos vėlyvos jungtuvės.

Katalikų Bažnyčios įtaka lėmė tai, jog Lietuvoje kunigai vadovavosi popiežių išleistomis enciklikomis, jose ieškojo argumentų prieš civilines jungtuves. Viena tokių enciklikų skirtų šeimos klausimams buvo išleista 1880 m. vasario 10 d. popiežiaus Leono XIII. Šioje enciklikoje popiežius pažymėjo sutuoktinių santuokoje lygybę, atkreipė dėmesį į sutuoktinių tarpusavio jausmus, priimti kanonai draudžiantys tėvams prievarta apvedinti vaikus, tuoktis artimiems giminaičiams. Taip pat popiežius išreiškė didelį susirūpinimą dėl civilinės metrikacijos plitimo katalikiškuose kraštuose, kuri, jo nuomone, skatino svetimavimą¹²⁶.

1840 m. sustabdžius Lietuvos Statuto galiojimą, Katalikų Bažnyčios kanonų teisės normų, susijusių su ištuoka, taikymą pradėjo reguliuoti carinės Rusijos civiliniai įstatymai. Šiuose įstatymuose buvo numatyta religinė ištuokos forma. Išsiskyrusių sutuoktinių turtas buvo dalijamas pasaulietiniame teisme pagal Rusijos civilinius įstatymus¹²⁷. D. Marcinkevičienės surinktais duomenimis Žemaičių vyskupijos konsistorijoje 1863 – 1904 m. nagrinėti 278 skyrybų prašymai, iš kurių 132 dvasinis teismas patenkino. Tačiau reikia turėti omenyje, jog skyrybos tebuvo retos išimtys, nes pagal Katalikų Bažnyčios kanonų teisės kodeksą panaikinti teisėtai sudarytos santuokos neįmanoma¹²⁸.

¹²³ Šenavičius, Antanas, Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje, Viešoji politika ir administravimas, T. 13, Nr. 3, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 1d.] <<http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppaa.13.3.8387>>.

¹²⁴ Marcinkevičienė, Dalia, *Šeimyninių santykių raida Vakarų Europos visuomenėse XVII – XX a. pradžioje. Paskaitų konspektas*, Vilnius, 2002, p. 71.

¹²⁵ Marcinkevičienė, Dalia, *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999, p. 72.

¹²⁶ Ten pat, p. 34-35.

¹²⁷ Marcinkevičienė, Dalia, *Šeimyninių santykių raida Vakarų Europos visuomenėse XVII – XX a. pradžioje. Paskaitų konspektas*, Vilnius, 2002, p. 69.

¹²⁸ Marcinkevičienė, Dalia, *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999, p. 135.

1853 m. lapkričio 28 d. caro įsaku buvo panaikintos Vilniaus, Gardino, Minsko, Kauno, Vitebsko ir Mogiliovo gubernijų dvarininkų teisės savavališkai spręsti tuoktuvių klausimą. Įsake pabrėžta, kad nuo įsako paskelbimo dvarininkams draudžiama apvesdinti savo dvaro baudžiauninkus prievarta arba prieštarauti jų pasirinkimui ir nesant kanoninių prieštaravimų leisti laisvai tuoktis to paties dvaro baudžiauninkams¹²⁹.

Šie esminiai XIX a. antrosios pusės pokyčiai, kurie yra pateikti aukščiau, tapo tinkama terpe liberalesnei santuokos ir ištuokos sampratai. Po 1918 m. nepriklausomybės paskelbimo, ypatingai 3 – 4 dešimtmečiuose diskutuota apie civilinės metrikacijos įvedimo būtinybę. Šis įstatymas sukėlė nemažai diskusijų, kuriose išryškėjo dvi kryptys – už ir prieš. Tokiu būdu reikėtų detaliau pažvelgti į Katalikų Bažnyčios atstovų požiūrį dėl civilinės metrikacijos.

2.2. Katalikų Bažnyčios atstovai apie civilinę metrikaciją

Lietuvoje išliko stipri Katalikų Bažnyčios įtaka, kuri reikėsi visuomenės gyvenime. Pavyzdžiui, remiantis statistikos duomenimis, 1928 m. 85,72 % Lietuvos gyventojų save priskyrė katalikams, o 1938 m. duomenimis – 80 %¹³⁰. Statistiniai duomenys liudija, jog didžioji dauguma gyventojų save priskyrė katalikams. Toks didelis procentas save priskiriančių Katalikų Bažnyčiai gali suponuoti mintį, jog civilinės metrikacijos klausimas buvo neaktualus daugeliui Lietuvos gyventojų. Tačiau Lietuvoje gyveno, remiantis „Lietuvos žinių“ pateikta informacija, apie 100 000 laisvamanių¹³¹, kurie siekė ne tik civilinės metrikacijos įvedimo bei laisvo pasirinkimo mokyklose mokytis vaikams tikybos ar ne. Laisvamanių siekiai dėl civilinės metrikacijos sudarė sąlygas Katalikų Bažnyčios atstovams aktyviai priešintis civilinės metrikacijos įvedimui šalyje.

Katalikų Bažnyčios atstovai stengdavosi išreikšti savo požiūrį visais su civiline metrikacija susijusiais klausimais. Rasti duomenys liudija, jog 1925 m. valdžioje esant krikdemų vyriausybei, Vidaus Reikalų Ministerijos atstovas išsiuntinėjo raštus Lietuvos vyskupystėms. Šiuose raštuose buvo klausiama jų nuomonės dėl metrikų įstatymo. Savo argumentus pateikė Vilniaus vyskupijos Kaišiadorių kanauninkas, Seinų vyskupijos, Žemaičių vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo tarnybos kuratoriai.

¹²⁹ Marcinkevičienė, Dalia, *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999, p. 42.

¹³⁰ Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 391.

¹³¹ Metrikacijos įstatymo reikalu, *Lietuvos žinios*, 1926 11 06, p. 3.

Žemaičių vyskupijos kurijos Bažnyčios turtų valdymo tarnyba savo atsakymą vidaus reikalų ministru išsiuntė 1925 m. balandžio 21 dieną¹³². Iš atsakymo teksto matyti, jog metrikų įstatymas buvo traktuojamas vienareikšmiškai, t. y. suprastas kaip dirva civilinės metrikacijos įvedimui. Kita vertus, šiame atsakyme teigiama, jog tuo metu galiojanti tvarka suteikė visas galimybes, gauti metrikus pagal bažnyčios kanonus, atlikus apeigas¹³³. Taip pat nurodoma, jog bažnyčios atstovai registruoja visus katalikus be išimties. Įdomu tai, jog šis atsakymas vienintelis, kuriame atkreipiamas dėmesys į netikinčiųjų organizacijų kūrimą. Tiesa, teigiama, kad tokių organizacijų steigimas neturi prasmės¹³⁴.

Vilniaus vyskupijos Kaišiadorių kanauninkas 1925 m. gegužės 7 d. atsakyme vidaus reikalų ministru pateikė savus, plačius argumentus prieš metrikų įstatymo priėmimą¹³⁵. Iš pateikto ministru atsakymo teksto galima susidaryti įspūdį, jog kanauninkas pernelyg neįsigilino į įstatymą ir savo komentarus išdėstė pasiremdamas tuometinėmis gyvenimo realijomis. Šis atsakymas neišvengė šališkumo. Jau pačiame pirmame argumente parodoma, jog metrikų įstatymas neturi prasmės, nes tikintiesiems metrikų sudarymo tvarką garantuoja konstitucijos 85 straipsnis¹³⁶. Kita vertus, šis konstitucijos straipsnis garantavo sąžinės, tikėjimo laisvę. Matyt, Vilniaus vyskupijos atstovas šį straipsnį suprato klaidingai. Jo požiūriu bažnyčioje sudaryti gimimo, jungtųjų, mirimo metrikai vienodai lygiai tarnauja civiliniais reikalais ir nėra prasmės jų pakartotinai valstybės įstaigose jų patvirtinti¹³⁷. Kita vertus, šiame atsakyme atsispindi baimė, jog priimdama metrikų įstatymą valdžia siekia pašalinti tikičinį elementą palikdama tik civilinį¹³⁸. Vadinasi, išryškėjo baimė, jog įstatymas sudarys sąlygas vėliau šalyje įvesti civilinę metrikaciją.

Neatsitiktinai kanauninkas imasi argumentuoti, jog metrikų sudarymas valstybės įstaigose gali įklampinti į teismus (laiku neužregistravus gimimo, nepranešus apie mirtį) teigdamas, jog kunigams tai yra tiesioginė pareiga, nesukelianti problemų¹³⁹. Beje, kanauninkas randa dar vieną argumentą – dvigubą registracijos pildymą. Jo nuomone, įvedus šį metrikų įstatymą Katalikų

¹³² Ponui Vidaus Reikalų Ministeriui, *Lietuvos Centrinis Valstybės archyvas* (toliau LCVA), f. 377, ap. 9, b. 14, l. 254.

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

¹³⁵ Jo Ekscelencijai Ponui Vidaus Reikalų Ministeriui, LCVA, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 251-252.

¹³⁶ Ten pat, l. 251.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Jo Ekscelencijai Ponui Vidaus Reikalų Ministeriui, LCVA, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 252.

Bažnyčios dvasininkai privalės vesti bažnyčios kanonus atitinkančius ir civilinius metrikus. Pažymima, jog tai būtų beprasmiška ir kainuotų nemažus pinigus¹⁴⁰.

Tuo tarpu Seinų vyskupijos kurijos atsakymas buvo susietas su pačiu įstatymu. Seinų vyskupijos kurijos vedėjas J. Laukaitis 1925 m. gegužės mėn. atsakyme nurodė, jog metrikų įstatymas yra netinkamas dėl trijų priežasčių¹⁴¹. Jis nurodė pirmiausia, kad šis įstatymas yra nesuderinamas su konstitucija bei Katalikų Bažnyčios kanonais¹⁴². J. Laukaitis pažymi, kad tuometinė metrikų vedimo tvarka nieko nepažeidžia ir yra tinkama. Antrasis argumentas – įžvelgta civilinės metrikacijos įvedimo galimybė: „2. Projekto pagrindu dedamas grynai civilinis gimimo, vedimo ir mirimo registravimas, daug kame nesuderinamas su bažnytinių tų aktų registravimu“¹⁴³. Šiuo atveju, kaip ir kanoninko iš Kaišiadorių atsakyme nerimaujama, jog priėmus metrikų įstatymą susidarys palankios galimybės civilinės metrikacijos įvedimui. Paskutinis argumentas – metrikų vedimo tvarka, kuri įvedus metrikų įstatymą būtų sugriauta, įsivyratų painingai¹⁴⁴.

Kaip matyti, vyskupijų atstovai vienareikšmiškai nepritarė metrikų įstatymo priėmimui, matydami tam tikras šio įstatymo grėsmes Katalikų Bažnyčiai. Visuose atsakymuose atsispindi požiūris, kad metrikų įstatymas sudarytų sąlygas civilinės metrikacijos įvedimui, kuriai ypatingai priešintasi. Taip pat atkreiptas dėmesys į metrikų vedimo tvarką, kuri, anot pateiktų atsakymų, padvigubėtų, sukeltų sumaištį.

Metrikų įstatymo projektas nevienintelis, kuriam priešinosi Katalikų Bažnyčios atstovai. Iš esmės jie nepraleisdavo progos laiškuose išsakyti griežtą opoziciją civilinei metrikacijai tiesiogine arba netiesiogine prasme. Netiesioginiai prieš civilinę metrikaciją savo laiškuose rašė Kairių klebonas Augulis. Duomenys liudija, kad savo laiške, siųstame dar 1920 m., klebonas Žemaičių vyskupui piktinosi dėl išaugusio skyrybų bei nesantuokinių vaikų skaičiaus¹⁴⁵. Kleboną neramino smunkantis požiūris į tikėjimą, kuris iššaukė skyrybų ir nesantuokinių vaikų skaičiaus padidėjimą.

Kitame savo laiške, siųstame 1924 m. birželio 11 d. Kauno vyskupijos vyskupui klebonas Augulis taip pat skundžiasi smukusia kaimo žmonių dorove¹⁴⁶. Kita vertus, šiame laiške klebonas

¹⁴⁰ Jo Ekscelencijai Ponui Vidaus Reikalų Ministeriui, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 252.

¹⁴¹ Vidaus Reikalų Ministerijai, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 253.

¹⁴² Ten pat.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Ten pat.

¹⁴⁵ 1920 m. Kairių kurato kunigo Augulio laiškas Žemaičių vyskupui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*.

¹⁴⁶ 1924 m. birželio 11 d. Kairių klebono kun. Augulio laiškas Kauno vyskupijos vyskupui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*.

atkreipia dėmesį į antitikybinių akcijų veiklą mokyklose, kurios, anot jo, labiausiai prisideda prie sakramentų žlugimo bei paleistuvystės geidimo¹⁴⁷.

Kaip matyti, abiejuose savo laiškuose Kairių klebonas Augulis kalba apie žlungančią kaimo žmonių moralę. Pastarosios įtakoje daugėja skyrybų, nesantuokinių vaikų. Šiuose laiškuose klebonas rašydamas apie smunkančią dorovę, netiesiogiai užsimina vyskupams, kad antitikybinės organizacijos, matyt turima galvoje laisvamanius, kurios siekia permainų, kenkia tikėjimui ir su jomis reikia kovoti.

Dar vienas netiesioginis bandymas kalbėti prieš civilinę metrikaciją atsispindi Katalikų Bažnyčios atstovų skunde prezidentui A. Smetonai 1930 metais¹⁴⁸. Šiame skunde rašoma apie skriaudžiamus ir engiamus katalikus, uždarinėjamas katalikiškas mokyklas, persekiojamus mokytojus¹⁴⁹. Skunde prašoma, kad prezidentas atkreiptų dėmesį ir taisytų padėtį, priminta konstitucijos ginama sąžinė, tikėjimo laisvė. Beje, skunde taip pat atkreiptas dėmesys į spaudos suvaržymą: „[...] nes kiekvienas kataliko tiesos pasakymas spaudoje, jei cenzūros neišbraukiamas, tai skelbiamas politiniu nusikaltimu ir baudžiamas“¹⁵⁰. Kaip matyti šiuo atveju, bandyta save pateikti kaip skriaudžiamus ir engiamus.

Kunigų laišškai-skundai, kuriuose kalbama apie smunkantį tikėjimą, augantį skyrybų, nesantuokinių vaikų skaičių, suvaržymus Bažnyčiai leidžia tiksliai neįvardinti civilinės metrikacijos savo laiškuose ir tuo pačiu išreikšti savo poziciją prieš ją.

Tiesiogiai prieš civilinę metrikaciją Telšių katedroje 1931 m. sausio 1 d. sakydamas pamokslą kalbėjo kunigas Valaitis: „[...] Vyriausybė ruošia visų ištvirkavimo projektą (civilinių vedybų įstat.). Tokiu būdu Vyriausybė meta purvus į akis dvasiškijai“¹⁵¹. Viešojoje erdvėje buvusi informacija rodo, kad vyriausybė nebuvo kategoriškai nusistačiusi prieš civilinę santuoką. Šiuo atveju kunigas Valaitis klaidingai suprato civilines jungtuves tapatindamas jas su civiline metrikacija. Mat, galvoje turėjo rengiamą civilinės metrikacijos įstatymo projektą.

Dar vienas tiesiogiai prieš civilinę metrikaciją 1931 m. balandžio 12 d. pasisakė Svėdasų vikaras kunigas Juozas Matulevičius. Jis Svėdasų pieno perdirbimo bendrovės salėje kurstė žmonės

¹⁴⁷ 1924 m. birželio 11 d. Kairių klebono kun. Augulio laiškas Kauno vyskupijos vyskupui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*.

¹⁴⁸ Jo Ekscelencijai Respublikos prezidentui, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 653, l. 57.

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ Ten pat.

¹⁵¹ P. Telšių miest. Policijos viršininkui Raportas, LCVA, f. 378, ap. 3, b. 49, l. 6.

kovoti prieš šį įstatymą, bet buvo priverstas susirinkimą tęsti bažnyčioje¹⁵². Kunigas J. Matulevičius, skaitė paskaitą, kurioje kalbėdamas prieš apie civilinę metrikaciją sakė: „Civilinis šliubas arba metrikacija tai yra lygiai toks pats surašinėjimas kaip dabar yra atliekamos savivaldybėse: arklių, bekonų, šunų ir visų kitų gyvulių“¹⁵³. Kaip rodo pateikta citata civilinė metrikacija buvo suprantama klaidingai. Kita vertus, kunigas negaili ir vaizdingų palyginimų, stengdamasis žmonių akyse dar labiau sumenkinti civilinę metrikaciją.

Svėdasų vikaras kunigas J. Matulevičius taip pat savo paskaitoje atkreipė dėmesį į civilinės metrikacijos įstatymo projekto rengimą, civilinės metrikacijos formas. Būtina pabrėžti, jog kunigas savo paskaitoje pabrėžė, kad priėmus šį įstatymą šliubas nebus laikomas teisėtu¹⁵⁴. Jo nuomone, priėmus civilinės metrikacijos įstatymą vienintelėmis teisėtomis jungtuvėmis bus laikomos tik civilinės. Tačiau šis supratimas buvo klaidingas. Beje, toje pačioje paskaitoje kunigas taip pat pažymėjo ir išsiskyrimų skaičių civilinę metrikaciją įsivedusiose šalyse Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje ir kt¹⁵⁵.

Katalikų Bažnyčios priešiškus civilinei metrikacijai reiškiamas tiesiogiai ar ne ir toliau išliko. Rasti duomenys liudija, kad neįvestas šis įstatymas, sudarydavo keblių situacijų, kurių, esant civilinei metrikacijai, galėjo ir nebūti.

2.3. Gyvenimo realijos – civilinės metrikacijos poreikis

Kaip minėta aukščiau, Katalikų Bažnyčia aktyviai priešinosi civilinės metrikacijos įvedimui. Tokia ryškiai matoma priešprieša tęsėsi iki pat Lietuvos okupacijos. Įstatymo neįvedimas, politikų neryžtingumas vertė kalbėti paprastus žmones apie patiriamus vargus. Todėl atsirado įvairaus pobūdžio skundų, kuriuose buvo pateikiamos istorijos, susidariusios dėl minėto įstatymo trūkumo.

Civilinės metrikacijos įstatymo vilkinimas ir neįvedimas neretai sukeldavo įvairių problemų metrikų sudarymo srityje. Į Vidaus Reikalų Ministerijos Tikybų Reikalų departamentą buvo kreiptasi su skundu, jog klebonas atsisako pataisyti klaidingai surašytus metrikus¹⁵⁶. Šis prašymas departamentą pasiekė 1922 m. kovo 17 d. Reikia pažymėti, kad taisyti metrikus prireikė, nes užrašius

¹⁵² Patyrimo aktas, *LCVA*, f. 378, ap. 3, b. 264, l. 1.

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ Ten pat.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ J. E. Žemaičių Vyskupui Kariui – Karevičiui, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 49, l. 220.

ne tą vardą, į kariuomenę paimtas kitas pareiškėjos Vileikaitės sūnus¹⁵⁷. Beje, prieš tai taisyti metrikus buvo paprašyta Žemaičių Vyskupystės Tribunolo, kuris atsisakė tai padaryti. Tikybų Reikalų departamentas kaip ir Žemaičių Vyskupystės Tribunolas nesutiko ištaisyti metrikuose supainioto vardo¹⁵⁸.

1926 m. rugsėjo 1 d. Vidaus Reikalų Ministeriją pasiekė Mykolo Stommo, gyvenančio Ežerėnuose prašymas, kuriuo prašoma Bažnyčiai paaiškinti, jog jis su žmona, gyvenančia Rusijoje yra teisėtai išsiskyręs¹⁵⁹. Šis prašymas buvo svarbus tuo, kad vietinės bažnyčios kunigas nelaikė tų skyrybų teisėtomis, o šis pilietis norėjo Lietuvoje vesti antrą kartą. Ministerijos atstovas atsakymą atsiuntė rugsėjo 17 d. apskrities viršininkui. Ministerijos atstovai pažymėjo, jog dabartiniu laiku moterytės bylas sprendžia bažnytinis teismas, todėl į jo kompetenciją ministerija kištis negalinti¹⁶⁰.

Savo turiniu įdomus Vidaus Reikalų Ministro Igno Musteikio 1927 m. sausio 8 d. laiškas Ministrui Pirmininkui Augustinui Voldemarui, kuriame prašo Ministro Pirmininko iškelti klausimą vyriausybėje dėl Kauno metrikacijos kurijos išduodamų neteisėtų metrikų¹⁶¹. I. Musteikis šiame laiške aiškina, kad pagal galiojančius įstatymus teisėtais metrikais yra laikomi tik tie, kurie yra išduoti vyskupijos kurijos ar klebono. Taip pat atkreipia dėmesį, jog metrikais yra įrodoma: paveldėjimo teisė, mokslo baigimo liudijimai ir t. t.¹⁶² Kita vertus, laiške pažymima, jog reikia, kuo skubiau taisyti padėtį, nes jau yra nukentėjusių žmonių¹⁶³.

1927 m. vasario 12 d. Šilėnų kaimo gyventojas vyskupui išsiuntė laišką, kuriame skundėsi, jog dvasininkai veda prie laisvamanybės, nes jis yra priverstas gyventi be dvasiškų reikalų¹⁶⁴. Iš tiesų tokia situacija susiklostė, todėl, kad Šilėnai buvo priskirti Kairių parapijai ir kunigas atisakė vyksti iš miesto ir atlikti bažnytines apeigas.

¹⁵⁷ J. E. Žemaičių Vyskupui Kariui – Karevičiui, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 49, l. 220.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ Vidaus Reikalų p. Ministeriui, Dėl Mykolo Stommo gyvenančio Ežerėnų mieste, Birutės g-vė Nr. 2, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 79, l. 85.

¹⁶⁰ Ežerėnų Apskrities Viršininkui, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 79, l. 84.

¹⁶¹ Ponui Ministeriui pirmininkui, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 79, l. 134.

¹⁶² Ten pat.

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ 1927 m. vasario 12 d. Šilėnų kaimo gyventojas Žemaičių vyskupui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių vaduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*.

1927 m. lapkričio 3 d. dar vienas Šilėnų kaimo gyventojas siuntė laišką Kauno vyskupijos metropolitui, kuriame skundėsi laidojimo tvarka: „[...] jeigu mes tokie būtume atskalūnai, tai mes turime savo senkapius, tai galėtume tenai kavotis [...]“¹⁶⁵.

Susirūpinimas dėl civilinės metrikacijos matomas viename J. Kalnėno laiške siųstame iš Kauno 1937 m. lapkričio 11 dieną dr. J. Šliūpai. Jame J. Kalnėnas aiškina, jog civilinės metrikacijos įstatymo likimas, turėtų paaiškėti tik priėmus naują konstituciją¹⁶⁶. Reiškia buvo dedamos viltys į naują konstituciją, kurią priėmus paspartėtų civilinės metrikacijos priėmimas. Šiame savo laiške J. Kalnėnas konstatuoja, kol nėra įstatymo teks tenkintis tuo kas yra¹⁶⁷.

Tai tik keli liudijimai, rodantys žmonių patiriamus sunkumus dėl civilinės metrikacijos neįvedimo šalyje. Pateikti duomenys rodo, kad sunkumų patirdavo ne tik laisvamaniai, bet ir tikintieji susituokę užsienyje. Metrikų sudarymas, skyrybos, nesantuokiniai vaikai, laidojimo tvarka – gyvenimo sritys, kuriuose dažniausiai pasireikšdavo problemos.

---

¹⁶⁵ 1927 m. lapkričio 3 d. Šilėnų kaim gyventojų laiškas Kauno vyskupijos metropolitui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių varduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*.

¹⁶⁶ 1937 11 11 J. Kalnėno laiškas, Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. J. Šliūpo korespondencijos kopijos. Laiškai J. Šliūpai.

¹⁶⁷ Ten pat.

3. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖKŪROJE

Lietuvoje iš esmės buvo laikomasi šeimos teisės principų, įsitvirtinusių Rusijoje dar XVIII amžiuje. Raštu registruojama santuoka atsirado Lietuvoje įsitvirtinant katalikybei per Bažnyčios instituciją¹⁶⁸. Vienintelė santuokos forma buvo pripažįstama bažnytinė santuoka, t.y. sudaryta religinėmis apeigomis¹⁶⁹. Rusijos teisės įvedimas ir receptuoti norminami teisės aktai Lietuvoje buvo noveliuoti vietos norminiais teisės aktais¹⁷⁰. Taigi, galima teigti, jog Lietuvoje buvo laikomasi labai gajų tradicijų, įsigalėjusių per daugelį metų. Bažnyčios vaidmuo liko toks pat svarbus, kaip ir ankstesniais laikotarpiais.

Lietuvoje, paskelbus 1918 metais valstybės nepriklausomybę, santuokinį amžių nustatė Rusijos imperijos civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalis (galiojusi pagrindinėje Lietuvos teritorijos dalyje), Užnemunėje – 1836 metų Santuokos įstatymas, Klaipėdos krašte – Vokietijos imperijos civilinis kodeksas¹⁷¹. Pirmosios Respublikos laikotarpiu, iš esmės buvo laikomasis Rusijoje dar priimtais įstatymais, kurie tarsi buvo lyg kokia tradicija, nusistovėjusi dešimtmečių bėgyje.

Civilinės metrikacijos srityje galiojant bažnytinių institucijų prerogatyvai, nepriklausymas religijai faktiškai darėsi neįmanomas, todėl asmens religija civilinės būklės aktuose buvo žymima greta jo tautybės, nors tokia tvarka prieštaravo Lietuvos konstitucinių aktų skelbiamai tikėjimo ir sąžinės laisvei, skatino visuomenę siekti, kad santuokos sudarymo monopolis iš Bažnyčios būtų atimtas¹⁷². Tokia situacija sudarė sąlygas rasti pasipriešinimo bangai inteligentijos tarpe, kuri pasitelkusi savo ryšius ir pažintis siekė permainų valstybėje.

1922 m. ir 1928 m. nuolatinėse Lietuvos Valstybės Konstitucijose buvo pasakyta, kad konfesinė santuoka privaloma tik tikintiesiems. Tačiau įstatymo, leidžiančio netikintiesiems santuoką įregistruoti valstybės institucijose, politinis elitas nepriėmė. Padėtis, kai negali „be kunigo palaidoti,

¹⁶⁸ Šidiškienė, Irma, Internetiniai tekstai kaip vedų tyrimo šaltinis, *Academic Search Complete*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 2 d.] <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f-4e45-9439-e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=58599308>>.

¹⁶⁹ Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

¹⁷⁰ Stoliarovas Andriejus, Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: receptija ir novelizacija, *Istorija*, t.79, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. gegužės 20 d.] <http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66>.

¹⁷¹ Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

¹⁷² Ten pat.

vesti, negausi krikšto metrikų“, piktino ne tik laisvamanius¹⁷³. Padėtis buvo tarsi be išeities. Žmonės buvo tarsi Bažnyčios įkaitai, nes be jos išduodamų dokumentų (krikšto, santuokos, mirties liudijimų) negalėjo žengti jokio net ir menkiausio oficialaus žingsnio valstybės institucijose.

Tik 1938 m. nuolatinė Lietuvos Respublikos Konstitucija numatė, jog „Gimimo, jungtinių ir mirimo aktai daromi valstybės organų įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka“¹⁷⁴. Tai buvo didžiulis laimėjimas po ilgai trukusios kovos. Neabejotinai jaučiami žymaus visuomenės veikėjo dr. J. Šliūpo nuopelnai. Jis sunkiai dirbo, kad pasiektų šią mažą pergalę, kovoje dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Tiesa, reikia pasakyti, jog civilinė metrikacija Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu taip ir nebuvo įvesta.

Kitas svarbus klausimas, kurio nereikėtų užmiršti ir aptarti, t. y. santuokinis amžius. Santuokos sudarymo sąlygas, kurių svarbiausia ir nekintanti sąlyga yra santuokinis amžius, nustatė valstybė. Santuokinis amžius, kaip visuotinai žinomas juridinis faktas, Lietuvoje įvairiose visuomenės ir valstybės raidos stadijose buvo nustatomas – tiek kitų valstybių teisės aktais, galiojusiais Lietuvoje, tiek pačios valstybės priimtais teisės aktais ir atskiromis teisės normomis¹⁷⁵.

Turint omenyje, jog tuometinėje Lietuvoje buvo laikomasi dalinai Rusijos imperijos įstatymų, kaip aukščiau jau buvo minėta, pasakytina, jog Rusijos imperijos įstatymų sąvade nustatytas santuokinis amžius vyrams – 18 metų, moterims – 16 metų¹⁷⁶. Pastarasis patvirtinimas rodo, kad J. Hajnalas neklydo teigdamas, jog rytų kraštai pasižymėjo ankstyvomis santuokomis.

Gyvenimo realijos privertė atkreipti dėmesį į dar vieną klausimą – skyrybas. Bažnyčios vaidmuo išryškėjo ir šiame lygmenyje. Panaikinti santuoką galėjo tik dvasinis teismas.¹⁷⁷ Be abejonės, norint skyrybų reikėjo tai įrodyti. Skyrybų priežastys galėjo būti tokios: svetimavimas, netikimas santuokiniam gyvenimui arba dingimas be žinios. Anksčiau minėti aspektai tapdavo vieni iš pagrindinių motyvų, kurios įrodžius buvo nutraukiama dviejų žmonių sąjunga.

Labai daug dėmesio Lietuvoje galiojusi civilinė teisė skyrė paveldėjimui, įtvirtindama nuosavybės šventumą ir nepajudinamumą, trunkantį ir po savininko mirties¹⁷⁸. Kandidatas į velionio

¹⁷³ Stakeliūnaitė, Danutė, *Laisvamaniis ir Laisvoji mintis 1933 – 1936 m.: Bažnyčios vieta ir vaidmuo valstybėje, Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011, p. 197.

¹⁷⁴ Ten pat, p. 198.

¹⁷⁵ Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, *Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga, Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, mokslo darbai, t. 55 (47), <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 21].

¹⁷⁶ Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 401.

¹⁷⁷ Ten pat.

¹⁷⁸ Ten pat, p. 403.

palikimą turėjo įrodyti giminystę, o tam be jokios abejonės reikėjo giminystę patvirtinančių dokumentų. Čia ir kilo problema tiems, kurie nepriklausė nei vienai religinei bendruomenei – laisvamaniams. Laisvamanių rūpestis, kuo skubiau įteisinti civilinę metrikaciją buvo jaučiamas ne tik santuokos būtinybe, bet ir paveldėjimo teisės svarba. Tą būtų galima paaiškinti tuo, jog giminystę pagrindžiančius dokumentus reikėjo turėti reiškiant pretenzijas į velionio palikimą.

Visos Lietuvoje galiojusios civilinės teisės sistemos pripažino paveldėjimą tiek pagal testamentą, tiek pagal įstatymą. Nė vienam nebuvo teikiama pirmenybė, jie tiesiog papildė vienas kitą¹⁷⁹.

Įdomūs dalykai atsispindi šeimos socialiniame kontekste, kuris ryškus tiek konstitucijose, tiek įvairiuose priimtuose įstatymuose. Pirmosios Lietuvos Respublikos teisinės valstybės doktrinos esminis bruožas buvo teisėtumas. Lietuvoje pirmiausia buvo propaguojama teisinė valstybė, turinti tik teisėtumo valstybės prasmę.¹⁸⁰ Iš šio sakinio išaiškėja, jog įstatymas tiksliau jo laikymasis buvo valdžios pagrindas. Juk tik teisėta valdžia, vadovaujasi įstatymais ir juos palaiko.

Be įvairių įstatymų, Pirmojoje Respublikoje veikė net šešios konstitucijos – trys laikinos ir trys nuolatinės. Iš ties tai labai įspūdinga, turint omenyje, jog JAV konstitucija priimta dar XVIII a. su įvairiais pakeitimais ir papildymais galioja iki šiol. O štai neseniai atgavusiai nepriklausomybę valstybei puikiai sekėsi kurti ir priimti vis naujas. Kita vertus, reikia pasakyti, jog jos per daug viena nuo kitos nesiskyrė. Daugiau ar mažiau jose kartojosi tie patys postulatai.

Tad ir šeimą ir socialines garantijas liečiantys straipsniai buvo beveik identiški. Straipsnis tam tikra prasme reglamentuojantis šeimos padėtį tiek 1922 metų, tiek 1928 metų Konstitucijose buvo identiškas ir skambėjo taip: „Šeimyninio gyvenimo pamatas yra moterystė. Jos pagrindan dedama abiejų lyčių teisių lygybė. Tam tikrais įstatymais saugojama ir palaikoma šeimos sveikata ir socialinė gerovė. Motinystė yra ypatingoje Valstybės globoje“¹⁸¹. Jau minėtose Konstitucijose šeimos lygmuo įtrauktas tarp kitų socialinių sferų: švietimo, sveikatos apsaugos.

Visai kitokia situacija 1938 m. Konstitucijoje, kurioje randamas specialus skyrius pavadintas *Šeima ir motinystė*¹⁸². Skyriuje pateikti du straipsniai, kuriuose išsakoma valstybės politika šeimos

¹⁷⁹ Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 403.

¹⁸⁰ Žilinskas, Gintaras, Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011, p. 184.

¹⁸¹ *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 13.

¹⁸²Ten pat, p. 23.

atžvilgiu. Viename iš jų teigiama, jog tvirta šeima yra Valstybės stiprumo pamatas¹⁸³, valstybė gerbia, saugo ir globoja šeimą¹⁸⁴. Čia galima regėti ypatingą dėmesį skirtą tvirtai šeimai. Priešingai nei ankstesnėse konstitucijose, 1938 m. jau konkrečiai įvardijama ko siekiama šeimos atžvilgiu valstybėje, t. y. stiprios šeimos, kuri turi sukurti stiprius valstybės pamatus. Kartu yra išsakoma ir ką valstybė daro: gerbia, saugo ir globoja. Valstybė buvo suinteresuota stipria, tvirta šeima, kurios palikuonys vėliau turės tęsti valstybės kūrimo darbus.

Kita vertus 1938 metų Konstitucija neapsiriboja vien šeimos globa. Todėl trisdešimt penktame skyriaus straipsnyje teigiama: „Motinystė gerbiama, saugojama ir globojama. Globodama motinystę, vaiką ir jaunuolį, valstybė siekia, kad augančioji karta būtų sveiko kūno ir stiprios dvasios“¹⁸⁵. Šiame straipsnyje didžiausias dėmesys sutelkiamas moteriai, kuri turi išauklėti savo vaikus. Reikia pasakyti, jog ir šiame straipsnyje randami tie patys teiginiai, kaip ir trisdešimt ketvirtame ta paties skyriaus straipsnyje „gerbia, globoja ir saugo“¹⁸⁶.

Vienas niuansas – konstitucijose iš esmės buvo kalbama apie susituokusias pilnas šeimas. Tai jos buvo pripažįstamos ir globojamos valstybės. Visai kita situacija buvo su taip vadinamais „panelių vaikais“. Jie nubuvo pripažįstami, neturėjo jokių pilietinių teisių. Tad vargu ar galima manyti, jog konstitucijos autoriai galvojo apie juos, atlikdami šį darbą.

Toliau reiktų aptarti keletą įstatymų galėjusių vienaip ar kitaip liesti laisvamanių padėtį valstybėje. Manychiau iš tokių reiktų paminėti Laikinąjį įstatymą apie Lietuvos pilietybę, Pilietybės, Pavardžių, Pavardžių keitimo, Mokslui sutvarkyti bendrojo lavinimo Švietimo ministerijos mokyklose įstatymus, Metrikų įstatymo projektą. Šie teisiniai dokumentai turėtų parodyti situaciją šalyje, nesant civilinės metrikacijos įstatymo.

Nepraėjus vieniems metams po Lietuvos Respublikos atstatymo, 1919 m. gegužės 16 d. buvo išleistas laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę.¹⁸⁷ Šio laikino įstatymo pirmojoje dalyje (kuris labiausiai ir domina šiame darbe), yra išvardinti 7 punktai, kurie numato, kas yra Lietuvos piliečiai. Iš tų 7 punktų reiktų išskirtini du – tai 5 ir 6 punktai, kurie skelbia: „[...] 5) jo pati arba našlė; 6)

¹⁸³ *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 23.

¹⁸⁴ Ten pat.

¹⁸⁵ Ten pat.

¹⁸⁶ Ten pat.

¹⁸⁷ Laikinas įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 153.

Lietuvos netekėjusios pilietės vaikai, jei jie nepriimti svetimšalio jo vaikais¹⁸⁸. Penktuoju punktu buvo įtvirtinta pilietybė po santuokos. Tai turėjo liesti lietuvių vyrų ir užsieniečių moterų santuokas, kuomet po santykių įteisinimo žmona įgydavo vyro gimtinės pilietybę.

Šeštasis punktas skelbia, jog Lietuvos piliečiais laikomi ir netekėjusių moterų vaikai¹⁸⁹. Tačiau priduria, jei nėra pripažinti užsienio piliečio vaikai¹⁹⁰. Tačiau tokia nuostata buvo išdėstyta laikinajame pilietybės įstatyme, kuomet galiojo ir laikinoji valstybės konstitucija¹⁹¹, kuri skelbė, jog visi piliečiai lygūs prieš įstatymą, nepaisant jų lyties, tautybės, tikybos.¹⁹² Šioje laikinojoje konstitucijoje buvo straipsnis, kuris numatė: „Srityse, kuriose Lietuvos valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams Dėsniams“¹⁹³. Tai reiškia, jog nauja šeima galėjo būti sukuriama pagal tikėjimą pas dvasininkus. Apie tai plačiau jau buvo kalbėta šio skyriaus pradžioje.

Toks požiūris į netekėjusių moterų vaikus vyravo nepriklausomybės atgavimo stadijos pradžioje. Tuo laikotarpiu buvo pernelyg svarbesnių problemų, kurias jauna atgavusi nepriklausomybę valstybė turėjo spręsti. Tai ir tarptautinio pripažinimo, ir po to prasidėjusių nepriklausomybės karų, ūkio, finansų klausimai. Prieš tokius valstybei gyvybiškai svarbius aspektus civilinės metrikacijos įstatymo klausimo ar su ja susijusių įstatymų svarstymas, savaime aišku nublanko ir kuriam laikui buvo pamirštas.

Tačiau Pirmojoje Respublikoje buvo grįžta prie pilietybės įstatymo. Pilietybės įstatymas buvo priimtas 1939 m. rugpjūčio 8 d.¹⁹⁴ Iš esmės šis įstatymas buvo gerokai praplėstas ir nemažai papildytas palyginus su laikinuoju įstatymu. Prie buvusių straipsnių buvo pridėtas dar vienas pirmoje dalyje straipsnis, teigiantis: „3) vaikas, kurio tėvai nežinomi, jei jis Lietuvoje yra gimęs“¹⁹⁵. Šia įstatymo dalimi buvo garantuota Lietuvos pilietybė vaikams, gimusiems Lietuvos teritorijoje. To paties įstatymo antroji dalis skelbė apie pilietybės įgijimą šeimyniniu ryšiu¹⁹⁶. Įstatymas skelbė tai, kad nuo jo priėmimo ne Lietuvos pilietė, susituokdama su Lietuvos piliečiu įgyja Lietuvos

¹⁸⁸ Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 153.

¹⁸⁹ Ten pat.

¹⁹⁰ Ten pat.

¹⁹¹ 1919 m. laikinoji Lietuvos valstybės konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 4-6.

¹⁹² Ten pat, p. 5.

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

¹⁹⁵ Ten pat.

¹⁹⁶ Ten pat.

pilietybę¹⁹⁷. Tačiau užsienietė moteris ištekėjusi už lietuvių pilietybės galėjo netekti jei: „jos santuoka yra pripažinta netikra ir jei iš tos santuokos nėra vaikų¹⁹⁸. Tai buvo ne naujiena. Apie užsieniečių moterų pilietybės įgavimą po santuokos nustatė ir ankstesnis laikinasis Pilietybės įstatymas.

Pilietybės atėmimas ir netekimas buvo nustatytas gana plačiai. Šioje dalyje buvo teigiama, jog moteris susituokusi su ne Lietuvos piliečiu netenka Lietuvos pilietybės¹⁹⁹. Reiškia, lietuvių moteris ištekėdamos už užsienio valstybių piliečių netekdavo Lietuvos pilietybės. Tačiau tokios moteris galėjo atgauti Lietuvos pilietybę, jei: „yra našlė ar persikirta arba jos santuoka pripažinta netikra“²⁰⁰. Reikia pasakyti, jog pilietybės netekdavo ir tos moteris, kurios po santuokos priimdavo svetimų valstybės pilietybę: „5) svetimų valstybės pilietybę priėmusio žmona, jei ji įgyja tos pačios valstybės pilietybę“²⁰¹. Šis įstatymas palietė vieną svarbią vietą – nekilnojamo turto praradimą. Įstatyme taip pat numatyta, jog pilietis praradęs Lietuvos pilietybę praranda ir teisę Lietuvoje turėti nekilnojamojo turto²⁰². Tai reiškia, jog Lietuvoje nekilnojamąjį turtą galėjo turėti tik Lietuvos pilietybę turintis asmuo.

1922 m. sausio 31 d. buvo priimtas Pavardžių keitimo įstatymas. Šiame įstatyme buvo numatyta pavardžių keitimo tvarka, kuri daliai Lietuvos piliečių galėjo kelti įvairių nepatogumų. Šiame įstatyme buvo numatyta, jog norint pakeisti pavardę turėjo būti pridėti: „a) prašytojo ir jo vaikų ligi 21 metų gimimo metrikas su jų nuorašais“²⁰³. Tai reiškia, jog asmenys nepakrikštiję savo vaikų negalėjo pasikeisti savo pavardės, nes tuomet negalėjo turėti reikalingų metrikų. Taip pat šioje įstatymo dalyje numatyta, jog pavardę gali prašyti pakeisti ne jaunesni kaip 21 metų asmenys²⁰⁴. 1938 m. gruodžio 6 d. buvo priimtas naujas Pavardžių įstatymas. Jame buvo numatytas visų žmonių surašymas metrikus surašančioje įstaigoje²⁰⁵. Toks registravimas reiškė, jog visi gimę vaikai turėjo būti užregistruojami specialiose įstaigose.

---

¹⁹⁷ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

¹⁹⁸ Ten pat, p. 156.

¹⁹⁹ Ten pat.

²⁰⁰ Ten pat, p. 157.

²⁰¹ Ten pat.

²⁰² Ten pat, p. 156.

²⁰³ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Ten pat.

Taip pat šis įstatymas numatė ir nesantuokinių vaikų pavardės klausimo sprendimą. Įstatymas patvirtino, jog: „3. Nesantuokiniui duodama jo motinos pavardė arba, abiem jo tėvams sutikus, tėvo pavardė. Jei nesantuokinio tėvas vedęs, tai reikalingas ir jo žmonos sutikimas“²⁰⁶. Reiškia nesantuokinis vaikas gaudavo motinos pavardę, išimtiniais atvejais tėvo, nes tokiam dalykui reikėjo gauti ne vieno asmens sutikimą.

1921 m. buvo rengiamas, o 1922 m. buvo priimtas „Mokslui sutvarkyti bendrojo lavinimo Švietimo ministerijos mokyklose įstatymas“²⁰⁷. Šis įstatymas numatė tvarką, pagal kurią valstybėje vyks mokyklų pertvarka. Šiam darbui, atsižvelgiant į atliekamo tyrimo specifiką aktuali ir pastebima penktoji straipsnio dalis, kur yra nurodomi privalomieji lavinimo dalykai vidurinėse mokyklose ir gimnazijose. Įstatyme prie privalomųjų dalykų pirmoji įrašyta tikyba, tiek vidurinėje mokykloje, tiek gimnazijoje. Alternatyvaus pasirinkimo nebuvo ir laisvamųjų vaikai buvo priversti mokytis tikybos, t. y. maldų, Katekizmo, Bažnyčios istorijos, apologetikos²⁰⁸, nes laisvamųjų mokyklų Lietuvoje nebuvo. Toks švietimo programos vienakryptiškumas kėlė didelį nepasitenkinimą laisvamųjų gretose. Jų leidžiamame laikraštyje „Laisvoji mintis“ galima aptikti labai daug kritikos esamai padėčiai. Neretai tokioms istorijoms būdavo suteikiamas pamėkliškos tironijos atspalvis. Būtų galima iliustruoti, tokį teiginį pavyzdžiu iš „Laisvosios minties“ laikraščio: „Vienas Mažeikių k. mokinys Valeiša K. 8-9 m. amž. paklaustas tikybos nemokėjo. Tada kunigas nusijuosė nuo kelnių diržą, radęs sienoj įkaltą vinį, liepęs kitiems mokiniams mokinį V. K. ištempti iš suolo ir atvesti jį pakarti. [...] kai mokinys pradėjo klykti, kunigas jau nebeleido mokiniams tempti sakydamas: kitą kartą jau šis mokinys tikyba mokės. [...] Mokyklos vedėjas raštiškai pranešė, kad nesant civilinės metrikacijos įstatymui, tikyba esanti privaloma kiekvienam mokiniui“²⁰⁹.

1926 m. buvo rengiamas metrikų įstatymo projektas kuriame buvo numatyta gimimo, jungtųjų, mirimo, išsiskyrimų tvarka²¹⁰. Pirmiausia reikėtų aptarti įstatymo projekto dalį, kuri žymi gimimų metrikas. Įstatymo projekte buvo numatyta, jog gimimo metrikai turi būti sudaryti ne vėliau kaip per 30 dienų nuo vaiko gimimo dienos²¹¹. Tačiau tame pačiame įstatyme numatyta, jog šioji

²⁰⁶ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

²⁰⁷ Mokslui sutvarkyti bendrojo lavinimo Švietimo ministerijos mokyklose įstatymas, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 224, l. 189.

²⁰⁸ Aukštesniųjų bendrojo lavinimo mokyklų mokslo planas, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 224, l. 190.

²⁰⁹ Kunigai susirūpino laisvamajais, *Laisvoji mintis*, 1933 11 26, p. 6.

²¹⁰ Metrikų įstatymas, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 1-11.

²¹¹ Ten pat, l. 3.

tvarka turėjo galioti teisėtom „moterystėms“²¹². Ne santuokoje gimę vaikai turėjo būti registruojami motinos pavarde²¹³. Kaip matyti, pabrėžtina – teisėta moterystė arba kitaip santuoka, kuri nagrinėjamu laikotarpiu vienintelė teisėta tebuvo bažnytinė santuoka. Jau minėjome, kad pastaroji aplinkybė kėlė sunkumų laisvamaniams.

Minėto įstatymo projektas numatė santuokos sudarymo tvarką, kuomet metrikai buvo sudaromi: „[...] iškart atlikus apeigas“²¹⁴. Ši traktuotė labai nekonkreči, nes šiame įstatyme nėra tiksliai įvardinta, kur turėjo būti atliktos apeigos suteikiančios galimybę gauti įvykusį faktą patvirtinančią metriką. Kita vertus, įstatymas nurodė taip pat ir santuokų kliūtis: neįsiteisėjusios skyrybos, esant gyviems sutuoktiniams, artima giminystė (iki trečios kartos) ir pan.²¹⁵ Taip pat buvo nustatytos skyrybų galimybės: neištikimybė, abipusis pageidavimas, „kenksminga dėl sveikatos“, dingęs/usi daugiau nei penkerius metus²¹⁶ ir kt. Pažymėtina, jog santuokų kliūtys ir skyrybų priežastys daugeliu atveju nesiskyrė nuo kitų Vakarų Europos šalių.

Pateikti duomenys parodo, jog nesant civilinės metrikacijos įstatymo rasdavosi tam tikri laisvamanių suvaržymai – prievartinis vaikų mokymas tikybos, teisėta „moterystė“ ir pan. Todėl neatsitiktinai iš laisvamanių pusės vis dažniau buvo kalbama apie civilinės metrikacijos įstatymo būtinybę. Pastarasis įstatymas turėjo pašalinti suvaržymus, garantuoti žmonių įsitikinimus, sąžinės laisvę, kuriuos garantavo visi šalies pagrindiniai įstatymai – Konstitucijos.

Teisėkūros procesas buvo įtakojamas ne tik iš vidaus, tačiau lygiai taip pat ir tarptautinių santykių kontekste. Šioje vietoje iškyla Lietuvos ir Vatikano konkordatas, kuris buvo pasirašytas 1927 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatas plačiai išnagrinėtas Stasio Antano Bačkio to paties pavadinimo disertacijoje, kuri apginta 1943 m. Paryžiuje. Ši disertacija išleista 2007 metais²¹⁷. Šiame tyrime, dėmesys sutelktas atskleisti kokios aplinkybės vertė priimti konkordatą ir trumpai apžvelgti tas konkordato vietas, kurios žymėjo šeimos sudarymo aplinkybes.

Atėjus į valdžią tautininkams buvo nutarta atnaujinti diplomatinius santykius su Vatikanu²¹⁸. Remiantis Augustino Voldemaro atsiminimais, konkordatas buvo reikalingas dėl kelių aspektų: 1) norint neutralizuoti Vatikaną Lietuvos vidaus politikos klausimais, 2) patraukti Vatikaną sprendžiant

²¹² Metrikų įstatymas, *LCVA*, f. 377, ap. 9, b. 14, l. 1.

²¹³ Ten pat, l. 3.

²¹⁴ Ten pat, l. 4.

²¹⁵ Ten pat, l. 5.

²¹⁶ Ten pat, l. 7-8.

²¹⁷ Bačkis, St. A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007.

²¹⁸ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 239.

tarptautinius klausimus ir 3) normalizuoti pačius santykius su šv. Sostu²¹⁹. Kaip matyti, konkordatas buvo reikalingas, kaip priemonė užtikrinti, kad nebus kišamasi į valstybės vidaus politiką. Kita vertus, Vatikanas buvo matomas, kaip sąjungininkas tarptautinėje politikoje. Be to, valstybėje, kurioje pagal 1928 m. statistikos duomenimis 85,72 % Lietuvos gyventojų buvo katalikai, o 1938 m. duomenimis 80 % - katalikų²²⁰ reikėjo sunormalizuoti ir pačius santykius.

Antanas Smetona pageidavo, kad konkordatą rengtų Vatikano atsiųstas vizitatorius²²¹. Tad konkordato projektą pradėjo rengti arkivyskupas Jurgis Matulaitis²²². J. Matulaičio parengtas konkordatas Lietuvoje buvo ratifikuotas spalio 20 d., o Šv. Sosto – gruodžio 8 d., raštais apsikeista gruodžio 10 d. Tik paskui, 1927 m. gruodžio 20 d. „Vyriausybės žiniose“ šis dokumentas buvo paskelbtas²²³.

Konkordatas Lietuvos bažnyčiai garantavo teisę disponuoti savomis visuomeninėmis – religinėmis organizacijomis, mokyklomis, taip pat Lietuvos (būsimojo Vytauto Didžiojo) universiteto Teologijos – filosofijos fakultetu. Konkordatas taip pat garantavo teisę disponuoti spauda, organizuoti katalikų susirinkimus ir suvažiavimus²²⁴. Be to, šiuo susitarimu buvo numatyta, kad popiežius kunigus arkivyskupu ir vyskupais nominuos, sutinkant Lietuvos prezidentui. Ne mažiau svarbus dalykas – bažnytinei metrikacijai suteikta teisinė galia, t. y. oficialiosios Bažnyčios surašomi gimimo, santuokos ir mirties aktai juridiskai prilyginti surašomiems civilinės metrikacijos tarnybų²²⁵. Tad pažvelkime į patį konkordato straipsnį „XV STRAIPSNIS Jungtuvės, atliktos Kanonų Kodekso nurodymais, įgyja pilietiškai (valstybiškai) privalomos galios“²²⁶. O tai galėtų reikšti, ne ką kitą, o kaip bažnytinės santuokos monopolio iškelimą. Reiškia, civilinės metrikacijos įstatymo įvedimas negalėjo neprieštarauti konkordato nuostatomis.

Iš tiesų kilo nemažai ginčų dėl konkordato vykdymo. Nesutarimai kilo tada, kai Lietuvos krikščionių demokratų partija 1927 m. pasitraukė iš Vyriausybės, o tautininkų Vyriausybė ėmė siaurinti Bažnyčios įtaką valstybėje, ribodama ar net drausdama kai kurių katalikiškų organizacijų

²¹⁹ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 239.

²²⁰ Ten pat.

²²¹ Ten pat, p. 240.

²²² Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et Al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007, p. 80.

²²³ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 242.

²²⁴ Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 395-396.

²²⁵ Ten pat.

²²⁶ Bačkis, St. A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007, p. 263.

veiklą, silpnindama jų ekonomines pozicijas²²⁷. Galima pastebėti, jog neaiškumų dėl konkordato vykdymo kilo labai greitai, praėjus vos keliems mėnesiams po dokumento ratifikavimo. Iš dalies, tokį greitą ginčų kilimą, galima paaiškinti ir laisvamanių aktyvistų nuopelnais. Jie rašydami įvairius skundus, pagreitino Vyriausybės ir Šv. Sosto ginčus. Iki 1929 m. birželio mėnesio Vatikano kurijai buvo įteiktos 443 notos²²⁸.

Pateikti duomenys rodo, jog civilinės metrikacijos įstatymo įvedimas buvo sunkinamas ne tik neryžtingumu, politikų abejonėmis dėl šio įstatymo reikalingumo, bet ir tarptautine sutartimi. Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatas nulėmė, jog daugelis šio įstatymo priešininkų argumentavo šiuo dokumentu.

---

²²⁷ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 273.

²²⁸ Ten pat, p. 274.

4. CIVILINĖS JUNGTVUVĖS PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS KATALIKIŠKOS PAKRAIPOS LEIDINIUOSE

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje požiūris, į vieną iš civilinės metrikacijos dėmenų – civilines jungtuves, pasižymėjo dviprasmiškumu – vieni jas palaikė, kiti joms priešinosi. Kita vertus, civilinių jungtuvių neįvedimas kėlė daliai Lietuvos visuomenės, pirmiausia išskirtini laisvamaniai, nepatogumų. Kylant vis didesnėms diskusijoms dėl civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo, atsirado įvairių Lietuvos visuomenės veikėjų – advokatų, kunigų ir kt. parašytų knygų, kuriuose buvo aiškinama, pirmiausia, civilinių jungtuvių žala arba nauda. Kita vertus, kaip matyti iš toliau vardinamų knygų, daugiausia buvo akcentuojamas civilinių jungtuvių klausimas, lyg ir nuošalyje palikti kiti su civiline metrikacija susiję klausimai – paveldėjimo, karo tarnybos ir kt. klausimai.

Civilinių jungtuvių tema rašė: Liuda Purėnienė²²⁹, kunigas dr. V. Brizgys^{230 ir 231}, prof. dr. J. Vislickis²³², P. Malakauskis^{233 ir 234}, Mykolas Krupavičius²³⁵, M. Kavolis²³⁶. Paminėtų autorių darbuose yra aiškinamos civilinės jungtuvės, pati civilinių jungtuvių sąvoka, pagrindžiamas jų žalingumas ar nauda, tyrinėjama patvirtinimo kitose šalyse istorija bei kt. su civilinėmis jungtuvėmis susiję klausimai. Specialius leidinius civilinės metrikacijos ir civilinių jungtuvių tema išleido Telšių Vyskupijos kurija²³⁷ bei Vilkaviškio KVC²³⁸. Kita vertus, autorių požiūris į civilinę santuoką priklausė ne tik nuo jų įsitikinimų, bet ir nuo jų visuomeninės padėties²³⁹. Tad nesunku numanyti, jog žmonės palaikė tvirtus ryšius su Katalikų Bažnyčia priešinosi civilinių jungtuvių įvedimui, o tie, kurie buvo laisvamaniškų pažiūrų minėtą įstatymą palaikė.

Dauguma Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu išleistų iki mūsų dienų išlikusių ir saugomų knygų dabartinėje Lietuvoje yra išleistos ketvirtajame dešimtmetyje, būtent tuo laikotarpiu,

²²⁹ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932.

²³⁰ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939.

²³¹ Brizgys, V., *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939.

²³² Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939.

²³³ Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926.

²³⁴ Malakauskis, P., *Moterystė*, Kaunas, 1933.

²³⁵ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933.

²³⁶ Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje*, Kaunas, 1930.

²³⁷ *Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba civilinė metrikacija*, Telšiai, 1937.

²³⁸ *Civilinės jungtuvės*, Vilkaviškis, 1938.

²³⁹ Juozapaitienė, R., Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis, *Kultūra ir visuomenė*, 2011, Nr. 2 (3), p. 102.

kuomet vyko aršiausios diskusijos dėl civilinės metrikacijos įstatymo reikalingumo tiek tarp politinių, visuomenės veikėjų, tiek spaudoje.

Trumpai reikėtų nusakyti rastų knygų esmę, vienijančią idėją – atskleisti požiūrį į civilines jungtuves, kuris daugeliu atveju sutapo. Pastebėta tendencija, jog knygose pateikta informacija yra ganėtinai panašaus pobūdžio – pateikiama tarsi teorinė medžiaga kas yra civilinės jungtuvės, kokios jų rūšys, civilinių jungtuvių kitose Europos šalyse priėmimo istorija, taip pat jungtuvių vertinimas. Tiesa, taip pat pastebėta, jog autoriai turintys teisinį išsilavinimą pažymi teisinius dokumentus kalbančius apie vienokias ar kitokias civilinių jungtuvių įvedimo galimybes.

Tolimesniame tekste bus detalčiau aptariamas minėtų knygų turinys, pažvelgta į autorių dėstomus faktus, mintis, parodytas civilinių jungtuvių sampratos pateikimas jų knygose.

4.1. Civilinių jungtuvių apibrėžimas ir rūšys

Pirmoji tendencija, kuri pastebima nagrinėjant Pirmosios Lietuvos Respublikos išlikusią raštiją yra ta, jog autoriai siekia savo skaitytojus supažindinti ir jiems paaiškinti pačių civilinių jungtuvių sąvoką. Tiesa, ne visi autoriai šią sąvoką pažymi. Sąvoką savo darbuose mėgina išaiškinti Mykolas Krupavičius, kunigas dr. Vincentas Brizgys, Martynas Kavolis, Petras Malakauskis ir prof. dr. Janas Vislickis. Šie autoriai be kitų aspektų pateikia ir civilinių jungtuvių apibrėžimą.

M. Krupavičius savo knygoje „Civilinės sutuoktuvės“ (1933) nurodo B. Birencweig pateiktą civilinių jungtuvių apibrėžimą: „Civilinės sutuoktuvės yra valstybės įkurta institucija, kurios esmė yra tokia, kad du skirtingos lyties asmens įstatymo nurodytu būdu pareiškia valstybės specialiai tam reikalui deleguotam valdininkui savo griežtą ir nepalaužiamą valią gyventi tarpusavy moterystės santykiuose. [...]“²⁴⁰. Iš šios citatos matyti, jog autorius nurodo, jog civilinės jungtuvės – skirtingų lyčių atstovų apsisprendimas susieti savus gyvenimus santuokos saitais. Kita vertus, M. Krupavičius pažymi, jog civilinės sutuoktuvės gali būti suprantamos dvejopai – objektyviai arba subjektyviai. Objektyviai, reiškia, valstybės išleistų įstatymų rinkinys savo piliečių asmeniškiesiems moterystės santykiams sunorminti²⁴¹. Taip pat autorius, paaiškina ką šis norminimas apima t.y. santuokos sudarymo ir nutraukimo sąlygas, sutuoktinių teises bei pareigas. Subjektyviai – civilinės sutuoktuvės yra moterystės sąjunga vyro ir moters sukurta pas valstybės valdininką, valstybės įstatymų nurodyta

²⁴⁰ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 7.

²⁴¹ Ten pat, p. 7-8.

tvarka²⁴². Kita vertus, taip pat pažymimi veiksniai leidžiantys tvirtinti civilinių jungtuvių teisėtumą bei tikrumą. Kaip matyti, autorius iš esmės parodo civilinių jungtuvių supratimo lygius – valstybės nustatytus įstatymus ir pačių žmonių valią, t. y. išskiria patį jungtuvių veiksmą.

Kunigas dr. V. Brizgys savo knygoje „Vadinamosios civilinės jungtuvės“ (1939) ypatingą vietą išskiria moters vaidmeniui šeimoje. Jungtuvių sąvoką jis mėgina paaiškinti pasitelkdamas mintį, pagal tai, kaip lotynų kalboje yra vadinamos jungtuvės. Kunigas dr. V. Brizgys nurodo sąvoką *matrimonium*, kurio reikšmė, išvertus jį į lietuvių kalbą – motinystė. V. Brizgys taip pat nurodo kaip moterystė vadinama kitose kalbose, pvz., italų – *le nozze*, prancūzų – *le mariage*, vokiečių – *die Ehe*, rusų – *svadba*, lenkų – *wiesele* arba *malżeństwo*²⁴³. Pažymėdamas ir lietuvių kalboje: „Lietuviai, kai kuriose vietose tą patį dalyką dar vadina vestuvėmis, jungtuvėmis“.²⁴⁴ Reiškia kunigas dr. V. Brizgys siekė parodyti savo skaitytojui, kaip skirtingai įvairiose kalbose yra vadinamas tas pats veiksmas – moterystė.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog V. Brizgys vienintelis pateikia įvairių autorių, skirtingais istoriniais laikotarpiais, nurodomą jungtuvių sąvoką. Didelį dėmesį autorius skiria Senovės Romoje vyravusiai sampratai, išskiria Justianiano, Modestino pateiktas sampratas jungtuvių klausimu²⁴⁵. Taip pat V. Brizgys nurodo ko reikėjo romėnams, kad pastarieji laikytų savo jungtuves tikromis bei kaip jie patys suprato bendrą gyvenimą susituokus.

V. Brizgys nurodo ir modernių laikų teisininkų įvardijamą moterystės sampratą. Jis išskiria Meyer ir Ahrens. Pastarasis jungtuves nusako taip: „Moterystė tai yra gyvenimo bendruomenė, kuri savo pilną tikslą ir savo atbaigimą, (patenkinimą) randa pilnoje asmenybėje, pilname atsidavime, pilname dorovingame jausmų patenkinimo, pačiame susijungimo ryšyje“²⁴⁶. Tiesa Meyer pateiktas minėtos sąvokos apibrėžimas yra lakoniškas ir ganėtinai aiškus. Jis apibrėžia jungtuves teigdamas, jog tai pastovus, skirtingų lyčių teisėtai sukurtas ryšys, šeimos gimdymo ir jos tinkamo auklėjimo tikslu²⁴⁷. Aišku tai, jog abu kunigo V. Brizgio cituojami autoriai suvokia jungtuves, kaip dviejų asmenų ryšį, kurio galutinis tikslas pilnatvė – šeima. Tačiau visgi savo knygoje, autorius konstatuoja, jog civilinės jungtuvės: „[...] kėsinimasis sudaryti moterystės sutartį ne sulig Bažnyčios, o sulig

²⁴² Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 8.

²⁴³ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 1.

²⁴⁴ Ten pat.

²⁴⁵ Ten pat, p. 2-3.

²⁴⁶ Ten pat, p. 4.

²⁴⁷ Ten pat, p. 5.

valstybės išleistų civilinių įstatymų²⁴⁸. Reikėtų pažymėti, kad šis autorius taip pat atkreipia dėmesį, jog dažnai žmonės maišo dvi visiškai skirtingas sąvokas – civilinė metrikacija ir civilinės jungtuvės. Autorius pastebi, kad šios sąvokos suprantamos vienodai. Tačiau V. Brizgys pateikia šių sąvokų skirtumą, teigdamas, jog metrikacija tai yra įvykusių gimimo ir krikšto, jungtuvių, mirimo užregistravimas. Šių įvykių užregistravimas valdiškoje įstaigoje ir yra civilinė metrikacija²⁴⁹.

Kaip ir kunigas dr. V. Brizgys, M. Kavolis jungtuves sieja su sąvoka moterystė. M. Kavolis savo knygoje „Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj“ (1930) pateikia dvejopą jungtuvių apibūdinimą. Jis teigia, jog jungtuves reikėtų suprasti kaip veiksma, sudaranti jungtuvių ryšį ir tuo veiksmu susidariusią nuolatinę tarp vyro ir moters šeimą²⁵⁰. Dar daugiau M. Kavolis parodo, jog skirtingose kalbose jungtuvių veiksma ir jame susidariusį ryšį galima įvardinti skirtingomis kalbomis, pvz., jungtuvių veiksmas – Trauung, Eheschliessung, бракосочетание, la célébration du mariage, o ryšį – бракъ, matrimonium, le mariage²⁵¹. Vadinasi M. Kavolis siekia savo knygoje parodyti, kad tiek pats veiksmas, tiek jo išdavoje atsiradęs ryšys, gali būti vadinami visiškai skirtingai.

Štai P. Malakauskis savo knygoje „Civilinės jungtuvės“ (1926) aiškindamas civilinių jungtuvių sąvoką pateikia dvejopą pastarosios aiškinimą. Jis teigia, kad šią sąvoką reikėtų suprasti plačiaja ir siaurąja prasme, t.y.: „Civilinės jungtuvės plačiaja prasme būna tada, kai valstijos įstatymai įsako tuoktis tikiybiniu būdu, t. y. savo Bažnyčioj arba prie savo dvasiškių [...]“²⁵². Ši citata rodo, P. Malakauskio aiškintą jungtuvių sampratą plačiaja prasme. Siaurąja prasme autorius nurodo patį veiksma, kuris atliekamas savivaldybės atstovo akivaizdoje²⁵³.

Prof. dr. J. Vislickis savo knygoje „Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu“ (1939) nurodo Lingg pateikiamą, tokią civilinių jungtuvių sąvoką: „Tai yra naujoviškos valstybinės teisės institucija, paremta moterystės, kaip grynos sutarties teorija, kurios sutarties pasigaudama valstybė vykdo moterystės įstatymdavystę ir teisma, taip pat apibrėžia ir nustato jungtuvių forma“²⁵⁴.

²⁴⁸ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 40.

²⁴⁹ Brizgys, V., *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939, p. 3.

²⁵⁰ Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj*, Kaunas, 1930, p. 2.

²⁵¹ Ten pat.

²⁵² Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926, p. 3.

²⁵³ Ten pat.

²⁵⁴ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 4.

Ką galime pasakyti apie jungtūvių sąvokos aiškinimą aprašytuose leidiniuose? Iš pateiktų duomenų matyti, jog civilinių jungtūvių samprata daugeliu atveju yra labai panaši. Autoriai jungtūves sinonimiškai vadina moteryste, skiria patį veiksmą ir jungtūvių išdavoje susidariusį veiksmą. Kaip minėta anksčiau, pačių autorių rodomos pozicijos niveliuoja su jų įsitikinimais.

Dabar reikėtų aptarti, kaip Pirmosios Lietuvos Respublikos viešajame diskurse yra aptariamoms civilinių jungtūvių rūšys. Pirmiausia, įsivedant šiek tiek aiškumo reikėtų pasakyti, jog civilinių jungtūvių rūšis reikėtų suprasti taip – valstybės nustatyta jungtūvių registravimo tvarka savo piliečiams. Šia tema Pirmojoje Lietuvos Respublikoje rašė beveik visi minėti autoriai. Pateikiama medžiaga šiuo klausimu yra gana vienodo pobūdžio. Skirtumų galima išvelgti tik tais atvejais, kai autoriai siekia įvardinti civilinių jungtūvių formas, kurių buvo – privalomos, fakultatyvinės ir pasirinktos. Kiekvienas šiuo klausimu rašęs autorius pateikia kiekvienos iš formų trumpą apibūdinimą, kai kurie, pvz., kunigas dr. V. Brizgys nurodo pavyzdžius valstybių, kur egzistuoja tam tikros formos civilinės jungtūvės.

Prof. dr. J. Vislickis nurodo tris tokių civilinių jungtūvių rūšis: būtiniosios, priverstinės; fakultatyvinės, pasirinktinės ir būtiniosios civilinės jungtūvės²⁵⁵. Šiek tiek manau reikėtų šioje vietoje papaiškinti dėl fakultatyvinių jungtūvių. Fakultatyvinių jungtūvių atveju, žmonėms paliekama teisė susituokti pas savo dvasininkus. Tokios jungtūvės pripažįstamos kaip ir civilinės jungtūvės²⁵⁶.

Taip pat kaip prof. dr. J. Vislickis, P. Malakauskis pateikia tris civilinių jungtūvių formas: būtiną, įsakytą ar priverstinę, laisvą ir papildomą. Pastarosios dar suskirstytos smulkiau²⁵⁷. Kita vertus, M. Kavolis išsiskiria iš visų autorių šiuo klausimu. Jis pateikia tik dvi civilinių jungtūvių atvejus – obligatorines (vienur bažnytinės, kitur civilinės) ir fakultatyvines (arba bažnytinės arba civilinės) jungtūves²⁵⁸. Jis taip vienintelis, kuris savo knygoje civilinių jungtūvių formų klausimu, nepateikė platesnių apibūdinimų.

Štai kunigas dr. V. Brizgys kalbėdamas apie fakultatyvines jungtūves, nurodo valstybes, kur tokios rūšies civilinės jungtūvės egzistuoja. Autorius nurodo, jog fakultatyvinės civilinės jungtūvės

²⁵⁵ Vislickis, J., *Civilinės jungtūvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 4.

²⁵⁶ Ten pat, p. 5.

²⁵⁷ Malakauskis, P., *Civilinės jungtūvės*, Kaunas, 1926, p. 3-4.

²⁵⁸ Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje*, Kaunas, 1930, p. 4.

buvo D. Britanijoje ir Italijoje²⁵⁹. Pastebėtina, kad V. Brizgys kalbėdamas apie kitą jungtūvių formą – papildomos, kai moterystę draudžia religijos įstatymai – nurodo, kad jos egzistuoja tik teorijoje²⁶⁰.

Šiuo klausimu taip pat rašė ir M. Krupavičius. Jis, kaip ir anksčiau minėti autoriai taip pat išskiria tris jungtūvių formas, kurios aukščiau jau yra pristatytos. Tačiau M. Krupavičius, skirtingai nuo kitų, kalbėdamas apie būtinąsias civilines jungtūves pažymi, kad jos gali būti reliatyvinės ir absoliutinės²⁶¹, t. y. kuomet žmonės nepripažįstantys nei jokios oficialios religijos siekia įgyti santuoką, tuomet vienintelė išeitis – valstybės nustatytų įstatymų tvarka. Tiesa, reikėtų pažymėti, jog privalomasias absoliutines jungtūves išskyrė ir prof. dr. J. Vislickis²⁶².

Trys civilinių jungtūvių formos išskiriamos ir Vilkaviškio KVC leidinyje „Civilinės jungtūvės“. Šiame leidinyje jungtūvių formos yra įvardijamos, kaip įsakytos arba privalomos, laisvos arba fakultatyvinės, papildomosios arba pagalbinės²⁶³. Kaip matyti iš pateiktų duomenų visi autoriai pažymi tris civilinių jungtūvių formas: privalomas, fakultatyvines, laisvas. Nesiskiria ir šių jungtūvių formų apibūdinimas jų tekstuose.

4.2. Civilinių jungtūvių įteisinimas Europoje

Pirmosios Lietuvos Respublikos viešajame diskurse didelis dėmesys buvo skirtas aptarti civilinių jungtūvių įvedimo Europoje istorijai. Taip matyt, norėta parodyti, kaip valstybės geba tvarkytis šiuo klausimu. Šiuo tikslu buvo siekiama aptarti valstybių patirtį, paminint svarbiausius valstybių faktus, kurie įteisino civilines jungtūves. Reikia pasakyti, kad faktinių netikslumų peržvelgiant su šia tema susijusių raštų, neaptikta, t. y. visuose leidiniuose pateikiami faktai sutampa. Toliau trumpai reikėtų apžvelgti civilinių jungtūvių įvedimą Europoje.

Pastebėta tendencija, jog pirmoji valstybė įvedusi civilines jungtūves buvo Olandija. Pastaroji valstybė civilines jungtūves įvedė dar 1580 m. balandžio 1 d. Nuo tada teisėtomis jungtūvėmis Vakarų Fryzijoje ir Olandijoje buvo laikomos tik tos, kurios vyko pas kalvinų pastorių ar magistratę²⁶⁴. Kita vertus, Liuda Purėnienė nurodo, kad šiuo įstatymu buvo draustos katalikų

²⁵⁹ Brizgys, V., *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939, p. 41.

²⁶⁰ Ten pat.

²⁶¹ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktūvės*, Kaunas, 1933, p. 9.

²⁶² Vislickis, J., *Civilinės jungtūvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 6.

²⁶³ *Civilinės jungtūvės*, Vilkaviškis, 1938, p. 4.

²⁶⁴ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktūvės*, Kaunas, 1933, p. 22.

bažnytinės jungtuvės. Autorė taip pat pažymi, kad nuo 1795 m. Olandijoje jungtuvės vyksta remiantis prancūzų civiliniu kodeksu²⁶⁵. Skirtingai nuo kitų, dr. J. Vislickis pažymi Olandijoje įvestų civilinių jungtuvių formą. Jis teigia, kad Olandijos kalvinistams buvo įvestos fakultatyvinės civilinės jungtuvės, o katalikams ir kitų religijų atstovams – būtinios civilinės jungtuvės, o įsigaliojus prancūzų civiliniam kodeksui – obligatorinės civilinės jungtuvės²⁶⁶. Panašiai, kaip M. Krupavičius, V. Brizgys panašiai nusako civilines jungtuves. Tačiau, kaip kunigas, jis tampa šališku ir nurodo katalikų persekiojimus po civilinių jungtuvių įvedimo²⁶⁷.

Priešiškusmas katalikybei turėtų būti pastebimas ir kitoje, anksti, civilines jungtuves patvirtinusioje valstybėje – Anglijoje. Anglijoje civilinės jungtuvės įvestos – 1653 m. rugsėjo 24 d. Tais pačiais metais patvirtintos ir Škotijai bei Airijai²⁶⁸. Tiesa, J. Vislickis taip pat nurodo svarbų dokumentą „Hardviko aktą“, kuris garantavo teisę tuoktis tik tuomet, kai buvo pateikiami užsakai, bei anglikonų dvasininkui parodžius tėvų ar globėjų leidimą tuoktis²⁶⁹. Kita vertus, kad šį aktą pažymi ir gausiai jį cituoja taip pat ir M. Krupavičius²⁷⁰. Pažymima, kad šis aktas labiausiai ir buvo taikomas katalikams. L. Purėnienė nurodo dar tris Anglijos civilinėms jungtuvėms reikšmingas datas: 1836 m. Anglijos parlamento priimtas fakultatyvines jungtuves ir išsiskyrimus, 1857 m. naujas įstatymas bei 1923 m. įstatymas²⁷¹. Visiems įstatymams buvo būdingas tik vienas skirtumas – nevienoda skyrybų teisė. Pirmuoju XIX a. įstatymu skirtis buvo galima tik gavus parlamento leidimą, antruoju – parlamento leidimas buvo panaikintas, o trečiuoju skyrybų tvarkymas išimtinai valstybės įstaigų žinioje²⁷². Taigi, Anglijoje, Airijoje susiformavo fakultatyvinės civilinės jungtuvės. Tačiau Airijoje išsiskyrimai liko draudžiami²⁷³.

Štai Prancūzijoje fakultatyvinės civilinės jungtuvės buvo įvestos 1787 m. karaliaus Liudviko XVI, tiems, kurie nepriklausė Katalikų bažnyčiai²⁷⁴. L. Purėnienė nusakydama Prancūzijos civilinių jungtuvių padėtį nukrypsta į pasvarstymus apie Didžiąją Prancūzijos revoliuciją bei moterų vietą

²⁶⁵ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 65.

²⁶⁶ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 15

²⁶⁷ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 49.

²⁶⁸ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 15.

²⁶⁹ Ten pat.

²⁷⁰ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 23.

²⁷¹ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 66.

²⁷² Ten pat.

²⁷³ Ten pat, p. 67.

²⁷⁴ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 50.

joje²⁷⁵. Kita vertus, autorė parodo, jog 1791 m. nacionalinis susirinkimas paskelbė jungtuves esant civiline sutartimi, 1792 m. rugsėjo 20 d. patvirtintos obligatorinės (privalomos) jungtuvės²⁷⁶. Tokią pat civilinių jungtuvių istorijos seką nurodo ir J. Vislickis²⁷⁷.

Reikėtų žvilgtelėti į civilinių jungtuvių padėtį Vokietijoje. J. Vislickio teigimu, civilinėmis jungtuvėmis pradėta rūpintis nuo 1848 m., vadinamo kultūrkampfo, [...] įvestos civilinės jungtuvės²⁷⁸. Tiesa, šioje vietoje kyla neaiškumų, nes platesnių komentarų nepateikiantis V. Brizgys apie civilinių jungtuvių įvedimą Vokietijoje nurodo kitą jungtuvių įvedimo datą šioje valstybėje – 1875 m.²⁷⁹ Tačiau, visgi, reiktų laikyti pastarąją datą civilinių jungtuvių Vokietijoje įvedimu, nes tokią pat datą nurodo ir L. Purėnienė²⁸⁰. Autorė taip pat nurodo, jog 1896 m. priimtas, nuo 1900 m. pradėjęs veikti civilinis kodeksas, kuris galiojo ir knygos išleidimo dieną, paliko privalomas civilines jungtuves²⁸¹. L. Purėnienė pateikia dar du bandymus pakeisti jungtuvių ir išsiskyrimo tvarką. Ji nurodo 1925 m. socialdemokratų projektą Reichstagui bei 1929 m. teisingumo ministro Koch projektą, kurie abu buvo nepriimti²⁸².

Austrijoje civilinės jungtuvės buvo įvestos 1783 m. sausio 16 d. imperatoriaus Juozapo II²⁸³. Tačiau šiuo įstatymu buvo paliktos tam tikros kanoniškos nuostatos, pvz., vietoj civilio valdininko buvo paliktas, klebonas. Tai autorius įvardija austriškąja kauke, kuri mažino opoziciją šiam įstatymui²⁸⁴. Tiesa 1868 m. tiems: „[...] kuriems iš valstybės pusės nebuvo jokios kliūtis, gi buvo bažnytinė kliūtis, leista tuoktis prie valstybės valdininko. Vadinasi civiliška“²⁸⁵. Reiškia Austrijos įstatymai numato galimybę civilines jungtuves, tuomet, jei dar vis galioja bažnytinė santuoka, kaip nurodo M. Krupavičius civilinės iš reikalo absoliutinės vestuvės²⁸⁶.

Kaip ir daugelyje protestantiškų valstybių, taip pat ir Šveicarijoje civilinės jungtuvės buvo priimtos dar XIX a. antroje pusėje, t.y. 1876 m. sausio 1 d., L. Purėnienė nurodo, kad leistos ir

²⁷⁵ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 68-69.

²⁷⁶ Ten pat, p. 70.

²⁷⁷ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 17.

²⁷⁸ Ten pat, p. 18.

²⁷⁹ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 50.

²⁸⁰ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 73.

²⁸¹ Ten pat.

²⁸² Ten pat, p. 75.

²⁸³ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 18.

²⁸⁴ Ten pat.

²⁸⁵ Ten pat.

²⁸⁶ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 26.

bažnytinės apeigos, tačiau jos buvo leidžiamos tik po civilinių jungtuvių²⁸⁷. Panašiu laikotarpiu privalomosios civilinės jungtuvės ir išsiskyrimai priimtos ir Vengrijoje – 1895 m. spalio 1 d.²⁸⁸

Skandinavų šalys civilines jungtuves įvedė jau XX a. pirmoje pusėje. Pirmoji iš jų buvo Švedija civilines jungtuves įvedusi 1915 m. lapkričio 12 d. Norvegija civilines jungtuves įvedė 1918 m. gegužės 15 d., o Suomija 1917 m. lapkričio 2 d.²⁸⁹

Lietuvos kaimynė Latvija civilines jungtuves įvedė 1921 m. vasario 18 d. įstatymu, kuriame be kita ko, nurodo galimas išsiskyrimų priežastis²⁹⁰. Nustatytos ir L. Purėnienės perteikiamos tokios išsiskyrimų priežastys kaip: svetimoterystė, pasikėsinimas atimti gyvybę, mušimas, žiaurus elgesys, nepagydoma proto ar užkrečiama liga, nevaisingumas ir kt. Daugiau nei po pusantrų metų 1922 m. spalio 27 d. įstatymu civilinės jungtuvės patvirtintos Estijoje²⁹¹.

Sovietų Rusijoje reikėtų išskirti du dekretus, kurių pagrindu buvo įvestos civilinės jungtuvės šioje valstybėje. Tai 1917 m. ir 1921 m. rugsėjo 27 d. dekretai užtikrino privalomų civilinių jungtuvių ir visiškai laisvų išsiskyrimų įvedimą²⁹².

Kiek kitokia padėtis buvo tose valstybėse, kur buvo gilios katalikiškos šaknys. Pavyzdžiui Italijoje civilinės jungtuvės įvestos 1865 m., bet 1929 m. pasirašytas konkordatas nusakė, jog: „[...] pilnai užtenka bažnytinių jungtuvių“²⁹³, V. Brizgio teigimu, nors ir senajame kodekse paliko fakultatyvines jungtuves, tai gyvenimas jas jau beveik panaikino²⁹⁴. Tačiau ryškiausias civilinių jungtuvių draudimas matyti Ispanijoje, kurioje iki pat 1931 m. jos buvo griežtai draudžiamos²⁹⁵. Reikia pasakyti, kad tik ne katalikai turėjo teisę į civilines jungtuves ir tik 1931 m. konstitucijos 35 straipsnis leido išsiskirti²⁹⁶. Pateikti duomenys puikiai iliustruoja civilinių jungtuvių, kartu ir civilinės metrikacijos padėtį Europos valstybėse tarpukariu.

4.3. Teisės aktai ir civilinių jungtuvių vertinimas

Pirmosios Lietuvos Respublikos viešajame diskurse, tyrinėjant civilinių jungtuvių tematiką, neapsieita ir be teisinės padėties nusakymo. Pažymėtina, kad teisinius aspektus išskyrė M. Kavolis,

²⁸⁷ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 75.

²⁸⁸ Ten pat.

²⁸⁹ Ten pat, p. 76-77.

²⁹⁰ Ten pat, p. 78.

²⁹¹ Ten pat, p. 79.

²⁹² Ten pat, p. 80-81.

²⁹³ Ten pat, p. 82.

²⁹⁴ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 52.

²⁹⁵ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 82.

²⁹⁶ Ten pat, p. 83.

L. Purėnienė ir M. Krupavičius. Visi išvardinti autoriai savo darbuose pažymėjo Lietuvos teisinę bazę, kuri buvo nepalanki patvirtinti civilines jungtuves, įvesti civilinės metrikacijos įstatymą. Toliau reikėtų detaliau panagrinėti, kokie teisiniai dokumentai yra pažymimi jų darbuose.

M. Kavolis buvo pirmasis atkreipęs dėmesį į tuometinės Lietuvos teisinę sistemą, nusakiusią jungtuvių padėtį šalyje. Jis savo knygoje „Bažnytinės tikiybinių mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje“ (1930) pažymėjo Pirmosios Lietuvos Respublikos konstitucijų teikiamas galimybes metrikacijai ir civilinėms jungtuvėms²⁹⁷. M. Kavolis pirmiausia mini 1918 m. lapkričio 13 d. laikinosios konstitucijos pamatinius dėsnius, palikusius galioti Rusijos įstatymus, kurie neprieštarauja konstitucijai. Kita vertus, didesnio M. Kavolio dėmesio sulaukia nuolatinės tarpukario Lietuvos konstitucijos – 1922 m. ir 1928 m. Šiuose konstitucijose autorius išskiria 86/85 straipsnius: „[...] tikičiųjų pas jų dvasininkus daromos metrikos turi juridinės galios [...]“²⁹⁸. M. Kavolio aiškinimu, minėtasis straipsnis nusakė „tikičiųjų“ metrikas ir turėjo ypatingos galios. Kita vertus, autoriaus pažymi konstitucijos užtikrintą sąžinės ir tikėjimo laisvę. M. Kavolio teigimu, negalima versti „netikinčiuosius“ eiti pas kitus dvasininkus, norint atlikti tam tikrus su metrikacija susijusius veiksmus²⁹⁹. Būtent vertimas eiti pas dvasininkus ir prieštarauja konstitucijų garantuotai tikėjo, sąžinės laisvei valstybėje.

Kitaip į teisės aktus, nagrinėjama tema, pažvelgė advokatė L. Purėnienė. Ji savo knygoje „Jungtuvės ir išsiskyrimai“ nusako jungtuvių reglamentavimą nuo pat XVI a. pab. Lietuvos Statutų, kurie numatė tik bažnytines jungtuves³⁰⁰. Taip pat trumpai nusako Statutuose pateikiamas žinias šiuo klausimu. Kita vertus, L. Purėnienė kaip ir M. Kavolis pažymi nepriklausomos Lietuvos konstitucijos patvirtintą sąžinės ir tikėjimo laisvę bei galimybę rinktis, atliekant metrikacijos aktus³⁰¹.

L. Purėnienė nemažai dėmesio skiria 1924 m. balandžio 8 d. Vidaus reikalų ministro aplinkraščiui. Aplinkraščio esmė: „[...] savivaldybės organams buvo pavesta registruoti jungtuvių, gimimų ir mirties aktus tų asmenų, kurie nenorėjo to daryti pas savo konfesijos dvasininkus [...]“³⁰². Advokatė pažymi, jog šis aplinkraštis buvo išsiųstas visoms Lietuvos atstovybėms užsienyje. Būtent, šiuo aplinkraščiu jos turėjo vadovautis. Kita vertus, pažymima ir tai, jog ne ilgai trukus 1925 m. sausio 14 d. šis aplinkraštis buvo atšauktas bei visus iki tol įregistruotus gimimo, jungtuvių, mirimo

²⁹⁷ Kavolis, M., *Bažnytinės tikiybinių mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje*, Kaunas, 1930, p. 14-15.

²⁹⁸ Ten pat, p. 14.

²⁹⁹ Ten pat, p. 15.

³⁰⁰ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 87.

³⁰¹ Ten pat, p. 89.

³⁰² Ten pat.

aktus paskelbė neteisėtais³⁰³. Aplinkraščio atšaukimas neabejotinai sukėlė keblumų, tiems, kurie sudarė tam tikrus metrikus jo galiojimo metu. Šioje vietoje autorė pateikia konkretaus asmens, gyvenusio Joniškyje pavyzdį, kuris po žmonos mirties sulaukė iš jos giminių pretenzijų į savo ir žmonos turtą³⁰⁴. (Byla išspręsta Tribunole vyro naudai pritaikius nuo seno galios nepraradusius Rusijos įstatymus³⁰⁵).

Atskirai išskirtas ir autorės nagrinėtas – 1926 m. civilinės metrikacijos projektas. Pažymėtina, jog autorė nenurodo projekto rengėjų. L. Purėnienė iš karto aiškina projekto esmę, pažymi šiame projekte numatyta jungtuvių formą – laisvasias civilines jungtuves³⁰⁶. Advokatė taip pat nurodo, projekte buvus minčiai, jog teisėtos jungtuvės yra tiek bažnytinės, tiek civilinėje įstaigoje sudarytos. Kita vertus, L. Purėnienė detaliam aprašui projekte numatytas civilinių jungtuvių kliūtis – iš viso 8, pačių civilinių jungtuvių paskelbimo ir pačių civilinių jungtuvių – veiksmo vykdymo tvarką³⁰⁷. Pažymėtina, jog šis įstatymo projektas nebuvo priimtas.

Advokatė L. Purėnienė pažymi taip pat ir Lietuvos konkordatą su Vatikanu. Pastarojo pasirašymas neleido Lietuvai parengti ir patvirtinti civilinės metrikacijos projektą. L. Purėnienė minėtoje knygoje pažymi esmines konkordate pažymėtas nuostatas, suteikiančias dideles jėgas Katalikų Bažnyčiai bei priežastis kodėl „kunigėliai“ priešinasi civilinės metrikacijos įvedimui³⁰⁸.

M. Krupavičius savo knygoje „Civilinės sutuoktuvės“ teigia, jog civilinių jungtuvių patvirtinimui Lietuvoje trukdo konstitucija bei Konkordatas su Vatikanu³⁰⁹. Kita vertus, šioje vietoje, pažymėtina, jog M. Krupavičius kardinaliai skirtingai interpretavo tuos pačius konstitucijos straipsnius nei M. Kavolis, kuris įžvelgė tuose straipsniuose civilinių jungtuvių galimybę³¹⁰.

Kaip matyti aptardami teisinius dokumentus autoriai pateikia pagrindinius teisinius dokumentus – konstitucijas, konkordatą su Vatikanu. Kita vertus, teisininkė L. Purėnienė pažymi 1924 m. balandžio 8 d. VRM aplinkraštį, 1926 m. rengtą civilinės metrikacijos projektą. Minėtieji teisės aktai viena vertus teikė tam tikrų vilčių, dėl aptariamojo įstatymo įvedimo, kita vertus jį žlugdė

³⁰³ Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932, p. 90.

³⁰⁴ Ten pat, p. 91.

³⁰⁵ Ten pat.

³⁰⁶ Ten pat, p. 92.

³⁰⁷ Ten pat, p. 92-93.

³⁰⁸ Ten pat, p. 97-100.

³⁰⁹ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 55-57.

³¹⁰ Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj*, Kaunas, 1930, p.

(konkordatas su Vatikanu, išsiplėtusios Katalikų Bažnyčios teisės). Tolimesniame tekste reikėtų trumpai pažvelgti, kaip autoriai savo darbuose vertino civilines jungtuves.

Civilinių jungtūvių vertinimas Pirmosios Lietuvos Respublikos viešajame diskurse yra matomas P. Malakauskio, J. Vislickio, M. Krupavičiaus, kunigo V. Brizgio, Vilkaviškio KVC bei Telšių Vyskupijos Kurijos civilinių jungtūvių tema išleistuose knygoose. Kiekvienas autorius pateikia savitą argumentaciją, kuri dažniausiai vis dėlto atspindi neigiamą požiūrį į civilines jungtuves. Pažymėtina, jog kunigai stengėsi argumentuoti citatomis iš Šventojo Rašto. Toliau reiktų trumpai parodyti kiekvieno autoriaus mintis apie civilines jungtuves.

P. Malakauskis savo knygoje „Civilinės jungtuvės“ (1926) ir „Moterystė“ (1933) pateikia savo požiūrį į civilines jungtuves. Pažymėtina, jog abiejuose knygoose autorius išlieka civilinių jungtūvių opozicijoje. Pirmoje savo knygoje pasisakydamas prieš civilines jungtuves remiasi citatomis iš popiežių: Pijaus VII, Leono XIII ir kt. bei Šventojo Rašto³¹¹. Kita vertus, „Moterystėje“ jis taip pat naudoja citatas iš Šventojo Rašto bei popiežių kalbų³¹². Reikia pažymėti, jog šioje knygoje P. Malakauskis sako: „Moterystę išleido pats Dievas“³¹³. Tokias savo mintis iliustruoja citatomis iš Inocento III kalbų. Kita vertus, tokia citata patvirtina aukščiau išsakytas mintis, jog autorius yra priešiška nusistatęs civilinių jungtūvių atžvilgiu.

Knygoje „Civilinės jungtuvės“ P. Malakauskis įrodinėja moterystę esant sakramentu ir tuo tikslu pateikia Florencijos, Tridento visuotinių bažnytinių susirinkimų priimtus sprendimus, pažymi popiežiaus Leono XIII encikliką bei kt. bažnytinius dokumentus³¹⁴. Šioje knygoje taip pat pažymi moterystės nesuardomumą, kurį komentuota citatomis iš Naujojo Testamento³¹⁵.

J. Vislickis pateikia kiek kitokį civilinių jungtūvių vertinimą. Jis savo vertinimą pateikia kiekvienai civilinių jungtūvių rūšiai atskirai. Mažiausiai priekaištų jis pateikia būtinosioms absoliutinėms civilinėms jungtuvėms, visos kitos civilinių jungtūvių rūšys jo nuomone yra žalingos³¹⁶. Jis taip pat teigia, jog civilinės jungtuvės griaua tikėjimą ir žeidžia bažnyčią. Štai ką apie tikėjimo griovimą jis sako: „Neabsoliutinės būtinios civilinės jungtuvės tiesiog kviečia

³¹¹ Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926, p. 8-15.

³¹² Malakauskis, P., *Moterystė*, Kaunas, 1933, p. 6-8.

³¹³ Ten pat, p. 7.

³¹⁴ Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926, p. 8.

³¹⁵ Ten pat, p. 14.

³¹⁶ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 19-20.

tikybiškai abejingus sužadėtinius nepaisyti Bažnyčios įsakymų³¹⁷. Tokių panašių citatų būtų dar galima pateikti ir daugiau, tačiau esmė yra ta pati – J. Vislickis, kaip P. Malakauskis laikosi nuomonės, jog civilinės jungtuvės ardo moterystę, griaua Bažnyčią ir jų įvedimas yra žalingas.

Kaip J. Vislickis, taip pat ir M. Krupavičius pateikia savo nuomonę dėl visų galimų civilinių jungtuvių rūšių. M. Krupavičius iš esmės laikosi tokios pat nuomonės kaip ir J. Vislickis³¹⁸. Tas pats pasakytina ir apie jo dėstomas mintis tikėjimo ir Bažnyčios klausimais. Tačiau M. Krupavičius pateikia kiek kitokius, žymiai vaizdingesnius pasakymus tokius, kaip: „Obuolys nuo obels netoli rieda. Bedievybės vaikas – civilinės sutuoktuvės iš savo motinos paveldėjo charakterį ir nuotaiką. Jos platina ir stiprina bedievybę“³¹⁹ arba dar: „Moterystė skirta tiekti Bažnyčiai narių, o kunigystė – jos jerarchijai narių“³²⁰. Kita vertus, jis pažymi, jog: „Civilinės sutuoktuvės aukščiausiam laipsny silpnina valstybę“³²¹. Šioje vietoje autorius turi galvoje visuomenės moralės menkėjimą, esant civilinėms jungtuvėms.

V. Brizgys, būdamas kunigu, savaime suprantama agitavo prieš civilines jungtuves: „Civilinės jungtuvės yra didelis bedievybės ir ištvirkimo skleidėjas, nes jos yra gimę iš kovos prieš religiją ir dorovę“³²². Kita vertus, aptiktose knygose jis vienintelis bandė aiškinti, jog civilinė metrikacija ir civilinės jungtuvės nėra sinonimai³²³. Kitoje savo knygoje „Vadinamosios civilinės jungtuvės“ V. Brizgys atkreipė dėmesį, jo nuomonę civilinės santuokos išdavoje „skriaudžiamus“ vaikus³²⁴. Taip pat pažymi populiariausius teiginius už civilines jungtuves, kuriuos kritikuoja. Visa tai aprašyti V. Brizgys skiria visą skyrių, kuriame paneigia 14 populiariausių teiginių apie civilines jungtuves³²⁵.

Vilkaviškio KVC leidinyje „Civilinės jungtuvės“ (1938) pažymima, jog katalikams nederamos nei vienos rūšies civilinės jungtuvės³²⁶. Kita vertus, šioje knygoje nurodoma, jog civilinės jungtuvės nėra draudžiamos kitiems, kurie yra nekrikštyti³²⁷. Taip pat aiškinamas ir galimas civilinių

³¹⁷ Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939, p. 22.

³¹⁸ Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933, p. 35-36.

³¹⁹ Ten pat, p. 37.

³²⁰ Ten pat, p. 41.

³²¹ Ten pat, p. 50.

³²² Brizgys, V., *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939, p. 7.

³²³ Ten pat, p. 3.

³²⁴ Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939, p. 62.

³²⁵ Ten pat, p. 68-106.

³²⁶ *Civilinės jungtuvės*, Vilkaviškis, 1938, p. 5.

³²⁷ Ten pat, p. 6.

jungtvių žalingumas. Teigiama, kad pastarosios žeidžia asmens teises (prievara prieš tikinčiuosius jei galioja privalomosios civilinės jungtuvės), griaua tikėjimą ir pan.³²⁸

Telšių Vyskupijos Kurijos leidinyje „Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba civilinė metrikacija“ (1937) kaip ir visuose kituose pateikiamas priešiškas civilinių jungtvių vertinimas, kuris atsispindi šioje citatoje: „Moterystės ryšio šventumas yra mūsų tautos ir Bažnyčios pagrindas“³²⁹. Šiame leidinyje, norint dar stipresnės opozicijos civilinėms jungtuvėms pateikiama gana įdomių palyginimų, tokių kaip: „Žlugo Romos šeima, žlugo Romos imperija“, ir „Jungtinė Lietuvos – Lenkijos respublika žuvo tada, kai žuvo šeimos šventumas“³³⁰. Ypatinga opozicija šiame leidinyje buvo perteikiama ir net per galingų valstybių žlugimą. Tokie pavyzdžiai, reikia manyti, jos skaitytojus galutinai turėjo įtikinti, jog civilinės jungtuvės yra žalingos.

---

³²⁸ *Civilinės jungtuvės*, Vilkaviškis, 1938, p. 8-12.

³²⁹ *Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba civilinė metrikacija*, Telšiai, 1937, p. 2.

³³⁰ Ten pat, p. 9.

5. CIVILINĖ METRIKACIJA VISUOMENĖS GYVENIMO ATSPINDŽIUOSE

Mykolas Römeris, žymus tarpukario Lietuvos teisininkas teigė, kad visuomenė plačiaja prasme visas socialinis gyvenimas, bendravimas, visa socialinė žmonių veikimo sritis, apimanti ir socialinius junginius, ir atsitiktinius socialinius santykius, o siaurąja prasme – socialiniai junginiai, visa, kas socialiniame bendravime yra nuolatinio ir pastovaus ir kas sudaro to bendravimo skeletą, tvirtą, susiformavusią jo struktūrą³³¹. Pirmojoje Lietuvos Respublikoje nuolatinis bendravimas civilinės metrikacijos klausimu vyko ir tarp įvairių visuomenės veikėjų, politikų, paprastų žmonių.

Vienas žymiausių Lietuvos laisvamanių atstovų ir visuomenės veikėjų, pasitelkdamas savo asmeninę įtaką siekė paspartinti civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Dr. Jonas Šliūpas rašė laiškus, peticijas aukštiems valstybės pareigūnams, kuriuose prašė civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo.

Kita vertus, civilinės metrikacijos svarbos klausimą kėlė ir viena pagrindinių politinių partijų valstiečiai liaudininkai. „Lietuvos žiniose“, kurios buvo paremtos, jų ideologija spausdino įvairaus turinio straipsnius, kuriuose stengėsi parodyti civilinės metrikacijos naudą, Katalikų Bažnyčios priešišką poziciją.

5.1. Lietuvos visuomenės veikėjo dr. J. Šliūpo indėlis kovoje už civilinę metrikaciją

Civilinė metrikacija – nebejotina aktualus klausimas Pirmosios Respublikos laikais. Pastaroji tema nuolat atsispindi ir dr. J. Šliūpo laiškuose. Dr. J. Šliūpas [...] aktyvus visuomenės veikėjas, domėjosi Lietuvos valstybėje vykstančiais procesais, pastebėjimus, pasiūlymus ir protestus ne kartą išdėstė memorandumuose valdžiai³³². Dr. J. Šliūpas – uolus Lietuvos patriotas, net ir būdamas užsienyje, rūpinosi Lietuva, dirbo jos naudai. Jis nebuvo statistinis Lietuvos pilietis. Tai buvo neeilinė asmenybė, kuri domėjosi savo šalimi, stengėsi jos labui. Dirbdamas Lietuvos piliečių naudai jis siekė, vieno tuometinėje situacijoje laisvės pasirinkti – tuoktis „priverstinai“ Bažnyčioje ar nebūnant giliai tikinčiu, pasirinkti civilinę metrikaciją.

³³¹ *Mykolo Römerio mokslas apie valstybę*, Vilnius, 1997, p. 111.

³³² Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. kovo 26 d.] <<http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>>.

Vienas iš būdų, kurios atsispindi dr. J. Šliūpo laiške – politinių instrukcijų rašymas ir siuntimas aukštiems valstybės pareigūnams. Politinės instrukcijos dr. J. Šliūpo laiškuose – siūlymai ir pamąstymai kaip reiktų keisti vienokius ar kitokius įstatymus, konstituciją. Tuos siūlymus dr. J. Šliūpas teikia aukštiems valstybės pareigūnams: prezidentui ir Valstybės Tarybos pirmininkui.

Politines instrukcijas daugiausia sudarė siūlymai kaip reiktų pakeisti konstituciją, tačiau galime rasti ir individualių kreipimūsi į konkrečius asmenis. Čia labai geras pavyzdys būtų dr. J. Šliūpo laiškas Antanui Smetonai, rašytas 1936 m. kovo 16 d., Palangoje³³³. Šiame laiške daktaras kreipiasi į Jo Excellenciją p. Lietuvos Respublikos Prezidentą prašydamas įvesti civilinę metrikaciją. Be kita ko, šiame laiške randame ir kitų pageidavimų, kaip antai, patobulinti konstituciją, sušaukti seimą, laiduoti sąžinės laisvę ir t. t. Štai kaip dr. J. Šliūpas kreipiasi į prezidentą: „Paamžink, Tamsta ir lietuvių tautą ir Savo asmenybę kilniais ir neužmirštamais darbais: patobulink Konstituciją, įvesdink civilinę metrikaciją, sušauk seimą [...] ir – aš bent įsitikinęs esmi, kad sulauksime ramybės ir vieningumo tautoje“³³⁴. Matyti, jog daktaras pažymi tris svarbiausius jo nuomone dalykus – konstitucijos papildymas, civilinė metrikacija, seimas – visi demokratinės, laisvos šalies atributai, kurių tuometinėje Lietuvoje trūko.

Prezidentas nebuvo vienintelis aukšto rango politikas sulaukęs dr. J. Šliūpo laišku, kurių turinyje atsispindėjo dr. J. Šliūpo noras keisti politiką laisvamanių atžvilgiu. Kitas neabejotinai svarbus laiškas yra p-ui St. Šilingui Valstybės Tarybos Pirmininkui, rašytas tiesa, ketveriais metais anksčiau, nei prezidentui, t. y. 1932 m. sausio 11 d.³³⁵ Šiame laiške taip pat konkrečiai išdėstomi tam tikri punktai, kurie apsunkina laisvamanių padėtį t. y. aplinkinių žmonių užgauliojimai, karinės tarnybos, palikimo klausimai, laisvamanių vaikų padėtis mokykloje. Ankstesniame skyriuje buvo užsiminta apie „privalomas vedybas“, apie tai kalbėjo ir dr. J. Šliūpas, kuris teigė, jog: „[...] 1) Daug šeimų gyvena be įstatymiškų sutuoktūvių ir vis laukia civilinės metrikacijos. Yra ir tokių, wie neapsikentę kaimynų prikaišiojimais, bažnyčioje susituokė [...]“³³⁶.

Vienas svarbiausių pokario klausimų buvo karinės tarnybos klausimas. Šis klausimas, be abejo, laisvamaniams buvo aktualus. Norint jį atlikti reikėjo turėti dokumentus, patvirtinančius piliečių amžių. Tačiau jie patirdavo sunkumų gaunant dokumentus, nes pirmuosius dokumentus – metrikas

³³³ 1936 03 16 Jo Excellencijai p. Lietuvos Respublikos Prezidentui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

³³⁴ Ten pat.

³³⁵ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

³³⁶ Ten pat.

išduodavo dvasininkas. Šis bažnyčios vaidmuo, išduodant metrikas, kėlė didelių problemų laisvamaniams. Jie kaip netikintieji, nenorėjo vesti savo vaikų į bažnyčias.

1924 m. lapkričio 24 d. dr. J. Šliūpas, būdamas Lietuvos Laisvamanių Etninės Kultūros draugijos pirmininku išsiuntė laišką Lietuvos Respublikos Ministrų kabinetui, kuriame rašė apie pažeidinėjamas teises ir prievarta vaikus mokomos tikybos³³⁷. Šiame laiške buvo pažymima, jog yra pažeidžiamos laisvamanių teisės, nes nėra mokyklų vaikams tėvų, kurie nepriklauso jokiai tikiybiniui organizacijai³³⁸. Kita vertus, pažymima, jog neretai sudaromos laisvamanių vaikams kliūtys patekti į mokyklas³³⁹. Vadinasi, civilinės metrikacijos įstatymo neįvedimas suteikė galimybes pažeidinėti laisvamanių vaikų teises, t.y. konstitucijoje numatytą visuotinai prieinamą pradinį išsilavinimą

Jau minėtame laiške St. Šilingui, 1932 m. sausio 11 d. randame paminėtą ir šį klausimą: [...] „3) Suaugs vaikai, kurie dabar nėra niekur metrikuoti., ir reikės kariuomenėn stoti. Kuomi valdžia nustatys jų amžių? Ar jie nebus Lietuvoje gyvenanti žmonės be pilietybės teisių? [...]“³⁴⁰. Belieka konstatuoti, kad laisvamanių tėvų noras, jog jų vaikai turėtų visas pilietines teises, buvo tvirtas.

Tame pačiame laiške dr. J. Šliūpas atkreipia dėmesį ir į senatvę. Senatvė, nagrinėjamoje temoje domina tik tiek, kaip klostėsi paveldėjimo klausimai. Juk pasenus ir išėjus Amžinojo poilsio laisvamanių tėvams jų vaikams sunkumų kėlė paveldėjimo tvarka. Laisvamanių vaikai neturėdami metrikų negalėjo pretenduoti į tėvų palikimą. Štai ką savo laiške rašo dr. J. Šliūpas St. Šilingui, Valstybės Tarybos Pirmininkui: „[...] 4) Mirus tėvams, pasiliks šioks ar toks turtas. Ar laisvamanių vaikai privalo pasilikti – dėl valdžios apsileidimo – be teisės paveldėti tėvų turtą? Ar jie bus lyg mūsų viduramžiniai benkartai. [...]“³⁴¹.

Šalia politinių instrukcijų rašymo Dr. J. Šliūpas aktyviai dalyvavo visuomenės gyvenime ir savo visuomenine veikla siekė paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą. Pasitelkdamas savo autoritetu dr. J. Šliūpas siekė paveikti valdžią, tiesa nesėkmingai. Jis daug rašė įvairioms organizacijoms, pažįstamiems šviesuoliams, kuriems taip pat rūpėjo tuometinė padėtis, kviesdamas žmones susivienyti ir kovoti dėl savo teisių. Dr. J. Šliūpo laiškuose atsispindi priemonių visuma: asmeninės pažintys, memorandumai ir visa kita veikla, kurios jis ėmėsi galutiniam rezultatui pasiekti – galutinai įvesti civilinę metrikaciją.

³³⁷ Lietuvos Respublikos Ministrų kabinetui, *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 403, l. 102-103.

³³⁸ Ten pat, l. 102.

³³⁹ Ten pat, l. 103.

³⁴⁰ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

³⁴¹ Ten pat.

Vieną iš priemonių, kurias sėkmingai įgyvendinus padėtis pasikeistų buvo parašų rinkimas, kuris valdžiai parodytų, jog tai ne vieno žmogaus norai. Tokius siūlymus dr. J. Šliūpas išdėstė laiške rašytame J. Barkauskui, 1936 m. balandžio 2 d.³⁴² Minėtame laiške dr. J. Šliūpas rašo: „Tamsta man rašai [...] dėl civilinės metrikacijos. Yra sumanymų (iš Viesėtų) rinkti parašų po peticija. Bet klausimas, ar valdžia leis tokį parašų rinkimą? gali rinkėjams daryti nemalonumų peticija“³⁴³.

Parašų rinkimas, kaip priemonė pagreitinti įstatymo priėmimą neabejotinai svarus žingsnis. Tačiau kartu tai tam tikras santykių su valdžia išbandymas. Juk leidimą rinkti gyventojų parašus turėjo duoti valdžia, kuri visai nenorėjo pokyčių, bent jau sprendžiant iš to kokių greičiu buvo svarstomas civilinės metrikacijos klausimas.

Panašaus pobūdžio laišką dr. J. Šliūpas siuntė Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai³⁴⁴. Šiame laiške daktaras skundžiasi, kad kiti žmonės jam nepadedą su civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo paspartinimo bei siūlo visiems siųsti laiškus valdininkams su savo nusiskundimais ir taip bandyti juos atvesti į protą: „[...] Kad tai visi tie žmonės siųstų prašymus Švietimo ir Vidaus Reikalų ministeriams, tai beabejo padėtų man darbe. Bet dabar visi lyg užpečkyje tyli ir laukia, kad kepti viščiukai iškristų iš dangaus lyg žydams manna pūsčioje, ir man nepadedą paslaugose išgauti teises civilinei metrikacijai“³⁴⁵. Kaip matyti, dr. J. Šliūpas šiek tiek nusivylęs žmonėmis, kurie kaip ir jis pats nori pokyčių, tačiau jam nepadedą kelyje link galutinio tikslo.

Taigi jau aptartos dvi priemonių galimybės: gyventojų parašų rinkimas ir gyventojų prašymų siuntimas valdininkams. Abi šios priemonės nedavė apčiuopiamų rezultatų – civilinės metrikacijos įstatymo priėmimas ir toliau buvo sklandžiai vilkinamas. Toliau reiktų apžvelgti dr. J. Šliūpo pasitelktas asmenines pažintis, kaip priemonę paspartinti civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą.

Dr. J. Šliūpas, kaip lietuvių tautinio judėjimo veikėjas, gydytojas, aktyvus nepriklausomos Lietuvos idėjos propaguotojas JAV politiniuose sluoksniuose, publicistas, laisvamaniškų idėjų skleidėjas³⁴⁶ buvo gana žinomas žmogus tuometinėje Lietuvoje, todėl pasinaudodamas savo žinomumu pradėjo rašyti laiškus, kuriuose išryškėja jo vizija, jog civilinės metrikacijos įstatymo paspartinimas įmanomas pasinaudojant asmeninėmis pažintimis.

³⁴² 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

³⁴³ Ten pat.

³⁴⁴ Laiškas Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

³⁴⁵ Ten pat.

³⁴⁶ Dr. Jonas Šliūpas (1861 – 1944), <http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 03 15].

Vienas iš tokių laiškų rašytas dr. A. Petrauskui 1937 m. vasario 13 d. Kaune³⁴⁷. Šiame laiške dr. J. Šliūpas rašo, jog jis dirba dėl civilinės metrikacijos lankydamas visokius ponus ir šeiminkus³⁴⁸. Matyt, daktaras savo autoritetu norėjo paveikti žmones, kad jie jam padėtų kovoti dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Čia pat, laiške, jis priduria, jog kovoti sunku, nes į valstybės reikalus kišasi dvasininkai, kurie savo įtaka paveikia politikus.

Nusivylimas, kad nesulaukia pagalbos atsispindi ir laiške rašytame p. V. K. Račkauskui 1935 m. gegužės 18 d.³⁴⁹ Šiame laiške labai ryškus dr. J. Šliūpo noras, kad jam padėtų minėtasis V. K. Račkauskas. Dr. J. Šliūpas rašo: „[...] Padėk per pažintį pastūmėti civ. metrikacijos reikalą! tai labai svarbu. O gal ir straipsnį parašytum į presą, kurioj bendradarbiauji? [...]“³⁵⁰. Taigi, dr. J. Šliūpas prašo jam padėti adresato visomis įmanomomis priemonėmis – jo paties pažintimis bei parašyti kokį nors straipsnelį kokiai nors redakcijai, kuris galbūt atkreiptų dėmesį civilinės metrikacijos įstatymo klausimu.

Kita vertus, buvo tokių, kurie prisidėjo prie dr. J. Šliūpo. Vienas tokių buvo V. Vaitiekūnas. Jis rašė straipsnius civilinės metrikacijos tema. Apie tokį straipsnį sužinoma iš laiško, kuriame dr. J. Šliūpas dėkoja už jį: „Šiandien atkako Tamstos straipsnis apie civilinę metrikaciją. Tariu didelį ačiū! Aš jį nurošydinsiu ant mašinaitės ir siūsiu ne tik „L. Minčiai“, bet ir seimo peticijų komisijai ir kt. Gal ir padės mums“³⁵¹. Šio laiško ištrauka aiškiai parodo tai, kad V. Vaitiekūno straipsnis daktarą pakylėjo, suteikė naują viltį, kad jis nevienintelis, kuriam rūpi civilinės metrikacijos likimas šalyje.

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu bažnyčios atstovai turėjo nemažas galias valstybės valdyme. Tuo laiku Bažnyčia Lietuvoje turėjo pilną laisvę ir seime atstovų dauguma buvo katalikai.³⁵² Tad visai nesunku numanyti, jog katalikai turintys seime daugumą, labai norėtų, jog būtų įvesta civilinė metrikacija. Taip ir buvo civilinės metrikacijos įstatymas, anot dr. J. Šliūpo „Juk ir metrikacijos projektas jau paruoštas, bet jis neįnešamas seiman...“³⁵³. Žiūrint iš valdininkų katalikų pusės reikia pasakyti, jog tie piliečiai, kurie išpažino religiją, nebuvo jokių kliūčių gauti visas pilietines teises. Civilinės metrikacijos įstatymas aktualiausias buvo laisvamaniams.

³⁴⁷ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

³⁴⁸ Ten pat.

³⁴⁹ 1935 05 18 laiškas V. K. Račkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

³⁵⁰ Ten pat.

³⁵¹ 1938 12 01 laiškas V. Vaitiekūnui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

³⁵² Pavalkis, V., *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai (1918-1940)*, [interaktyvus], [žiūrėta, 2012 m. kovo 23 d.] <http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119>.

³⁵³ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

Dr. J. Šliūpo iniciatyva, bei visas jo darbas dėl civilinės metrikacijos labai nepatiko dvasininkijai. Tą savo laiškuose išsako pats dr. J. Šliūpas. Viename iš savo laiškų jis rašo: „[...] ir bažnyčiose visur manę šmeižę“³⁵⁴. Žinoma, tokia kunigų veikla galėjo prisidėti prie to, kad dr. J. Šliūpas turėjo labai mažai padedančiųjų.

Tiesa aukščiau minėtame laiške dr. J. Šliūpas pasidžiaugia vienu dalyku, pagaliau laisvamanių vaikams leista nesimokyti religijos: „[...] Visgi nemanai Šv. ministerija mokykloms išsiuntinėję instrukcijų, kad neverstų ne-katalikus mokytis religijos pas kapelionus. Tai jau... pažanga! Nors iš lėto dirvą purename... [...]“³⁵⁵. Iš ties buvo pasiekta maža pergalė. Šis laimėjimas laisvamanių vaikams davė tam tikrą laisvę, su kuria jų niekas nebevertė mokytis religijos. Tai, be abejo, buvo žingsnis į priekį link galutinio tikslo – civilinės metrikacijos įvedimo.

Iš esmės, katalikų dvasininkai stengėsi kaip įmanydama pakenkti dr. J. Šliūpo iniciatyvai ir juodino ne tik jį patį, bet ir civilinės metrikacijos įstatymą. Tačiau pats dr. J. Šliūpas viename iš savo laiškų rašo: „[...] civilinė metrikacija visiems piliečiams privaloma, nors tikintiesiems nėra draudžiama sulig jų bažnyčių kanonais pasielgti [...]“³⁵⁶. Reiškia iš dr. J. Šliūpo pusės nebuvo jokio nusistatymo prieš bažnyčią. Dr. J. Šliūpui svarbu buvo pasiekti, jog ir netikintys Lietuvos piliečiai galėtų naudotis konstitucijoje numatyta sąžinės, tikėjimo laisve. Todėl buvo svarbu įvesti civilinės metrikacijos įstatymą.

5.2. „Lietuvos žinios“ apie civilinę metrikaciją

Šioje magistro darbo dalyje aiškinamasis požiūris į civilinę metrikaciją Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, remiantis „Lietuvos žiniose“ rasta informacija. „Lietuvos žinių“ pasirinkimą nulėmė tai, jog šis valstiečių liaudininkų laikraštis buvo vienas masiškiausių dienraščių Lietuvoje – dienraščio tiražas 1926 m. siekė 2800 egzempliorių, 1935 m. – 20 000. Tiražas ir toliau augo ir 1938 m. dienraščio tiražas išaugo iki 28 000³⁵⁷. Valstiečių liaudininkų bene vieninteliai politinių partijų tarpe kėlė iš esmės civilinės metrikacijos klausimą. Todėl norima šiame darbe parodyti, kaip partija per savo oficiozą „Lietuvos žinias“ kėlė šį klausimą. Šiame darbe atsižvelgus į straipsnių turinį, analizuojama 27 straipsnių medžiaga, kuria remiantis yra atlikta kokybinė turinio analizė.

³⁵⁴ 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

³⁵⁵ Ten pat.

³⁵⁶ Laiškas J. Raudoniui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

³⁵⁷ „Lietuvos žinios“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. 13. Vilnius, 2008, p. 355.

„Lietuvos žiniose“ civilinės metrikacijos tema spausdinti straipsniai buvo gana įvairios tematikos: konkretūs skundai, pateikiamos nuomonės (Katalikų Bažnyčios atstovų, laisvamanių) ir pan. Straipsniuose tai pat, kalbėta apie užsienio valstybių, patvirtinusių civilinę metrikaciją patirtį ar rengiamus projektus. Pabrėžtina, jog daugiausiai apie civilinę metrikaciją „Lietuvos žiniose“ rašyta 1930 – 1931 metais.

Kaip buvo minėta, naudojamas metodas – kokybinė turinio analizė. kiekviena lentelė atitinka vieną kategoriją, kurioje galima rasti raktinius žodžius, cituojamą tekstą bei kategorijos ir subkategorijų pavadinimus. Kategorijų lentelės pateiktos magistro darbo prieduose.

Pirmoji lentelė pavadinta „**Požiūris į civilinę metrikaciją**“ (žr. 1 priedą). Informacija buvo suskirstyta į smulkesnes kategorijas, tokias kaip, *Katalikų bažnyčios atstovų pozicija, Civilinė metrikacija ir politinės partijos, Metrikacijos aiškinimas ir poreikis*.

Pirmojoje šios kategorijos subkategorijoje yra pateikiama Katalikų Bažnyčios atstovų pozicija, kuri parodo, jog Bažnyčia yra priešiška civilinei metrikacijai. Viename iš leidinio numerių buvo rastas straipsnis, kuriame buvo analizuojamas Katalikų Bažnyčios požiūris į moterį jos istorijoje. Straipsnyje stengiamasi parodyti, jog būtent krikščionybė sumenkino moters teises. Pateikiami keli faktai, rodantys Bažnyčios požiūrį į moterį. Pavyzdžiui, Bažnyčia ankstyvaisiais Viduramžiais diskutavo ar moteris iš vis turi sielą. Vėlesniais laikais pradėta kalbėti apie moters teises, pvz. moteris negalėjo dalyvauti teismuose kaip liudytoja³⁵⁸. Tokį draudimą Bažnyčia motyvavo „sutverta nepanaši į Dievo veidą“³⁵⁹. XIX a. išlaisvėjus visuomenei moterys pradėjo reikalauti emancipacijos. Tuomet dvasininkija pradėjo įrodinėti pasiremddama Biblija, kad tokia moterų dalia yra nulemta paties Dievo. Vadinasi, Bažnyčia nebuvo suinteresuota įstatymo, leidžiančio moters padėčiai išlaisvėti priėmimui, nors ir kovojo už santuokos sakramento tvirtumą.

Aukščiau pateiktas požiūris daugiau atspindi teologinį aspektą. Kita vertus, „Lietuvos žinių“ pateikti duomenys liudija, jog Katalikų Bažnyčia civilinei metrikacijai priešinosi ir dėl materialinio aspekto. Viename iš dienraščio straipsnių teigiama, kad gimimo, jungtuvių, mirimo aktai, kunigams visoje Lietuvoje duoda kasmet 4 – 5 milijonus litų pajamų³⁶⁰. Neatmetama, kad kunigija galėjo priešintis civilinės metrikacijos įvedimui ir dėl finansinio aspekto.

Katalikų bažnyčios atstovai nevengė reikšti ir savo asmeninės nuomonės. Vienas tokių buvo kunigas Petras Malakauskis, kuris rašė įvairaus dydžio knygeles, straipsnius prieš civilinę

³⁵⁸ Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, *Lietuvos žinios*, 1933 01 23, p. 3.

³⁵⁹ Ten pat.

³⁶⁰ Kauno kronika. Kunigai prieš civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1930 12 23, p. 7.

metrikaciją. „Lietuvos žinios“ viename iš savo numerių pateikia kunigo raštų esmę, civilinės metrikacijos palyginimus, tokius kaip, „šėtono išvaizda“, „niekšybė“³⁶¹. Taip pat nurodoma, kad jo straipsniuose pilna keiksmų, grasinimų ir kt.³⁶² tai vienas ryškesnių atvejų, rodančių kunigų priešpriešą. Šie siūlymai, pasvarstymai, kaip minėta išdėstyti straipsniuose. Kita vertus, kunigai kartais imdavosi ir konkrečių veiksmų. Tai parodo dienraštyje pateikti duomenys apie Šančių klebono perkaitytą agitacinį laišką, kuriame buvo teigta prieš civilinę metrikaciją, skleisti gandai apie nevaržomą galimybių skaičių susituokti³⁶³. Pabrėžtina, kad „Lietuvos žinių“ tekstai nepretenduoja į tų dienų visapusišką realijų atspindėjimą, o yra būdingi valstiečių liaudininkų ideologijai. Todėl ir subkategorijoje pateikti duomenys, liečiantys Katalikų Bažnyčios požiūrį turėtų būti suprantami ne kaip Bažnyčios, o kaip valstiečių-liaudininkų požiūris į Katalikų Bažnyčios požiūrį.

Antroje šios kategorijos subkategorijoje stengiami parodyti politinių partijų požiūrį į civilinę metrikaciją. Politinės partijos turėjo savitą požiūrį į civilinę metrikaciją. Vienos į civilinę metrikaciją žiūrėjo, kaip į būtiną reiškinį, kuris yra elementariausias reikalavimas, tų žmonių, kurie negali ir nenori metrikus darytis pas dvasininkus³⁶⁴. Tačiau kitame dienraščio numeryje teigiama, jog tarp politinių partijų egzistavusį dvejopą požiūrį į civilinę metrikaciją: „Krikščionys demokratai, būdami valdžioj, politiniais sumetimais, apie civilinę metrikaciją nenorėjo ir girdėti; tautininkai, sudarę su Vatikanu konkordatą, palaikė krikščionių demokratų nusistatymą, kol pagaliau pats gyvenimas privertė ir šį klausimą pastatyti dienotvarkė“³⁶⁵. Krikdemų požiūriu civilinė metrikacija šalyje nereikalinga, tautininkai, siekdami palaikyti gerus santykius su šv. Sostu taip pat nekėlė šio klausimo, na, o valstiečiai liaudininkai bene vieninteliai iš pagrindinių Lietuvos politinių partijų, kėlė civilinės metrikacijos įstatymo svarbą.

Na ir paskutinėje, ketvirtoje šios kategorijos subkategorijoje pateikiamas civilinės metrikacijos aiškinimas ir poreikis. Nereikėtų užmiršti, jog aiškinant civilinę metrikaciją, buvo neužmiršta, jog civilinė metrikacija nėra tik santuoka. Priminta, jog metrikacija apima ir gimimo bei mirties aktų sudarymą³⁶⁶. Pavyzdžiu buvo paimtas vaiko gimimas. Šiuo pavyzdžiu norėta pasakyti, jog gimęs vaikas taps Lietuvos piliečiu, tik tuomet kai jis bus užregistruotas metrikų knygoje, kurias dėl civilinės metrikacijos įstatymo nebuvimo, veda kunigai. Metrikų turėjimas turėjo labai didelę

³⁶¹ Spaudos apžvalga. Praeities aidai, *Lietuvos žinios*, 1933 02 24, p. 2.

³⁶² Spaudos apžvalga. Praeities aidai, *Lietuvos žinios*, 1933 02 24, p. 2..

³⁶³ Kronika. Šančių klebonas renka parašus, kad neįvestų civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1938 01 21, p. 7.

³⁶⁴ Tikrai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12, p. 1.

³⁶⁵ Pribrendęs reikalas, *Lietuvos žinios*, 1930 10 07, p. 1.

³⁶⁶ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p. 2.

reikšmę. Be jų nebuvo galima gauti dokumentų, t. y. atlikti tam tikrus veiksmus pas notarą ar kitur nebuvo įmanoma. Metrikai užtikrino piliečių teises valstybėje. Beje, pabrėžiamas metrikų būtinumas, kuomet valstybė metrikų pagalba žino savo gyventojų gyvenimo permainas. Sykiu pabrėžiama, jog metrikai neturi jokio ryšio nei su vienu bažnytiniu sakramentu³⁶⁷.

„Lietuvos žiniose“ spausdintose straipsniuose buvo siekiama išaiškinti civilinės metrikacijos svarbą. Viename numeriu buvo aiškinama, civilinė metrikacija reikalinga tiems, kurie to nori arba kurie kitaip sava reikalu negali sutvarkyti, pabrėžtos piliečių teisės, skatinama kuo greičiau legalizuoti civilines jungtuves, nes civiliškai sukurtų šeimų skaičius metai iš metų vis auga³⁶⁸. Kita vertus, kitame straipsnyje bandyta aiškinti, jog civilinė metrikacija sakramentų negriauna ir nekliudo tikintiesiems atlikti apeigų bažnyčioje. Beje, taip pat pridurta, jog civilinė metrikacija reikalinga netikintiesiems³⁶⁹. Vadinasi, straipsniuose, kuriuose siekta paaikškinti, jog pastaroji nėra žalinga, kalbėta apie tai, kad ji negriauna sakramentų, suteikia laisvę pasirinkti.

Antroji lentelė, kaip ir visos kitos, buvo sudarinėjama kokybinės turinio analizės metodu ir yra pavadinta „**Civilinė santuoka užsienyje**“ (žr. 2 priedą). Vienu iš svarbiausių motyvų, siekiantiems civilinės metrikacijos įvedimo Lietuvoje buvo užsienio valstybių patirtis rūpimu klausimu. Tad norint pateikti užsienio valstybių nuomonę pasitelkta civilinės santuokos, vieno iš civilinės metrikacijos komponentų, užsienyje kategorija.

Pirmojoje subkategorijoje yra pateikti valstybių bandymai keisti šeimos politiką, priimant arba svarstant civilinės metrikacijos projektą. Subkategorijoje matyti, jog buvo siūloma papildyti jau esamą civilinės metrikacijos įstatymą naujomis nuostatomis. Čia išryškėja Latvijos seimo siekis, praplėsti civilinės metrikacijos įstatymą, taip kad po jo papildymo, civilinė santuoka būtų pripažinta teisėta³⁷⁰. Reikia pasakyti, jog Latvijos seime vyko plačios diskusijos, kurių metu buvo diskutuojama dėl Bažnytinės santuokos sulyginimo su civiline³⁷¹. Nors ir praplėtus civilinės metrikacijos teises žmonės neskubėjo jomis pasinaudoti. Štai 1924 m. Rygoje susituokė 3736 poros ir tikrai 27 % jų nusprendė savo santuoką registruoti tik civilinės metrikacijos biure. Susituokusių civilinės metrikacijos biure porų skaičius pamažu augo ir 1928 m. vasario mėnesį Rygoje pasiekė 32.4 %³⁷².

³⁶⁷ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p. 2.

³⁶⁸ Kur gi civilinės metrikacijos įstatymas, *Lietuvos žinios*, 1931 12 30, p. 1.

³⁶⁹ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p. 2.

³⁷⁰ Latvijoj įvedamas priverstinis civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1926 11 09, p. 2.

³⁷¹ Lipša Ineta, Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928), *Istorija*, t. 84.

³⁷² Ten pat.

Dar viena Lietuvos kaimynė – Lenkija buvo parengusi civilinių jungtvių projektą, kurio būtų leista skirtis ir katalikams. Tačiau sulaukta didelio pasipriešinimo iš Katalikų Bažnyčios, kuri pasireiškė tuo, kad vyskupai išsiuntė raštus, ragindami rengti specialias pamaldas, kad civilinė metrikacija nebūtų įvesta³⁷³. Matyti išryškėję skirtumai, tarp katalikiškos Lenkijos ir protestantiškos Latvijos. Pirmosios Katalikų Bažnyčia reagavo itin nepalankiai ir siekė sužlugdyti bet kokią galimybę įvesti civilinę metrikaciją. Tuo tarpu Latvijos bažnyčia reagavo priešingai.

Antroji subkategorija parodo užsienio valstybių požiūrį į civilinę santuoką. Šioje subkategorijoje pateikiami Vokietijos, Sovietų Rusijos ir Ispanijos pavyzdžiai. Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad vienintelėmis teisėtomis jungtuvėmis Vokietijoje buvo pripažįstamos civilinėmis jungtuvėmis, atliktos miesto registracijos įstaigose³⁷⁴. S. Rusijoje, pagal „Lietuvos žinių“ pateiktus duomenis, civilinę santuoką buvo galima rinktis laisvai. Be to, buvo pabrėžta, kad metrikacija duoda tik paveldėjimo privilegiją. Kita vertus, pabrėžtos laisvos skyrybos ir galimybė susituokti tiek kartų, kiek norima. Keliami vienintelė sąlyga – vaikais turi rūpintis abu tėvai³⁷⁵. Kaip rodo, pateikti duomenys šiuose abiejuose valstybėse juridinę galią turinčiomis jungtuvėmis pripažintos tik civilinės jungtuvės. Kita vertus, abiejuose valstybėse palikta laisvė netrukdomai, esant poreikiui, sudaryti ir bažnytinę santuoką.

Kiek kitokia situacija susiklostė katalikiškoje Ispanijoje. Dienraštyje, rasta informacija, liudijanti, kad tuo metu Ispanijos Katalikų Bažnyčia buvo linkusi ieškoti kompromiso ir su vyriausybe tarėsi keliais esminiais klausimais, t. y. bažnyčios atskyrimu nuo bažnyčios, kapinių neutralitetu bei civilinės metrikacijos³⁷⁶. Vadinasi, Ispanijoje dvasininkija pradėjo suprasti, jog reikia prisitaikyti prie naujų gyvenimo realių.

Paskutinėje šios kategorijos subkategorijoje yra pateikiama dviejų valstybių, t. y. Argentinos ir Estijos patirtis, esant civilinei metrikacijai. Į „Lietuvos žinių“ redakciją buvo atsiųstas laiškas, kuriame buvo smulkiai paaiškinta civilinės metrikacijos padėtis šalyje, bet ir stipriai nusistebėta, pastarosios nebuvimo Lietuvoje. Laiške nurodyta, kad visi norintys susituokti Argentinoje, pirmiausia turi savo santuoką užregistruoti civilinės registracijos vietose ir tik gavę civilinę santuoką patvirtinančią dokumentą gali susituokti bažnyčioje. Taip pat pažymima, jog visi kiti aktai – gimimo ir

³⁷³ Lenkija įveda civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 12 01, p. 1.

³⁷⁴ Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28, p. 3

³⁷⁵ Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoje, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30, p. 2.

³⁷⁶ Ispanijos bažnyčia atskiriama nuo valstybės, *Lietuvos žinios*, 1931 09 02, p. 1.

mirimo turi būti užregistruojami civilinėse registracijos įstaigose³⁷⁷. Laiške kalbama ir apie skyrybas yra teigiama, kad jungtuvės yra laikomos amžinomis ir skyrybų neduodama³⁷⁸.

Panaši situacija buvo ir Estijoje. Estijoje vyravo civilinės santuokos viršenybė, t. y. visi žmonės privalėjo savo santuoką užregistruoti valstybės įstaigoje. Tas pats pasakytina ir apie gimimų bei mirimų registraciją. Pažymima laisvė pasirinkti ir bažnytines apeigas. Kita vertus, leista kunigams būti kunigams „metrikacijos valdininkams“ taip skatinant tikiybinių toleranciją³⁷⁹.

Trečioji lentelė pavadinta „**Civilinė metrikacija viešajame gyvenime**“ (žr. 3 priedą). Šioje kategorijoje išskirtos trys subkategorijos: *Bažnyčia ir metrikacija*, *Laisvamanių siekiai* bei *Gyventojų reikalavimai ir skundai*. Toliau yra analizuojama šiose subkategorijose pateikta informacija.

Pirmoji šios kategorijos subkategorija *Bažnyčia ir metrikacija*. Šioje subkategorijoje siekiama išryškinti dvasininkų kovos priemones prieš civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Bažnyčios hierarchai siekė ne tik per įtakingus savo atstovus, bet ir per savo atstovus kunigus vietos parapijose trukdyti civilinės metrikacijos įvedimui. Parapijose buvo organizuojamas parašų rinkimai, brošiūrų spausdinimas, dėti skelbimai į savus katalikiškus laikraščius.

„Lietuvos žiniose“ spausdinta įvairaus pobūdžio informacija, liudijanti Katalikų Bažnyčios priešpriešą civilinei metrikacijai. Remiantis rastais duomenimis, galima teigti, jog neįvestas minimas įstatymas sukeldavo neretam piliečiui įvairių nepriimtinių jo atžvilgiu situacijų. Vienas tokių ryškesnių atvejų įvyko Eržvilke, Tauragės rajone, kuomet kunigo apšauktas pilietis bedieviu, kunigas draudimu negalėjo tapti krikštateviu³⁸⁰. Apšauktasis pilietis kunigą už šmeižtą apskundė Tauragės Taikos teisėjui (kunigui už šmeižtą paskirtas trijų parų areštas)³⁸¹. Kiek kitokia situacija susiklostė Ukmergėje. Čia kunigas atsisakė laidoti gimnazijos mokytoją katalikų kapuose, argumentuodamas, kad taip elgiamasi „ir su nepraktikuojančiais katalikais“³⁸². Pateikti duomenys liudija, Katalikų Bažnyčios atstovų piktnaudžiavimą savo teisėmis.

Kiek aukščiau pateiktos konkrečios žmonių istorijos, kuomet nesant civilinės metrikacijos įstatymo, kildavo tam tikri nepatogumai. Kita vertus, reikia pabrėžti, kad kunigai kovojo ne tik nesutikdami pavieniams asmenims leisti krikštyti ar būti palaidojam su katalikiškais apeigomis, bet ir skatino žmones pasirašyti jų parengtose dokumentuose prieš civilinę metrikaciją. „Lietuvos

³⁷⁷ Reakcija Argentinoje, *Lietuvos žinios*, 1931 07 09, p. 3

³⁷⁸ Ten pat.

³⁷⁹ Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27, p. 2

³⁸⁰ Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18, p. 5.

³⁸¹ Ten pat.

³⁸² Gerai ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09, p. 2

žiniose“ buvo išspausdintas straipsnis, kuriame buvo kalbama apie Telšių vyskupijos įsakymą kunigams rinkti parašus prieš civilinę metrikaciją³⁸³.

Antroji subkategorija yra skirta laisvamanių siekiams, kurie atsispindi „Lietuvos žiniose“ analizuoti. Reikia pažymėti, jog „Lietuvos žinios“ apie laisvamanius atsiliepė išskirtinai teigiamai, neretai išspausdindavo straipsnius apie Laisvamanių Etninės Kultūros Draugijos (LEKD) skyrių veiklą, skelbdavo dr. J. Šliūpo peticijas, pateikdavo jo kalbų ištraukas ir kt.

Savo siekius laisvamaniai išreiškėdavo neretai bendrai visų vardu. Vienas ankstyviausių tokių bandymų, spaudos puslapiuose išsakyti savo siekius, remiantis „Lietuvos žiniomis“ buvo 1931 m. pradžioje. Šiame numeryje išspausdintame straipsnyje laisvamaniai išdėstė savo pagrindinius reikalavimus: civilinės metrikacijos įvedimas, laisvų kapinių įsteigimas, laisvamanių vaikų atleidimas mokyklose nuo tikybos³⁸⁴. Kartais savo reikalavimus atskirai išsakydavo ir atskiri skyriai. Vienas tokių buvo LEKD Kražių skyrius, kuris visuotiniame skyriaus narių susirinkime nutarė siekti tokių pat tikslų kurie yra išvardinti aukščiau. Kita vertus, šio skyriaus nariai išsiskyrė savo prašyme valdžiai nurodę savo norą, jog būtų atšauktas Konkordatas su Šv. Sostu bei, kad Lietuvoje atskirta bažnyčia nuo valstybės³⁸⁵.

„Lietuvos žiniose“ spausdinti ir asmeniniai dr. J. Šliūpo siekiai. Viename straipsnių, remtasi jo kalba Vorčesteryje, kurioje buvo pateikti tokie siekiai – laisvamaniškos mokyklos, laisvos kapinės, civilinė metrikacija, krematoriumas³⁸⁶.

Paskutinė šios kategorijos subkategorija yra skirta konkrečių asmenų ar jų grupių reikalavimams analizuoti.

„Lietuvos žinios“ išspausdindavo straipsnius, kuriuose buvo atsakoma į gyventojų nusiskundimus. Redakcija pateikė atsakymą piliečiui pasiskundus, jog kunigas atsisakė krikštyti jo sūnų Algirdo vardu ir pakrikštijo Jonu. Redakcijos atsakyme pažymėta, jog pilietis galėjo neleisti tokiu vardu krikštyti ir pasiūlė reikalauti civilinės metrikacijos bei pažymėjo, kol pastarosios nebus, tokie atvejai gali kartotis ir dažniau³⁸⁷.

Kita vertus, daugiausia aptikta tam tikrų asmenų grupių reikalavimų. Remiantis „Lietuvos žiniose“ išspausdintais straipsniais reikalavimus įvesti civilinę metrikaciją reiškė Alytaus miesto,

³⁸³ Kur link einama, *Lietuvos žinios*, 1938 25 24, p. 9.

³⁸⁴ Laisvamaniai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 02, p. 4.

³⁸⁵ Kražių laisvamanių nutarimas, *Lietuvos žinios*, 1932 01 08, p. 6.

³⁸⁶ Dr. J. Šliūpas už sterilizavimą, *Lietuvos žinios*, 1936 07 23, p. 6.

³⁸⁷ Redakcijos atsakymai, *Lietuvos žinios*, 1931 09 17, p. 6.

Krokialaukio, Subačiaus gyventojai, kurie ne tik išdėstydavo savo norus, po jais pasirašydavo ir tik atsiųsdavo redakcijai.

„Lietuvos žiniuose“ 1931 m. sausio-vasario mėn. pasirodė Alytaus miesto ir dviejų miestelių gyventojų prašymai įvesti civilinę metrikaciją. Alytaus gyventojai redakcijai atsiuntė 100 žmonių pasirašytą raštą, kuriame prašė įvesti civilinę metrikaciją. Šiame rašte buvo išdėstyti tokie argumentai – didėjantis skaičius žmonių nenorinčių tuoktis bažnyčioje, konstitucijos garantuotą sąžinės laisvę, dvasininkijos persekiojimus ir t. t.³⁸⁸.

Panašius savo reikalavimus išdėstė ir Krokialaukio gyventojai. Tačiau savo rašte, su parašais, kuriame atsiuntė „Lietuvos žinioms“ nurodė, kad civilinė metrikacija esanti civiliziuoto pasaulio elementas³⁸⁹. Kita vertus, pastarojo miestelio gyventojai prašo uždrausti kunigų kalėdojimus³⁹⁰.

Panašus ir kartu išsiskiriantis yra Subačiaus gyventojų prašymas. Šiame savo prašyme, kurį atspausdino „Lietuvos žinios, gyventojai prašo sulyginti visų relių teises, neišskiriant nei vienos, garantuota konstitucijos numatyta sąžinės laisvė, registraciją vykdytų valstybė³⁹¹. Kalbėdami apie pastarąją teigė, kad dėl bažnyčios monopolio, gyventojams tenka patirti įvairių suvaržymų. Viso tos norėdami ir siekia paraginti greičiau įvesti civilinę metrikaciją³⁹².

Kita vertus, reikia pažymėti, jog kartais civilinės metrikacijos įvedimo prašydavo ir savivaldos atstovai. Vienas tokių prašymų kilo Alytaus apskritės valsčių viršaičių ir sekretorių prašymas įvesti civilinę metrikaciją. Pastarieji motyvavo sunkumais, išgaunant liudijimus iš klebonų ir juos išduodant neturtingiems piliečiams įvairiais reikalais – karinės prievolės atlikimo, pilietybės, pasų davimo, turto ir kt. klausimais³⁹³.

Pateiktų reikalavimų formuluotės rodo, jog žmonės siekė civilinės metrikacijos paspartinimo dėl elementariausių gyvenimo elementų – teisės krikštyti vaikus, tokiais vardais, kokiais norima, o ne tokiais, kurių pageidauja klebonas, konstitucijos garantuotos sąžinės laisvės, valstybinės registracijos, valstybės atskyrimo nuo bažnyčios.

³⁸⁸ Alytaus gyventojai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 19, p. 2.

³⁸⁹ Reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 02 09, p. 5.

³⁹⁰ Ten pat.

³⁹¹ Reikalavimai įvesti civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 02 11, p. 2.

³⁹² Ten pat.

³⁹³ Alytaus apskrities viršaičių ir sekretorių suvažiavimas reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 03 05, p. 5.

IŠVADOS

Tyrimo metu panaudota gausi nepublikuotų ir publikuotų šaltinių bei istoriografijos bazė, o taip pat tarpdisciplininė metodologinė prieiga leidžia daryti tokias išvadas:

- 1) XIX a. viduryje ir XX a. pr. Vakarų Europoje pradėta kitaip žiūrėti į sutuoktinių lygybę, turtiniu požiūriu, šeimoje. Priimti įstatymai suteikė moterims teises savarankiškai valdyti savo kraitį. Tam tikri pokyčiai XIX a. antroje pusėje pastebimi ir Lietuvoje. Juos žymėjo XIX a. pab. caro įsakas bei popiežių išleistos enciklikos, kuriomis vadovavosi Katalikų Bažnyčios atstovai. Tačiau Napoleono civilinis kodeksas įvestas Prancūzijoje XIX a. pr. ir galiojęs ne tik Prancūzijoje, bet ir daugelyje Europos valstybių, nepakeitė vyravusio požiūrio į šeimos politiką.
- 2) Atlikus tyrimą galima teigti, jog civilinė metrikacija kaip sąvoka daugeliu atveju buvo suvokta klaidingai. Dažniausiai civilinė metrikacija buvo civilinių jungtvių sinonimu. Kita vertus, retos išimtys liudija buvusį teisingą civilinės metrikacijos supratimą tarpukario Lietuvos visuomenėje.
- 3) Civilinė metrikacija Pirmosios Lietuvos Respublikos teisėkūroje buvo įtakojama tiek iš vidaus, tiek iš išorės. Priimtos 1922 metų ir 1928 metų Konstitucijos apie šeimą ir jos apsaugą teigė, jog šeimą saugo valstybė. 1938 metų Konstitucijoje šeimai skiriamas jau visas skyrius. Taip pat šioje Konstitucijoje išskiriama ir kalbama apie civilinių aktų rengimą. Pastarąja nuostata buvo priartėta prie metrikacijos įvedimo Lietuvoje.
- 4) Šeimos institutą liečiantys įstatymai buvo priimami neatsižvelgiant į laisvamųjų interesus. Ypatingai griežtai buvo reglamentuotas Pilietybės įstatymas, kuriame buvo numatyti atvejai, kuomet po santuokos užregistravimo pilietybė buvo suteikiama ar atimama. Kiti įstatymai taip pat nelengvino laisvamųjų padėties. Priimtas Mokyklų įstatymas, Mokslo programa įtvirtino bendrą mokymosi tvarką visiems Lietuvos piliečiams, neišskiriant nei vienos kitos religinės bendruomenės ar laisvamųjų, valstybinėse mokyklose.
- 5) Pasirašius ir patvirtinus Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatą buvo pažymėta, jog vienintelė juridinės galios turinti santuoka – bažnytinė santuoka. Šis dokumentas taip pat sustiprino bažnyčios įtaką valstybėje. Dokumento priėmimas tapo viena iš priežasčių, sąlygojusių civilinės metrikacijos įstatymo vilkinimą. Būtent konkordatas tapo išorine kliūtimi, siekiant patvirtinti civilinės metrikacijos įstatymą Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu.

- 6) Tiriamu laikotarpiu Katalikų Bažnyčia Lietuvoje turėjo tvirtas pozicijas visuomenės gyvenime. Pasinaudodami tuo, kad Respublikos gyventojų daugumą visą 1918 – 1940 m. laikotarpį sudarė konfesiniu atžvilgiu katalikai, kunigai kovojo visomis įmanomomis priemonėmis prieš ketinimus įvesti civilinę metrikaciją, t. y. priešiškomis agitacinėmis kalbomis, skundais savo vyresnybei, knygų, straipsnių rašymu.
- 7) Daugiausia tyrimų sulaukia santuokos tyrimai. Pirmojoje Lietuvos Respublikoje dvasininkai, teisininkai, visuomenės veikėjai tyrinėję civilines jungtuves įvairiais aspektais pirmiausia siekė parodyti pastarųjų žalą, kitų valstybių įsivedusių šį įstatymo patirtį bei civilinių jungtuvių sampratą. Autoriai pateikė ir savo nuomones, dėl civilinių jungtuvių reikalingumo, kuriose dažniausiai buvo neišvengiama šališkumo.
- 8) Vienas žymiausių tarpukario Lietuvos laisvamanių dr. J. Šliūpas siekdamas permainų ne tik sau, bet ir visiems laisvamaniams, siekė visomis įmanomomis galimybėmis paspartinti civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Daug rašė inteligentams, aukštiems pareigūnams: Prezidentui, Valstybės Tarybos Pirmininkui. Tačiau jo rodyta iniciatyva apčiuopiamų rezultatų neatnešė.
- 9) Valstiečių liaudininkų dienraštis „Lietuvos žinios“ atspindėjo jų partijos ideologiją. Šiame leidinyje buvo formuotas teigiamas požiūris į civilinę metrikaciją. Partija tapo bene vienintele kėlusi civilinės metrikacijos įvedimo svarbą Lietuvoje. „Lietuvos žinios“ atspindėjo partijos nuomonę ne tik civilinės metrikacijos klausimu, bet ir jų požiūrį į kitų partijų pozicijas civilinės metrikacijos klausimu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Nepublikuoti šaltiniai

F. 377, ap. 9, b. 14 Lietuvos Centrinis Valstybės archyvas

F. 377, ap. 9, b. 49

F. 377, ap. 9, b. 79

F. 378, ap. 3, b. 49

F. 923, ap. 1, b. 403

F. 923, ap. 1, b. 653

F 1-1-1 Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas

F 1-1-2

F 1-1-4

1937 11 11 J. Kalnėno laiškas, J. Šliūpo korespondencijos kopijos. Laiškai J. Šliūpai.

1920 m. Kairių kurato kunigo Augulio laiškas Žemaičių vyskupui, *Šiaulių vyskupija, Šiaulių dekanatas, Kairių Švč. Mergelės Marijos Belaisvių varduotojos parapijos perdavimo-priėmimo dokumentai*

1924 m. birželio 11 d. Kairių klebono kun. Augulio laiškas Kauno vyskupijos vyskupui

1927 m. vasario 12 d. Šilėnų kaimo gyventojų laiškas Žemaičių vyskupui

1927 m. lapkričio 3 d. Šilėnų kaim gyventojų laiškas Kauno vyskupijos metropolitui

Publikuoti šaltiniai

1. Alytaus gyventojai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 19.
2. Alytaus apskrities viršaičių ir sekretorių suvažiavimas reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 03 05.
3. Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03.
4. Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28.
5. Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27.
6. Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, *Lietuvos žinios*, 1933 01 23.
7. Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18.

8. Dr. J. Šliūpas už sterilizavimą, *Lietuvos žinios*, 1936 07 23.
9. Gerai ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09.
10. Ispanijos bažnyčia atskiriama nuo valstybės, *Lietuvos žinios*, 1931 09 02.
11. Kauno kronika. Kunigai prieš civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1930 12 23.
12. Kražių laisvamanių nutarimas, *Lietuvos žinios*, 1932 01 08.
13. Kronika. Šančių klebonas renka parašus, kad neįvestų civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1938 01 21.
14. Kur gi civilinės metrikacijos įstatymas, *Lietuvos žinios*, 1931 12 30.
15. Kur link einama, *Lietuvos žinios*, 1938 25 24.
16. Laisvamaniai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 02.
17. Latvijoje įvedamas priverstinis civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1926 11 09.
18. Lietuvoj gimimų daugiau, kaip Italijoje, *Lietuvos žinios*, 1933 01 24.
19. Lenkija įveda civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 12 01.
20. Metrikacijos įstatymo reikalu, *Lietuvos žinios*, 1926 11 06.
21. Pribrendęs reikalas, *Lietuvos žinios*, 1930 10 07.
22. Reakcija Argentinoje, *Lietuvos žinios*, 1931 07 09.
23. Redakcijos atsakymai, *Lietuvos žinios*, 1931 09 17.
24. Reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 02 09.
25. Reikalavimai įvesti civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 02 11.
26. Spaudos apžvalga. Praeitie aidai, *Lietuvos žinios*, 1933 02 24.
27. Tiktai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12.
28. Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoje, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30.
29. 1919 metų laikinoji konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
30. 1922 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
31. 1928 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
32. 1938 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

33. Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
34. Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
35. Pavardžių keitimo įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
36. *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, spaudai parengė St. A. Bačkis, Paryžius, 1943

LITERATŪRA

1. Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et.all, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007.
2. Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.
3. Bačkis, St, A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007.
4. Bitinas, B., L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008.
5. B. K., Salatkienė J. Sireika, G. Jasiūnienė, *Studentų istorikų rašto darbai. Metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2015.
6. Blangiardo, Gian Carlo, Rimoldi Stefania, Portraits of the Italian Family: Past, Present and Future, *Journal of Comparative Family Studies*, March/April (2014), *Academic Search Complete*. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 11 d.]
<<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=2132492d-677e-421c-a3eb-47e4275ca442%40sessionmgr113&hid=128&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=97213430>>.
7. Brizgys, V., *Civilinės metrikacijos klausimu*, Marijampolė, 1939.
8. Brizgys, V., *Vadinamosios civilinės jungtuvės*, Marijampolė, 1939.
9. *Civilinės jungtuvės*, Vilkauskis, 1938.
10. Civilinė, bažnytinė santuoka ir jos ypatumai [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 05 d.]
<<https://m-d.lt/straipsniai/civiline-bazytine-santuoka-ir-jos-ypatumai/>>.
11. Civilinė metrikacija, [interaktyvus], [žiūrėta, 2015 m. gegužės 6 d.]
<<http://www.alytus.lt/civiline-metrikacija>>.

12. Dičius, Pranas, *Santuoka ir šeima Tarybų Lietuvoje*, Vilnius, 1974.
13. Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. kovo 26 d.] <<http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>>.
14. Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999.
15. Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003.
16. Hajnal John, 1965, *European Marriage Patterns in Perspective*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://www.scribd.com/doc/115001673/John-Hajnal-1965-European-Marriage-Patterns-in-Perspective#scribd>>.
17. *History of Registration in Ireland*, [interaktyvus], [žiūrėta, 2015 m. gegužės 5 d.] <<https://www.welfare.ie/en/downloads/GRO-History.pdf>>.
18. Jakštas J., *Dr. Jonas Šliūpas*, Šiauliai, 1996.
19. John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State.
20. Juozapaitienė, R., Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis, *Kultūra ir visuomenė*, 2011, Nr. 2 (3).
21. Juraitė, K., Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo, http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 26].
22. Kavolis, M., *Bažnytinės tikibiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoj*, Kaunas, 1930.
23. Krupavičius, M., *Civilinės sutuoktuvės*, Kaunas, 1933.
24. Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga, *Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 02 21] <<http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>>.
25. Lipša Ineta, *Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928)*, *Istorija*, t. 54.
26. Lundh, Christer, *The geography of marriage. Regional variations in age at first marriage In sweden, 1870–1900*, *Scandinavian Journal of History, Academic Search Complete*, Nr. 3,

2013. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 11 d.] <
<http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=eab19fc5-3eae-42ab-980d-26a4932ee54f%40sessionmgr198&hid=124&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=88428992>>.
27. Malakauskis, P., *Civilinės jungtuvės*, Kaunas, 1926.
28. Malakauskis, P., *Moterystė*, Kaunas, 1933.
29. Marcinkevičienė, Dalia, Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940 – 1969 m., *Istorija*, t. 73, 2008.
30. Marcinkevičienė, Dalia, *Santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1999.
31. Marcinkevičienė, Dalia, *Šeimyninių santykių raida Vakarų Europos visuomenėse XVII – XX a. pradžioje. Paskaitų konspektas*, Vilnius, 2002.
32. Marriage and sexuality, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <
<http://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century>>.
33. Marriage and Divorce, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 15 d.] <
<http://www.20thcenturylondon.org.uk/marriage-and-divorce>>.
34. Marriage in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <
<http://spartacus-educational.com/Wmarriage.htm>>.
35. Married Women's Property and Divorce in the 19th Century, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 14 d.] <
<http://womenshistorynetwork.org/blog/?p=353>>.
36. Mast, Durrell, How the Three Major Sociological Theories Correspond with Marriage. Interaktyvus. [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <
https://www.rcampus.com/users/durrell/upload/File/Soc_essay.doc>.
37. Meilius Kazimieras, Bažnytinė santuoka civilinių ir bažnytinių teismų praktikoje, *SOTER-Religijos mokslo žurnalas*, nr. 11, 2003.
38. *Mykolo Römerio mokslas apie valstybę*, Vilnius, 1997.
39. Moterystė Katalikų Bažnyčios moksle, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <
<http://laiskailietuviams.lt/index.php/1955m-6-birzelis/777-moteryste-kataliku-baznycios-moksle>>.
40. Muldoon, James, European Family Law and the People of the Frontier, *Religion, gender, and culture In the pre modernworld*, edited by AlexandraCuffel and Brian Britt, New York, 2007.

41. *Nuodėmingai sukurtų moterysčių nuodėmingas išardymas arba civilinė metrikacija*, Telšiai, 1937.
42. Purėnienė, L., *Jungtuvės ir išsiskyrimai*, Kaunas, 1932.
43. Romanovskaja, Kristina, *Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sudarytų santuokų teisinė prigimtis ir teisinės pasekmės: lyginamasis tyrimas, Magistro darbas*, Vilnius, 2010.
44. Santuoka sinonimai, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 6 d.] <<http://sinonimas.lt/lt/sinonimai/s/santuoka>>.
45. Segalen, Martine, Historical Anthropology of the Family, (4 Chapter) The Historical Sociology of Marriage, *Cambridge Books Online*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 8 d.] <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511621864>>.
46. Solovjovas, N., *Meilė, santuoka ir šeima*, Vilnius, 1958.
47. Stephen Ridgen, Civil Registration in Hungary, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 5 d.] <<http://www.researcheasterneurope.org.uk/genealogy-research/civil-registration-in-hungary>>.
48. Stoliarovas Andriejus, Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija, [interaktyvus], [žiūrėta 2012 05 20].
49. Šidiškienė, Irma, Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, *Academic Search Complete*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013 03 02] <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f4e45e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&58599308>.
50. Šidiškienė, Irma, Institucinės santuokos apeigos: socialinės tvarkos įteisinimas Lietuvoje XIX a. II pusėje – XXI a. pradžioje, *Lituanistica*, t. 68, nr. 4, 2006.
51. Šidiškienė, Irma, Santuoka ir vestuviniai simboliai Merkinės apylinkėse XX a. antrojoje pusėje, *Lietuvių Katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 21, Vilnius, 2002.
52. Šenavičius, Antanas, Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje, Viešoji politika ir administravimas, T. 13, Nr. 3, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. balandžio 1d.] <<http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.13.3.8387>>.
53. Vislickis, J., *Civilinės jungtuvės: jų esmė, rūšys, istoriškas išsirutuliojimas, kritiškas įvertinimas ir katalikų pozicija jų atžvilgiu*, Kaunas, 1939.

54. Žilinskas, Gintaras, Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.
55. 1882 Married Women's Property Act, [interaktyvus], [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.] <<http://spartacus-educational.com/Wproperty.htm>>.
56. А.У. Коул. Снижение рождаемости в Европе со времен французской революции до второй мировой войны. Брачность, рождаемость, семья за три века. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. gegužės 12 d.] <<http://demoscope.ru/weekly/knigi/volkov/pdf/demogr015.pdf>>.
57. Харчев, А. Г., *Брак и семья в СССР*, Москва, 1964.

Lina Urbutytė
 „Civilinės Metrikacijos Problema Pirmojoje Lietuvos Respublikoje“

SANTRAUKA

XX amžiaus modernėjanti visuomenė pradėjo reikalauti tam tikrų pokyčių, kurie palengvintų jų gyvenimą. Vienas iš tokių pokyčių, kurių buvo siekiama – civilinė metrikacija. Po pastarosios įvedimo būtų galima susituokti ne Bažnyčioje, registruoti mirties ir gimimo atvejus. Ilgą laikotarpį tai buvo galima padaryti tik bažnyčioje. Ilgainiui ši situacija pradėjo kelti keblumą, nes atsirado tokių žmonių, kurie nepripažino Bažnyčios, t. y. laisvamaniai. Neatsitiktinai žmonės pradėjo kovoti dėl civilinės metrikacijos įvedimo Pirmosios Respublikos laikotarpiu, naudojosi kitų valstybių praktika, ieškojo argumentų tų valstybių patirtyse. Tad darbo tikslas yra išsiaiškinti civilinės metrikacijos problemą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Civilinės metrikacijos problemai apibrėžti darbe yra kalbama apie tai, kaip tuometinė visuomenė suprato kas iš tiesų yra civilinė metrikacija. Iš tiesų daugeliu atveju pastaroji buvo tapatinama su civilinėmis jungtuvėmis, kurios Katalikų Bažnyčios atstovų įsitikinimu vedė visuomenę ištvirkavimo keliu. Kita vertus, Lietuvoje ir kitose Europos šalyse trūksta tyrimų civilinės metrikacijos tema, nes dauguma demografų, istorikų tiria tokias sritis, kaip santuoka, skyrybos (J. Hajnal, A. J. Coul, James Muldoon, Dalia Marcinkevičienė ir kt.).

XIX a. pab. – XX a. pr. modernėjanti visuomenė sukuria, šiandienine prasme, liberalesnį požiūrį į šeimą. Pirmiausia tai atsispindi šeimos turtiniuose santykiuose. Tai rodo Jungtinės Karalystės, Prancūzijos tuo laikotarpiu priimti įstatymai, kurie suteikė moterims daugiau laisvės tvarkant savo asmeninį turtą santuokoje. Taip pat šiuo laikotarpiu įvedami specialūs įstatymai reglamentavę ne tik santuokos sudarymo, bet ir skyrybų tvarką.

Nagrinėjant civilinės metrikacijos problemą buvo svarbu pažiūrėti į buvusią tuo metu teisinę padėtį. Tam tikslui buvo nagrinėjami visi nuolatinėse Pirmosios Respublikos konstitucijose esantys straipsniai liečiantys šeimą, jos padėtį. Taip pat naudotasi ir kitais įstatymais, nagrinėti Pilietybės, Pavardžių keitimo, Mokslui sutvarkyti bendrojo lavinimo Švietimo ministerijos mokyklose įstatymai, Metrikų įstatymo projektas, kurie turėtų parodyti tam tikrą situaciją šalyje, nesant civilinės metrikacijos įstatymo. Kita vertus, svarbu pažymėti ir tarptautinę teisę, kuri įtakojo minėto įstatymo įvedimą šalyje, t. y. Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato.

Civilinės metrikacijos įvedimas tapo dažnu diskusiniu klausimu kunigijos tarpe, kurios neretai pasibaigdavo įvairių raštų, nusiskundimų siuntimu vyskupams. Kita vertus, priešišką nusistatymą galima parodyti pasitelkiant Pirmosios Lietuvos Respublikos katalikiškos pakraipos leidinius, kuriuose yra jaučiamas ne tik priešiškus, bet ir pateikiami platūs, išieškoti, vaizdingi argumentai prieš civilinės metrikacijos įvedimą. Vis dėl to, šiuose leidiniuose galima rasti ir siekį aiškinti civilines jungtuves, nusakyti jų teikiamą naudą.

Siekis įteisinti civilinę metrikaciją skatino veikti ir laisvamanius. Vienas ryškiausių tokių kovotojų buvo laisvamanybės sąjūdžio vienas iš įkvėpėjų dr. J. Šliūpas. Ši neeilinė asmenybė ieškojo įvairių kelių, per kuriuos būtų galima paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą Pirmojoje Respublikoje. Dr. J. Šliūpas rašė memorandumus, laiškus aukštiems valstybės pareigūnams, kitiems žymiesiems visuomenės veikėjams, kurie galėtų paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Magistro darbe atsispindi vieno pagrindinių dienraščių „Lietuvos žinios“ formuotas požiūris į civilinę metrikaciją, kuris ypatingai buvo aktualus 4 dešimtmečio pradžioje. Šis dienraštis, priklausęs valstiečiams liaudininkams, savo straipsniais palaikė civilinės metrikacijos įvedimą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Lina Urbutytė
“The civil registry problem in the First Republic of Lithuania”

SUMMARY

Modern society of the XX c. started demanding certain changes that would facilitate people's life. One of the changes that has been pursued – civil registry. After its approval it would be possible to get married not in the church, to register birth and death cases. For quite a long time this could be done only in the church. Eventually this situation started causing difficulties as there were people who did not recognise the Church, i.e. free-thinkers. As a consequence, people that were fighting for recognition of civil registry during the period of the First Republic of Lithuania were using the practice of other countries, searching for arguments in these states' experiences. Therefore, the aim of the work is to investigate the problem of civil registry in the First Republic of Lithuania.

In order to define the problem of civil registry, in the work we discuss how contemporary society understood what civil registry really was. In many cases the latter was identified with civil marriage that according to the representatives of Catholic Church led the society to debauchery. In addition, in Lithuania and other European countries there is a shortage of researches regarding the topic of civil registry as many demographers, historians investigate such spheres as marriage, divorce (J. Hajnal, A. J. Coul, James Muldoon, Dalia Marcinkevičienė et al).

At the end of the XIX c. – beginning of the XX c. modern society created a more liberal approach towards family. First of all, this is reflected in family's property relations. This is indicated by the laws adopted in the United Kingdom, France at that time that provided more freedom to women managing their personal property during marriage. In addition, during this period special laws were adopted that regulated not only the order of conclusion of marriage, but also the divorce.

While investigating the problem of civil registry it was important to have a look at the legal status of that time. For this purpose all articles in permanent constitutions of the First Republic of Lithuania concerning family and its status were analysed. In addition, other laws that should indicate certain situation in the country in case of the absence of the Law on Civil Registry have been also analysed: the Laws on Citizenship, Changes of Surnames, Managing of Education in General Education Schools of the Ministry of Education, Project of Law on Metrics. Moreover, it is essential to highlight international law as well that influenced introduction of the mentioned law in the country, i.e. the Concordat of Lithuania and the Holy See.

Introduction of civil registry became an important topic for discussions among the priests that usually ended by sending various letters, complaints to the bishops. Furthermore, unfriendly attitude might be indicated by using catholic publications of the First Republic of Lithuania where not only hostility is felt but also wide, recovered, picturesque arguments against introduction of civil registry are presented. However, in these publications we may still find an aspiration to explain civil marriage, to disclose its use.

The aspiration to legalise civil registry stimulated the free-thinkers to take actions. One of the strongest fighters was one of the inspirers of free-thinkers' movement – dr. J. Šliūpas. This extraordinary personality was searching for various ways how it would be possible to accelerate the introduction of civil registry in the First Republic. Dr. J. Šliūpas was preparing memoranda, letters to high state officials, other significant public figures who could accelerate the introduction of civil registry in the First Republic of Lithuania.

In the final Master Thesis the attitude towards civil registry formed by one of the main daily newspapers “Lietuvos žinios” is reflected that was especially relevant at the beginning of the fourth decade. This daily newspaper that belonged to peasant people with the help of its articles supported the introduction of civil registry in the First Republic of Lithuania.

1 (lentelė). Požiūris į civilinę metrikaciją

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Straipsnių turinio pavyzdžiai
Požiūris į civilinę metrikaciją	Katalikų bažnyčios atstovų pozicija	Krikščionybė, Bažnyčios įstatymai, Biblija, finansiniu atžvilgiu, Malakauskis, civilinė metrikacija, agitacinis raštas, padorios šeimos	„ [...] parodyti, kad, priešingai, krikščionybė moterį nuvedė į išniekinimą. 585 m. Markono bažnyčios susirinkimai diskutavo temą: ar moteris turi dūšią, ar ne. Bažnyčios įstatymai neleido moteriai būti liudytoju teismuose, nes ji esą sutverta nepanaši į Dievo veidą. Kai atsipalaidavusioje nuo dvasininkų pažiūrų visuomenėj iškilo moterų emansipacijos šūkiai, tai kunigai, remdamiesi Biblijos tekstais, ėmė įrodinėti, kad moters vergija esanti paties Dievo nustatyta” ³⁹⁴ ; „, Apskaičiuota, kad gimimų mirimų, sutuoktvių ir kiti aktai, kunigams visoje Lietuvoje duoda kasmet 4 - 5 mil. lt. pajamų. Tai civ. metrikacija finansiniu atžvilgiu kunigams yra dideliai nenaudinga” ³⁹⁵ ; „, paskaičius kunigo Malakausko straipsnius apie civilinę metrikaciją, kuriuose pilna keiksmų, grasinimų, koliojimūsi kaip: „šėtono išvaizda”, „niekšybė” ir panašūs „daktariški perlai”. Betrūksta tik Malakauskui fizinės galios, kad visus tuos laisvamanius suvartytų ožio ragan” ³⁹⁶ ; Šiomis dienomis Šančių klebonas Lumbis bažnyčioje perskaitė agitacinį raštą, kuriuo ragino žmonės protestuoti prieš civilinės metrikacijos įvedimą Lietuvoje. Pabaigęs skaityti, klebonas ragino tikinčiuosius pasirašyti po peticiją, kurią numatęs įteikti vyriausybei. [...] skleidžiama gandy, kad Lietuvoje civilinė metrikacija būsianti labai pavojinga padoriams šeimoms. Esą, kas kiek norės, tas tiek ir gyvens susituokęs” ³⁹⁷
	Civilinė metrikacija ir politinės partijos	Tautininkai, krikščionys, kovos priemonė, klerikalai, politiniai sumetimai, metrikacija	„Civilinė metrikacija yra vienas, kaip jau sakyta, elementarinių kultūriškos santvarkos reikalavimų, kurio patenkinimas galimas yra laisvės sąlygose. Ligitol, kol tautininkai sugyveno su krikščionimis, civilinės metrikacijos klausimas nebuvo judinamas. Jis tik tada iškilo, kai paaštrėjo tautininkų kova su krikščionimis. [...] Skelbiamas civilinės metrikacijos įstatymo

³⁹⁴ Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, *Lietuvos žinios*, 1933 01 23, p. 3.

³⁹⁵ Kauno kronika. Kunigai prieš civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1930 12 23, p. 7.

³⁹⁶ Spaudos apžvalga. Praeities aidai, *Lietuvos žinios*, 1933 02 24, p. 2.

³⁹⁷ Kronika. Šančių klebonas renka parašus, kad neįvestų civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1938 01 21, p. 7.

			<p><i>ruošimas yra tiktai savo rūšies kovos priemonė. [...] Nežiūrint į tai, kad civilinė metrikacija yra būtina, bet dabar jos laukti netenka, nes jos skelbimas yra tik tautininkų su klerikalais kovos priemonė”³⁹⁸; „ [...] Krikščionys demokratai, būdami valdžioj, politiniais sumetimais, apie civilinę metrikaciją nenorėjo ir girdėti; tautininkai, sudarę su Vatikanu konkordatą, palaikė krikščionių demokratų nusistatymą, kol pagaliau pats gyvenimas priverti ir šį klausimą pastatyti dienotvarkėn. Metrikacijos reikalas yra laibai svarbus valstybės reikalas. Dabartinė archaiška, cariška metrikacija turi neleistinų trukūmų ir neišlaiko jokios kritikos”³⁹⁹.</i></p>
	<p>Civilinės metrikacijos aiškinimas ir poreikis</p>	<p>Aktų sudarymas, metrikų knygos, valstybinis užrašas, valstybinės įstaigos, metrikacija, civiliška sukurtos šeimos, tikintieji, metrikų sudarymas</p>	<p><i>„Visų pirma pažymėsim, kad civilinė metrikacija liečia ne tik moterystės aktų (metrikų) sudarymą, bet taip pat žmogaus atsiradimo ir mirimo aktų (metrikų) sudarymą. [...] Štai gimė kūdikis. Kad pasidarytų valstybės nariu, tėvai tuoju savo kūdiki užrašo tam tikrose valstybinėse knygosė vadinamose metrikų knygosė. Metrikiniai užrašai yra valstybiniai žmogaus atsiradimo užrašai. Pas mus kituos valstybinius užrašus veda kunigija, o kitose valstybėse tam tikros valstybinės įstaigos. [...] kokią reikšmę turi vadinami metrikiniai užrašai. Pabrėžiame — jie reikalingi tam, kad valstybė žinotų savo gyventojų gyvenimo permainas ir kad piliečiai turėtų iš metrikinių užrašų išeinančias teises. [...] visi metrikacijos užrašai jokio ryšio su sakramentais neturi ir vieni nuo kitų nė kiek nepriklauso.”⁴⁰⁰; „[...] Iš tikrųjų: civilinė metrikacija yra būtinas valstybės reikalas. [...] Pirmiausia: valstybės, piliečių atžvilgiu, teisingumas reikalauja civilinės metrikacijos tiems, kurie to nori arba kurie kitaip sava reikalu negali sutvarkyti. Antra: — valstybės reikalas yra, kad juo didesnis piliečių skaičius būtų patenkintas esama santvarka [...] Nesant civilinei metrikacijos, civiliniais pagrindais kūrimas šeimų vis dėl to eina. Bet tokios šeimos teisiškai nelegalios. Valstybė tą žino, ir išeina, kad ji pati leidžia neklausyti įstatymų. Taigi, ir</i></p>

³⁹⁸ Tiktai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12, p. 1.

³⁹⁹ Pribrendęs reikalas, *Lietuvos žinios*, 1930 10 07, p. 1.

⁴⁰⁰ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p.2.

		<p>teisiškai imant, civilinė metrikacija yra būtina. Legalizavimas civiliška sukurtų šeimų, kurių skaičius metai iš metų vis auga, yra būtinas⁴⁰¹; „ [...] civilinė metrikacija liečia ne tik moterystės aktų (metrikų) sudarymą, bet taip pat žmogaus atsiradimo ir mirimo aktų (metrikų) sudarymą [...] civilinė metrikacija sakramentų negriauja ir tikintiesiems savo pareigas atlikti nekliudo [...] tikintiesiems katalikams ir kitokių religijų tikintiesiems ji nereikalinga, nors ir jiems ji nieko nepakenktų, nes jiems juk sacramentai svarbu, o sakramentų, kaip įrodėme, civilinė metrikacija, negali sugriauti.. Ir geriausias tikintysis, sudaręs metrikus civilinėje įstaigoje, galėtų eitiprie altoriaus, priimti juos ir šventai, kaip dievas liepė jų, laikytis [...] Civilinė metrikacija reikalinga netikintiems žmonėms. Ar šiaip ar taip kalbant, bet netikinčių jokiais dievais žmonių yra. Tikėti priversti jų negalima, o kaip netikinčiųjų jų neišpjausi. Tiems netikintiems taip pat reikia užrašyti, kad jiems kūdikis gimė, kad jie susiliejo į porą gyventi, kad jie mirė⁴⁰²</p>
--	--	--

⁴⁰¹ Kur gi civilinės metrikacijos įstatymas, *Lietuvos žinios*, 1931 12 30, p. 1.

⁴⁰² Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p. 2.

2 (lentelė). Civilinė santuoka užsienyje

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Teksto turinio pavyzdžiai
Civilinė santuoka užsienyje	Svarstymai ir parengimai	Metrikacijos įstatymo projektas, jungtuvės, vyskupai, specialios pamaldos	„Latvijos seimas svarsto metrikacijos įstatymo papildymą toj prasmėj, kad tik metrikacijos įstaigose įregistruotos vedybos bus skaitomos teisėtomis.“ ⁴⁰³ ; „Lenkų vyriausybė parengė jungtūvių teisės reformos įstatymą. Šituo įstatymu pirmą kartą Lenkijoj bus leistos civilinės sutuoktuvės visoj Lenkijoj, t. y., ir buvusiose Rusijos ir Austrijos dalyse. Be to, šituo įstatymo projektu numatoma leisti ir katalikams skirtis. Projektas, sukėlė bažnytinėse sferose didelio pasipriešinimo. Vyskupai išsiuntinėjo raštų, kuriais ragina rengti specialias pamaldas, kad ši reforma nebūtų pravesta“ ⁴⁰⁴ .
	Teigiamas ir neigiamas požiūris	Teisėtos, turinčios juridinę galią, paveldėjimo privilegija, vaikus auklėja abu, kapinių neutralitetas, prisitaikyti	„[...] Vokietijoj vieninteliai teisėtomis ir turinčiomis juridines galios laikomos išimtinai civilinės vedybos, todėl visi Vokietijoj turi būtinai atlikti savo vedybas „Standegamte“ ⁴⁰⁵ ; „[...] yra metrikacijos įstatymas, bet tai tiems, kurie nori susimetrikuoti ir, taip sakant, susivesti oficiališkai. Bet tai nebūtinai ir jokios prievolės neuždėda. Metrikacija duoda tik paveldėjimo privilegiją, o be jos dingsta paveldėjimo teisė. Bet jei ir susimetrikuota, tai pakanka vyrui arba moteriai pareikšti metrikacijos biurui, kad skiriamasi ir be jokių kalbų, ginčių arba teismų pora išmetrikuojama, ir šalys vėl gali su ko nori metrikuotis arba ir nesimetrikuotą gyventi. Viena tik sąlyga, vaikus auklėja abu: tėvas ir motina. Ir tai nesvarbu, susimetrikuotą ar ne“ ⁴⁰⁶ ; „Ispanų vyriausybė ir nuncijus principe susitarę trimis punktais: bažnyčios atskyrimas nuo valstybės, kapinių neutralitetas ir civilinė metrikacija. [...] Dešinioji spauda, ypač katalikų organai, kurie lig šiol griežtai reikalavo palikti bažnyčios suverenitetą Ispanijoj, dabar ima reikšti minti, kad bažnyčia turinti prisitaikyti prie naujųjų laikų reikalavimų“ ⁴⁰⁷ .

⁴⁰³ Latvijoj įvedamas priverstinas civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1926 11 09, p. 2.

⁴⁰⁴ Lenkija įveda civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 12 01, p. 1.

⁴⁰⁵ Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28, p. 3.

⁴⁰⁶ Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoj, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30, p. 2.

⁴⁰⁷ Ispanijos bažnyčia atskiriama nuo valstybės, *Lietuvos žinios*, 1931 09 02, p. 1.

	Esama padėtis	Įvesta, amžinos jungtuvės, persiskyrimai, valstybės įstaiga, metrikacijos valdininkas, tikiybė tolerancija	<p>[...] Civilinė metrikacija Argentinoje įvesta nuo to laiko kaip Argentina tapo savaranki ir galutinai atsiskyrė nuo Ispanijos [...]Kiekvienas iš jų atlikęs civiline metrikaciją, atlieka ir bažnytines apeigas ir visuomet su didele pompa [...]Civilinė metrikacija Argentinoje sutvarkyta tokiu būdu. Visi aktai kaip antai: Jungtavių, gimimo ir mirimo turi būti atlikt tam tikroje įstaigoje, kuri vadinasi „Registro Civili“ ir tik jau su tos įstaigos liūdimu galima atlikti bažnytines apeigas. Jungtuvės laikomos amžinomis ir jokių perskyrimų neduodama. Bet tai argentiniečiai labai lengvai apeina, nes kaimyninė Urugvajaus valstybė perskyrimus duoda lengvai [...]”⁴⁰⁸; „ [...] Estijoje veikia tiktai civilinė metrikacija: vedybos, gimimai, mirimai, turi būti užrašyti valstybės įstaigoj. Kas nori atlikti tikiybines apeigas — šliūbo, krikšto, laidotuvių - jo dalykas, bei pirmiausia tai turi būti užrašyta (metrikai surašyti) valstybės įstaigoj [...] Metrikacijos valdininkais pagal norą gali būti ir kunigai. Ir tokių yra. Už tai jie gauna iš valstybės atlyginimų. Todel Estijoje visiška tikiybė tolerancija: niekas čia kunigų nepersekioja ir nieko kunigai nepersekioja; kas nori eina bažnyčion, kas nenori neina, niekas prievarta nevaro”⁴⁰⁹.</p>
--	---------------	--	---

⁴⁰⁸ Reakcija Argentinoje, *Lietuvos žinios*, 1931 07 09, p. 3

⁴⁰⁹ Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27, p. 2

3 (lentelė). Civilinė metrikacija viešajame gyvenime

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Straipsnių turinio pavyzdžiai
Civilinė metrikacija viešajame gyvenime	Bažnyčia ir metrikacija	Taikos Teisėjas, krikštas, bedievis, gimnazijos mokytojas, laidotuvės, neapraktikuojantis, parašų rinkimas, vyskupo įsakymas	„Eržvilkas. 31. III. 12. Tauragės Taikos Teisėjas nuteisė kun. Lumbį (darbo federacijos) 3 paroms arešto (ne naminio) už tai, kad kun. Lumbis, 1926 m. būdamas Eržvilko klebonu, p. Švaisčio neleido būti krikšto tėvu, motyvuodamas tą neleidimą tuo, kad p. Švaisstys esąs bedievis, liaudininkas ir „kišas palovin Dievo smūką“.“ ⁴¹⁰ ; „[...]Ukmergės korespondento pranešimą dėl b. kunigo ir gimnazijos mokytojo Dalangausko laidotuvių [...]kad klebonas atsisakęs velionį laidoti katalikų kapuose. [...] Bažnyčia taip elgiasi ne tik su pametusiais kunigystę, bet ir su neapraktikuojančiais „katalikais“ ⁴¹¹ ; „ Kai kuriuose Telšių vyskupijos miesteliuose vyksta katalikų parašų rankiojimas. Vyskupų įsakymu, kunigai savo bažnyčiose ragino žmones rašyti seniau prieš civilinę metrikaciją, o dabartiniu metu prieš konstitucijos įsigaliojimą“ ⁴¹² .
	Laisvamųjų siekiai	Laisvamaniai, laisvos kapinės, civilinė metrikacija, mokykla, konkordato panaikinimas, piliečių lygybė, krematoriumas	„ [...] Lietuvos laisvamaniai reikalauja sau lygių teisiu valstybėje, su kitomis draugijomis bei organizacijomis ir nori, kad būtų pašalintos visos varžančios laisvamanybę kliūtis ir laiduotos normalinės tos, idėjos skleidimo sąlygos. Be to, nori, kad kuo greičiausiai būtų paruošti ir išleisti tinkami įstatymai, kuriais būtų leidžiama: a) Civilinė metrikacija. ir b) Laisvųjų kapinių steigimas. 2. Norim, kad visu rūšių mokyklose būtų panaikinta, kaip katalikų, taip lygiai ir kitu tikiųjų dogmos ir priverstinas jų dėstymas [...]“ ⁴¹³ ; „Gruodžio mėn. 7 d. Liet. Laisvamųjų Eitinės Kultūros D-jos Kražių skyriaus įvyko visuotinas narių susirinkimas [...] tarp kitko nutarta: 1) Prašyti valdžios sutvarkyti kuo veikiausiai civilinę metrikaciją, 2) Laisvamųjų vaikus

⁴¹⁰ Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18, p. 5.

⁴¹¹ Gerai ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09, p. 2

⁴¹² Kur link einama, *Lietuvos žinios*, 1938 25 24, p. 9.

⁴¹³ Laisvamaniai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 02, p. 4.

			<p><i>mokykloje paliuosuoti nuo kapelionų pamokų [...] Suvaldyti kunigijos išsišokimus, atšaukiant konkordatą su Roma, atskiriant bažnyčių nuo valstybės [...] palaikyti visų piliečių lygybę prieš šalies įstatymus⁴¹⁴; „ [...] jo misijos tikslas yra, kad įkurt Lietuvoje abelną mokslo įstaigą, kuri nebūtų surišta su tikybiniais privalumais, įsteigt laisvas kapines, metrikaciją ir krematoriją [...] Sulig Dr. Šliupo nuomonės, čia suminėtos jo įstaigos yra labai svarbu Lietuvoje įsigyt, o ypatingai tuo momentu, kuomet dar bažnyčia nėra atskirta nuo valstybės⁴¹⁵</i></p>
	<p>Gyventojų reikalavimai, skundai</p>	<p>Alytaus apskritis, liudijimai, išdavimas, žinių neturi, nekrikštijo, vardas, bažnytinės jungtuvės, gyventojų registracija, kultūringuose kraštuose, kalėdojimas, sulygintos piliečių teisės, visokie suvaržymai</p>	<p><i>Alytaus apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas [...] vienbalsiai priėmė šią rezoliuciją: Kadangi nagrinėjant įvairius klausimus paaiškėjo, jog išduodant liudijimus įvairiais reikalais: karinės prievolės atlikimo, pilietybės pasų davimo, turto klausimais ir t. t., valsčių valdybos savo žinioje tikslų žinių neturi ir dažnai iš dvasininkų jas gauti yra sunku [...] išgavimas reikalingų prie įvairių dokumentų, metrikų žymiai apsunkina nepasiturinčius piliečius, kas irgi prisideda prie trukdymo savivaldybių normalaus darbo, todėl nutarta prašyti vyriausybės, kad paskubintų įvesti civilę metrikaciją⁴¹⁶; P. Vl. Šimėnui. Kad Suveiniškio klebonas nekrikštijo kūdikio Algirdo vardu, ne naujiena, o Jono vardu krikštyti galėjote neduoti. Tokie dalykai kartosis tol, kol nebus įvesta civilinė metrikacija. Nenorėdami, kad kunigai, kaip tamsta rašai, sauvaliautų, reikalaukite greičiau įvesti civilinę metrikaciją, kuri jus apsaugos nuo to sauvaliavimo ir duos galimumo krikštyt kokiais norėsite vardais⁴¹⁷; „Iš Alytaus „Lietuvos Žinių“ redakcija gavo raštą, apie 100 asmenų, pasirašytą, kurie reikalauja įvesti civilinę metrikaciją. Rašte be ko kita sakoma: 1.</i></p>

⁴¹⁴ Kražių laisvamanių nutarimas, *Lietuvos žinios*, 1932 01 08, p. 6.

⁴¹⁵ Dr. J. Šliūpas už sterilizavimą, *Lietuvos žinios*, 1936 07 23, p. 6.

⁴¹⁶ Alytaus apskrities viršaičių ir sekretorių suvažiavimas reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 03 05, p. 5.

⁴¹⁷ Redakcijos atsakymai, *Lietuvos žinios*, 1931 09 17, p. 6.

		<p>nuolatos didėja žmonių skaičius, kurie nenori naudotis bažnytinėmis jungtuvėmis, 2. Konstitucija numato sąžinės laisvę, 3. valstybė turi pati vesti gyventojų judėjimo registraciją ir statistiką, 4. daugelis gyventojų kenčia dėl varžymų iš dvasiškiuos persekiojimų, 5. Visos kultūriškos šalys turi civilinę metrikaciją, — todėl Lietuvai civilinė metrikacija yra būtina⁴¹⁸; „ [...] Mes, Krokialaukio bažnk. gyventojai, prašome ir reikalaujame: 1) kad būtų kuo greičiausia, įvesta civilinė metrikacija, kaip ji yra kituose kultūringuose kraštuose. Laikas įvesti ir Lietuvą į civilizuotą pasaulį. Mūsų konstitucija numato sąžinės laisvę, bet mes jos neturim. 2) kad savo piliečių registraciją turi vesti pati valstybė, o ne valstybėje valstybė. 3) kad būtų uždrausta po sodžius kunigų kalėdojimas. Seka apie 50 parašų⁴¹⁹; „ [...] Subačiaus miest, ir apylinkės gyventojai, norėdami: 1) kad Lietuvoj būtų sulygintos visų piliečių teisės, nežiūrint jų tikybių bei tikybinių nusistatymų, 2) kad konstitucijoj numatytoji sąžinės laisvė niekam nebūtų varžoma, 3) kad kaip ir kitose kultūringose šalyse, gyventojų judėjimo registraciją ir statistiką vestų pati valstybė, o ne išimtinai dvasiškiai, kaip kad lig šiol yra, nes iš dvasiškijos pusės dėl to gyventojams tenka visokių varžymų, persekiojimų patirti — reikalaujame Valdžią, nežiūrint dvasiškijos visokių šauksmų, kurstymų galimai greičiau įvesti civilinę metrikaciją⁴²⁰.</p>
--	--	--

⁴¹⁸ Alytaus gyventojai reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 01 19, p. 2.

⁴¹⁹ Reikalauja civilinės metrikacijos, *Lietuvos žinios*, 1931 02 09, p. 5.

⁴²⁰ Reikalavimai įvesti civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 02 11, p. 2.